Centar za socijalne inovacije

INOVA SMART PREVENT

PRIRUČNIK ZA ŠKOLE

Smjernice za institucionalnu implementaciju preventivnog modela Inova Smart Prevent uz digitalnu i AI podršku

Prof. dr. Asim Pandžić

Tuzla, 2026.

*Izrađen u okviru projekta: **INOVA SMART PREVENT** – inovativni model prevencije i rane intervencije u oblasti ovisnosti kod djece i mladih*

Finansira: **Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke**

Centar za socijalne inovacije

INOVA SMART PREVENT

PRIRUČNIK ZA ŠKOLE

Smjernice za institucionalnu implementaciju preventivnog modela Inova Smart Prevent uz digitalnu i AI podršku

Prof. dr. Asim Pandžić

Tuzla, 2026.

Izrađen u okviru projekta: INOVA SMART PREVENT – inovativni model prevencije i rane intervencije u oblasti ovisnosti kod djece i mladih
Finansira: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke

SADRŽAJ

PREDGOVOR 6
TERMINOLOŠKA ODREĐENJA I SKRAĆENICE 8
1. Terminološka određenja 8
2. Skraćenice 11

1. UVOD 12
1.1. Savremeni izazovi prevencije ovisnosti i rizičnih ponašanja u školskom okruženju 12
1.2. Svrha i ciljevi Priručnika za škole 14
1.3. Namjena priručnika i njegovi korisnici 15
1.4. Povezanost priručnika s kurikulumom i drugim dokumentima modela Inova Smart Prevent 17
1.5. Metodološka polazišta i način korištenja priručnika 18

2. INOVA SMART PREVENT – INTEGRISANI MODEL PREVENCIJE 21
2.1. Konceptualna i naučno-teorijska polazišta preventivnog modela 21
2.2. Ciljevi, principi i očekivani ishodi preventivnog djelovanja 23
2.3. Faktori rizika i zaštite u razvoju ovisnosti i rizičnih ponašanja 24
2.4. Strukturne komponente modela Inova Smart Prevent 28
2.5. Povezanost preventivne edukacije, vršnjačke, porodične, stručne i digitalne podrške 30
2.6. Humanocentrični pristup i odgovorna primjena digitalnih tehnologija u prevenciji 32

3. ŠKOLA KAO NOSILAC PREVENTIVNOG DJELOVANJA 37
3.1. Uloga škole u promociji zdravog razvoja i prevenciji rizičnih ponašanja 37
3.2. Školsko okruženje kao prostor razvoja zaštitnih faktora 37
3.3. Preventivna kultura škole i institucionalna odgovornost 38
3.4. Razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija učenika 39
3.5. Participacija učenika i inkluzivni pristup preventivnom djelovanju 39
3.6. Integracija preventivnih aktivnosti u odgojno-obrazovni rad škole 40

4. ORGANIZACIJA I IMPLEMENTACIJA MODELA U ŠKOLI 42
4.1. Institucionalne pretpostavke za implementaciju modela 42
4.2. Pripremna faza i procjena organizacijskih kapaciteta škole 42
4.3. Formiranje školskog tima i imenovanje koordinatora 43
4.4. Planiranje preventivnih aktivnosti i raspodjela odgovornosti 44
4.5. Organizacijska i tehnička priprema za realizaciju radionica 45
4.6. Koordinacija sa projektnim partnerima i vanjskim saradnicima 46
4.7. Dokumentiranje aktivnosti i osiguravanje kvaliteta implementacije 46

5. ULOGA NASTAVNIKA I STRUČNIH SARADNIKA U PREVENTIVNOM MODELU 48
5.1. Profesionalne kompetencije za savremeno preventivno djelovanje 48
5.2. Uloga nastavnika u preventivnoj edukaciji i podršci učenicima 48
5.3. Uloga pedagoga, psihologa, socijalnog radnika i drugih stručnih saradnika 49
5.4. Komunikacija s učenicima i razvoj odnosa povjerenja 50
5.5. Prepoznavanje razvojnih i psihosocijalnih potreba učenika 50
5.6. Profesionalne granice, etička odgovornost i zaštita prava djeteta 51
5.7. Kontinuirano stručno usavršavanje i međuprofesionalna saradnja 52

6. METODOLOGIJA REALIZACIJE PREVENTIVNIH AKTIVNOSTI 53
6.1. Metodološki principi rada s djecom i mladima 53
6.2. Interaktivne i participativne metode preventivne edukacije 53
6.3. Integrisani ciklus preventivnih radionica 54
6.4. Realizacija osnovnih preventivnih modula: razumijevanje rizika i razvoj individualnih kompetencija 55
6.5. Vršnjački utjecaji, odgovorno odlučivanje i digitalni rizici u preventivnom radu 55
6.6. Integrativni modul: zaštitni faktori, traženje podrške i osnaživanje učenika 56
6.7. Uloga škole i stručnih saradnika prije, tokom i nakon radionica 57
6.8. Prilagođavanje preventivnih aktivnosti potrebama i mogućnostima učenika 57
6.9. Refleksija i vrednovanje realiziranih aktivnosti 58

7. DIGITALNA PLATFORMA INOVA SMART PREVENT U ŠKOLSKOJ PRAKSI 59
7.1. Uloga digitalne platforme u integrisanom preventivnom modelu 59
7.2. Korisničke uloge, pristup i osnovne funkcionalnosti platforme 59
7.3. Digitalni edukativni sadržaji i razvoj preventivnih kompetencija 60
7.4. AI mentor: Mogućnosti primjene i profesionalna ograničenja 61
7.5. Digitalna samoprocjena: Informativna i preventivna funkcija 61
7.6. Personalizirane preporuke i informacije o dostupnoj podršci 62
7.7. Digitalna privatnost, zaštita podataka i sigurnost djece 63
7.8. Odgovornosti nastavnika i stručnih saradnika u korištenju platforme 63
7.9. Praktične smjernice za integraciju platforme u školske aktivnosti 64

8. RANA IDENTIFIKACIJA RIZIKA I SISTEM PODRŠKE UČENICIMA 66
8.1. Rana identifikacija rizika u školskom kontekstu: mogućnosti i ograničenja 66
8.2. Pokazatelji mogućih poteškoća i potreba za dodatnom podrškom 67
8.3. Razgovor s učenikom i principi podržavajućeg postupanja 69
8.4. Profesionalne odgovornosti i postupanje u situacijama zabrinutosti 70
8.5. Saradnja s roditeljima i uključivanje školskih stručnih saradnika 71
8.6. Upućivanje prema nadležnim stručnim službama i institucijama 72
8.7. Povjerljivost, zaštita podataka i najbolji interes djeteta 73
8.8. Postupanje u kriznim situacijama i granice digitalne podrške 74

9. SARADNJA ŠKOLE, PORODICE I VRŠNJAČKIH MEDIJATORA 76
9.1. Partnerski pristup prevenciji u školskom i porodičnom okruženju 76
9.2. Uključivanje roditelja u preventivnu edukaciju i podršku 77
9.3. Uloga studenata edukatora i vršnjačkih medijatora 79
9.4. Saradnja nastavnika i stručnih saradnika sa studentima 80
9.5. Mentorstvo, supervizija i granice odgovornosti vršnjačkih medijatora 81
9.6. Povezivanje vršnjačke, porodične, školske i digitalne podrške 83
9.7. Međuinstitucionalna saradnja i razvoj mreže podrške 84

10. PRAĆENJE, EVALUACIJA I ODRŽIVOST PREVENTIVNOG MODELA 86
10.1. Značaj praćenja i evaluacije preventivnih intervencija 87
10.2. Praćenje kvaliteta i dosljednosti implementacije modela 88
10.3. Pokazatelji realizacije aktivnosti i neposrednih ishoda 89
10.4. Evaluacija preventivnih radionica i iskustava učesnika 91
10.5. Praćenje korištenja digitalne platforme uz zaštitu privatnosti 92

10.6. Analiza rezultata i identifikacija mogućnosti unapređenja 93
10.7. Institucionalna održivost i integracija modela u preventivni rad škole 95
10.8. Preporuke za daljnji razvoj i naučnu valorizaciju modela 96

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE 98

LITERATURA 102

PRILOZI – PRAKTIČNI INSTRUMENTI ZA ŠKOLE 105
Prilog 1. Kontrolna lista organizacijske pripremljenosti škole za implementaciju modela 106
Utvrđene potrebe i prioritetne aktivnosti 106
Prilog 2. Obrazac školskog plana implementacije preventivnog modela 107
1. Cilj implementacije 107
Prilog 3. Matrica uloga i odgovornosti učesnika u implementaciji 108
Prilog 4. Obrazac evidencije realizacije preventivnih radionica 109
Prilog 5. Smjernice za postupanje u situacijama zabrinutosti za dobrobit učenika 110
Prilog 6. Kontrolna lista sigurnog i odgovornog korištenja digitalne platforme 111
Prilog 7. Obrazac evaluacije preventivnih aktivnosti 112
Prilog 8. Obrazac završnog izvještaja škole o implementaciji modela 113

PREDGOVOR

Savremeno odrastanje djece i mladih odvija se u uslovima intenzivnih društvenih, tehnoloških i kulturnih promjena koje, uz brojne razvojne mogućnosti, donose i nove izazove za njihovu sigurnost, zdravlje i psihosocijalnu dobrobit. Izloženost različitim oblicima rizičnih ponašanja, promjene u načinima komunikacije i socijalizacije, sve izraženiji utjecaj digitalnog okruženja te složeni porodični i društveni odnosi zahtijevaju kontinuirano preispitivanje i unapređenje postojećih preventivnih pristupa. U takvim okolnostima prevencija ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja ne može se zasnivati isključivo na povremenim edukativnim aktivnostima ili informisanju o njihovim štetnim posljedicama, nego zahtijeva sveobuhvatan, razvojno primjeren i naučno utemeljen pristup, usmjeren na jačanje individualnih i socijalnih kapaciteta djece i mladih.

Škola u ovom procesu zauzima posebno značajno mjesto. Osim svoje obrazovne funkcije, ona predstavlja važno okruženje za socijalizaciju, razvoj životnih vještina, izgradnju pozitivnih odnosa i prepoznavanje potreba učenika. Međutim, ostvarivanje njene preventivne uloge zahtijeva odgovarajuću stručnu podršku, kvalitetne edukativne resurse, kontinuirano osposobljavanje nastavnika i stručnih saradnika te razvijenu saradnju s porodicom i institucijama zajednice. Poseban izazov predstavlja potreba za povezivanjem tradicionalnih oblika preventivnog rada sa savremenim digitalnim mogućnostima, uz očuvanje profesionalne odgovornosti, zaštite privatnosti i najboljeg interesa djeteta.

Polazeći od navedenih izazova, razvijen je preventivni model Inova Smart Prevent, kao inovativni pristup koji povezuje preventivnu edukaciju, razvoj životnih vještina, psihosocijalnu podršku, participaciju mladih i odgovornu primjenu digitalnih tehnologija i umjetne inteligencije. Model je razvijan u okviru projekta INOVA SMART PREVENT – Inovativni model prevencije i rane intervencije u oblasti ovisnosti kod djece i mladih, koji realizira Centar za socijalne inovacije u saradnji s Centrom za socijalnu politiku i socijalne inovacije (CeSPI) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, kroz djelovanje laboratorije SocInova Lab – Laboratorija socijalnih inovacija, uz podršku Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke.

Priručnik INOVA SMART PREVENT – Priručnik za škole nastao je iz potrebe da se teorijska i metodološka polazišta preventivnog modela sistematiziraju i prevedu u praktično primjenjive smjernice za odgojno-obrazovne ustanove. Njegova namjera nije ponuditi univerzalna rješenja za sve izazove s kojima se djeca i mladi suočavaju, nego uspostaviti stručni okvir koji školama može pomoći u planiranju, organizaciji, realizaciji i evaluaciji preventivnih aktivnosti, uz uvažavanje razvojnih potreba učenika i specifičnosti školskog okruženja.

U sadržajnom smislu, priručnik povezuje savremene teorijske pristupe prevenciji ovisnosti i rizičnih ponašanja s metodološkim principima razvoja životnih vještina, interaktivnog učenja i jačanja zaštitnih faktora. Posebna pažnja posvećena je ulozi nastavnika i stručnih saradnika, organizaciji preventivnih radionica, uključivanju roditelja i studenata edukatora i vršnjačkih medijatora, ranoj identifikaciji potreba za podrškom te razvoju međuinstitucionalne saradnje. Istovremeno, obrađena su pitanja praćenja kvaliteta implementacije, evaluacije neposrednih rezultata i stvaranja pretpostavki za dugoročnu održivost preventivnog djelovanja.

Posebnu komponentu modela predstavlja digitalna platforma INOVA SMART PREVENT, razvijena kao dopunski resurs za preventivnu edukaciju, informisanje, samoprocjenu i usmjeravanje prema odgovarajućim oblicima podrške. Integracija digitalnih tehnologija i umjetne inteligencije polazi od uvjerenja da tehnološke inovacije mogu unaprijediti dostupnost preventivnih sadržaja i otvoriti nove mogućnosti za aktivno učešće učenika. Istovremeno, u priručniku se dosljedno naglašava da digitalna podrška ne može zamijeniti neposredan ljudski odnos, stručnu procjenu ili odgovornost

obrazovnih i drugih nadležnih institucija. Njena primjena mora biti zasnovana na jasnim profesionalnim, etičkim i sigurnosnim principima, posebno kada je riječ o radu s maloljetnim korisnicima.

Jedna od važnih karakteristika preventivnog modela jeste povezivanje naučnoistraživačkog, obrazovnog i praktičnog djelovanja. Uključivanjem akademskih i stručnih kapaciteta, nastavnika, školskih stručnih saradnika i studenata nastoji se razvijati pristup u kojem se naučne spoznaje povezuju s konkretnim potrebama školske prakse. U tom smislu, model afirmira značaj socijalnih inovacija kao procesa razvoja novih i unaprijeđenih odgovora na prepoznate društvene potrebe, uz aktivno učešće različitih aktera i odgovorno korištenje raspoloživih resursa.

Posebno je značajno što se preventivni model razvija kroz neposrednu saradnju s odgojno-obrazovnim ustanovama. Takva saradnja omogućava povezivanje metodoloških rješenja sa stvarnim školskim uslovima, prepoznavanje organizacijskih i stručnih izazova te prikupljanje iskustava relevantnih za daljnje unapređenje modela. Pri tome se pilot-primjena razumije kao važna razvojna i evaluacijska faza, a ne kao unaprijed potvrđen dokaz njegove preventivne djelotvornosti.

Priručnik je prvenstveno namijenjen nastavnicima, pedagozima, psiholozima, socijalnim radnicima i drugim stručnim saradnicima u školama, kao i upravama odgojno-obrazovnih ustanova koje nastoje unaprijediti sistem preventivnog djelovanja. Istovremeno, može biti koristan studentima, istraživačima, stručnjacima iz oblasti socijalnog rada, obrazovanja i zaštite djece te organizacijama i institucijama koje učestvuju u razvoju preventivnih programa. Njegovu praktičnu primjenjivost dodatno podržavaju prilozi s instrumentima za organizacijsku pripremu škole, planiranje implementacije, raspodjelu odgovornosti, evidentiranje aktivnosti, sigurno korištenje digitalne platforme, evaluaciju i izvještavanje.

Važno je naglasiti da ovaj priručnik ne predstavlja zamjenu za važeće obrazovne propise, profesionalne standarde ili institucionalne protokole za zaštitu djece. Njegova uloga jeste pružiti metodološku i praktičnu podršku školama, uz jasno uvažavanje njihovih nadležnosti, organizacijskih mogućnosti i odgovornosti. Jednako tako, predstavljeni preventivni model treba razumjeti kao razvojni okvir otvoren za kritičko preispitivanje, evaluaciju i unapređenje na osnovu iskustava implementacije i naučno utemeljenih nalaza.

Uvjerenje na kojem se zasniva ovaj priručnik jeste da kvalitetna prevencija počinje mnogo prije pojave ozbiljnih problema — stvaranjem okruženja u kojem se djeca i mladi osjećaju sigurno, prihvaćeno, uključeno i osnaženo da donose odgovorne odluke. Takvo okruženje nije moguće izgraditi djelovanjem pojedinaca ili izoliranih institucija, nego zajedničkim i kontinuiranim angažmanom škole, porodice, akademske zajednice, stručnih službi i šire društvene zajednice.

Nadamo se da će ovaj priručnik nastavnicima, stručnim saradnicima i drugim zainteresiranim akterima poslužiti kao koristan stručni i praktični resurs, potaknuti daljnji razvoj preventivnih kompetencija i doprinijeti jačanju saradnje između obrazovnih i drugih relevantnih institucija. Posebno želimo da njegova primjena podstakne kritičko promišljanje postojećih preventivnih praksi, odgovorno korištenje inovativnih pristupa i kontinuirano traganje za kvalitetnijim načinima podrške djeci i mladima.

Razvoj preventivnog modela Inova Smart Prevent i izrada ovog priručnika predstavljaju doprinos nastojanjima da se socijalne inovacije, naučna saznanja i savremene tehnologije stave u funkciju unapređenja obrazovne i preventivne prakse. Njihov dugoročni značaj neće se mjeriti isključivo brojem realiziranih aktivnosti ili razvijenih digitalnih rješenja, nego sposobnošću da doprinesu izgradnji održivijih, odgovornijih i humanijih oblika podrške djeci i mladima.

U središtu takvog pristupa ostaje učenik — njegovo dostojanstvo, sigurnost, pravo na razvoj i mogućnost da, uz podršku porodice, škole i zajednice, razvija vlastite potencijale i gradi zdraviju i sigurniju budućnost.

TERMINOLOŠKA ODREĐENJA I SKRAĆENICE

Radi osiguravanja terminološke jasnoće, konceptualne dosljednosti i ujednačenog razumijevanja sadržaja priručnika INOVA SMART PREVENT – Priručnik za škole, u nastavku su predstavljena osnovna terminološka određenja i skraćenice koje se koriste u njegovom teorijskom, metodološkom i praktičnom dijelu.

Navedena određenja imaju prvenstveno operativnu i metodološku funkciju. Njihova svrha nije zamijeniti postojeće naučne definicije, stručne klasifikacije ili zakonska određenja, nego pojasniti značenje ključnih pojmova u kontekstu razvoja i primjene preventivnog modela Inova Smart Prevent. Posebna pažnja posvećena je razlikovanju projektnih, metodoloških i digitalnih komponenti, kao i jasnom razgraničavanju preventivne edukacije, rane identifikacije rizika i profesionalne podrške učenicima.

1. Terminološka određenja

Projekt INOVA SMART PREVENT – Projekt pod punim nazivom INOVA SMART PREVENT – Inovativni model prevencije i rane intervencije u oblasti ovisnosti kod djece i mladih, u okviru kojeg se razvijaju, primjenjuju i vrednuju inovativni preventivni pristupi koji povezuju edukaciju, razvoj životnih vještina, profesionalnu podršku, međuinstitucionalnu saradnju i digitalne tehnologije.

Preventivni model Inova Smart Prevent – Integrirani teorijsko-metodološki i operativni okvir prevencije ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja djece i mladih. Obuhvata preventivne radionice, razvoj životnih vještina, jačanje zaštitnih faktora, stručno osposobljavanje realizatora, saradnju škole i porodice, uključivanje studenata edukatora i vršnjačkih medijatora, ranu identifikaciju potreba za podrškom i odgovornu primjenu digitalnih tehnologija.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT – Digitalno tehnološko rješenje razvijeno kao podrška primjeni preventivnog modela. Obuhvata odgovarajuće korisničke funkcionalnosti, edukativne sadržaje, mogućnosti samoprocjene i AI podrške te druge predviđene oblike digitalne komunikacije i informisanja. Njena primjena ima dopunsku preventivnu funkciju i ne zamjenjuje neposredan pedagoški rad, stručnu procjenu ili institucionalne postupke zaštite učenika.

Prevencija ovisnosti i rizičnih ponašanja – Skup naučno utemeljenih, planskih i razvojno primjerenih aktivnosti usmjerenih na smanjivanje vjerovatnoće nastanka ili razvoja ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja, uz istovremeno jačanje individualnih, porodičnih, školskih i društvenih zaštitnih faktora.

Univerzalna prevencija – Preventivno djelovanje namijenjeno cjelokupnoj populaciji ili određenoj široj grupi, nezavisno od prethodno utvrđenog individualnog rizika. U školskom kontekstu obuhvata edukativne i razvojne aktivnosti namijenjene svim učenicima određene dobne ili obrazovne grupe.

Selektivna prevencija – Preventivno djelovanje usmjereno na grupe koje su, na osnovu prepoznatih okolnosti, izložene povećanim faktorima rizika. Ne podrazumijeva automatsko utvrđivanje individualnih poteškoća kod svakog pripadnika takve grupe.

Indicirana prevencija – Preventivno djelovanje usmjereno na pojedince kod kojih su prepoznati određeni rani pokazatelji povećane ranjivosti ili problematičnog ponašanja, a koji ne moraju ispunjavati kriterije za dijagnosticirani poremećaj. Njena primjena zahtijeva odgovarajuće stručne kompetencije i metodološki opravdane postupke.

Faktori rizika – Individualne, porodične, vršnjačke, školske i društvene karakteristike ili okolnosti koje su povezane s povećanom vjerovatnoćom nastanka nepovoljnih razvojnih ishoda ili određenih rizičnih ponašanja. Njihovo prisustvo ne znači da će se rizično ponašanje nužno razviti.

Zaštitni faktori – Individualni i okolinski resursi koji mogu umanjiti vjerovatnoću nepovoljnih razvojnih ishoda i doprinijeti zdravom razvoju. Uključuju, između ostalog, podržavajuće odnose, razvijene socioemocionalne kompetencije, osjećaj pripadnosti školi i dostupnost odgovarajuće pomoći.

Rizična ponašanja – Ponašanja koja mogu povećati vjerovatnoću štetnih posljedica po zdravlje, sigurnost, razvoj ili socijalno funkcionisanje pojedinca. Njihovo razumijevanje zahtijeva uvažavanje razvojne dobi, životnih okolnosti, intenziteta i mogućih posljedica ponašanja.

Ovisnost – Složeno stanje koje može uključivati narušenu kontrolu nad upotrebom psihoaktivnih supstanci ili određenim ponašanjima, njihovo nastavljanje uprkos štetnim posljedicama i značajno narušavanje svakodnevnog funkcionisanja. Dijagnostičko utvrđivanje poremećaja povezanih s ovisnošću pripada nadležnosti odgovarajućih zdravstvenih stručnjaka i zasniva se na važećim stručnim klasifikacijama.

Životne vještine – Skup međusobno povezanih kognitivnih, emocionalnih, komunikacijskih i socijalnih kompetencija koje pojedincu omogućavaju odgovornije odlučivanje, uspješnije suočavanje sa svakodnevnim izazovima, razvijanje kvalitetnih odnosa i konstruktivno rješavanje problema.

Socioemocionalne kompetencije – Znanja, sposobnosti i vještine povezane s prepoznavanjem i regulacijom emocija, razumijevanjem drugih, uspostavljanjem pozitivnih odnosa, odgovornim odlučivanjem i konstruktivnim socijalnim djelovanjem.

Psihosocijalna dobrobit – Stanje i proces pozitivnog emocionalnog, psihološkog i socijalnog funkcionisanja, koji uključuje osjećaj sigurnosti, pripadnosti, podrške i mogućnosti aktivnog učešća u svakodnevnom životu.

Preventivna radionica – Strukturiran oblik interaktivnog i iskustvenog učenja usmjeren na razvoj znanja, stavova i životnih vještina relevantnih za prevenciju ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja. Zasniva se na aktivnom učešću učenika, refleksiji i primjeni naučenog u razvojno primjerenim situacijama.

Rana identifikacija rizika – Proces pravovremenog prepoznavanja promjena, okolnosti ili poteškoća koje mogu ukazivati na potrebu za dodatnom pažnjom ili podrškom učeniku. Ne predstavlja dijagnostički postupak niti samostalnu stručnu procjenu postojanja određenog poremećaja ili rizičnog ponašanja.

Sistem podrške učenicima – Organiziran skup školskih, porodičnih, stručnih i međuinstitucionalnih mehanizama kojima se omogućava pravovremeno prepoznavanje potreba, podržavajuća komunikacija, odgovarajuće stručno postupanje i pristup dostupnim oblicima pomoći.

Student edukator – Student koji, nakon odgovarajuće pripreme i uz mentorstvo, učestvuje u realizaciji strukturiranih preventivnih i edukativnih aktivnosti, facilitaciji grupnog rada i podsticanju aktivnog učešća učenika.

Vršnjački medijator – Osoba osposobljena za facilitaciju konstruktivnog dijaloga i mirnog rješavanja odgovarajućih vršnjačkih sukoba. U okviru projekta naziv student vršnjački medijator koristi se kao projektno određenje uloge studenata uključenih u preventivne i podržavajuće aktivnosti. Njihove odgovornosti ne podrazumijevaju samostalno provođenje stručnog savjetovanja, procjene rizika ili kriznih intervencija.

Mentorstvo – Strukturiran proces stručnog usmjeravanja, podrške i praćenja rada studenata i drugih realizatora preventivnih aktivnosti, usmjeren na razvoj kompetencija i osiguravanje kvaliteta i profesionalne odgovornosti.

Supervizija – Strukturiran oblik profesionalne refleksije i stručne podrške usmjeren na razmatranje iskustava, etičkih dilema, profesionalnih granica i izazova u radu. U kontekstu studentskog uključivanja provodi se u skladu s raspoloživim stručnim kompetencijama i odgovarajućim organizacijskim uslovima.

Socijalne inovacije – Novi ili unaprijeđeni pristupi, procesi, usluge i oblici saradnje koji odgovaraju na prepoznate društvene potrebe i nastoje unaprijediti kvalitet života, socijalne odnose i kapacitete zajednice. Njihova vrijednost procjenjuje se prema društvenoj relevantnosti, primjenjivosti i ostvarenom doprinosu, a ne samo prema stepenu novosti.

Umjetna inteligencija (AI) – Skup računalnih pristupa i tehnologija koje omogućavaju obradu informacija, prepoznavanje obrazaca i generiranje odgovora ili drugih rezultata na osnovu podataka i primijenjenih modela. U preventivnom kontekstu njena primjena zahtijeva stručnu provjeru, transparentnost, odgovarajuća sigurnosna ograničenja i očuvanje ljudske odgovornosti.

AI mentor – Funkcionalnost digitalne platforme INOVA SMART PREVENT zasnovana na umjetnoj inteligenciji, namijenjena pružanju odgovarajućih preventivnih i edukativnih informacija i usmjeravanju korisnika prema dostupnoj podršci. Ne predstavlja psihologa, psihoterapeuta, zdravstvenog stručnjaka niti službu za hitne intervencije.

Digitalna samoprocjena – Strukturirana aktivnost u kojoj korisnik razmatra određena znanja, iskustva ili obrasce ponašanja putem digitalnog instrumenta. U okviru preventivnog modela njena primarna svrha jeste edukativna refleksija i bolje razumijevanje preventivnih sadržaja, a ne samostalno postavljanje dijagnoza ili automatsko utvrđivanje individualnog rizika.

Humanocentrična primjena umjetne inteligencije – Pristup razvoju i korištenju AI sistema u kojem su ljudska dobrobit, dostojanstvo, sigurnost, autonomija, profesionalna odgovornost i zaštita prava osnovni kriteriji tehnološkog odlučivanja.

Praćenje implementacije – Kontinuirano prikupljanje i razmatranje podataka o realizaciji aktivnosti, korištenju resursa, obuhvatu učesnika i dosljednosti primjene preventivnog modela.

Evaluacija preventivnog modela – Sistematski i metodološki utemeljen proces procjene kvaliteta implementacije, relevantnosti aktivnosti, neposrednih ishoda i drugih opravdano definiranih rezultata preventivnog djelovanja.

Dosljednost implementacije – Stepen u kojem se ključni sadržaji, metode i principi preventivnog modela primjenjuju u skladu s njegovim metodološkim okvirom, uz mogućnost stručnog i opravdanog prilagođavanja konkretnom školskom kontekstu.

Neposredni ishodi – Promjene koje se mogu procjenjivati tokom realizacije ili neposredno nakon preventivnih aktivnosti, poput promjena u znanju, razumijevanju, određenim kompetencijama ili poznavanju mogućnosti traženja pomoći.

Održivost preventivnog modela – Sposobnost škole i partnerskih institucija da očuvaju i dalje razvijaju ključne, opravdane i primjenjive komponente preventivnog djelovanja nakon završetka početnog projektnog ciklusa.

Naučna valorizacija – Proces sistematskog istraživanja, kritičkog vrednovanja i naučnog predstavljanja metodoloških karakteristika, iskustava implementacije, rezultata i ograničenja preventivnog modela, uz primjenu odgovarajućih istraživačkih i etičkih standarda.

2. Skraćenice

Skraćenica	Puni naziv / značenje
AI	Artificial Intelligence – umjetna inteligencija
CeSPI	Centar za socijalnu politiku i socijalne inovacije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli
CSI	Centar za socijalne inovacije
SocInova Lab	Laboratorija socijalnih inovacija
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime – Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal
WHO	World Health Organization – Svjetska zdravstvena organizacija
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNICEF	United Nations Children's Fund – Fond Ujedinjenih nacija za djecu
APA 7	Sedmo izdanje standarda za akademsko pisanje i citiranje Američkog psihološkog udruženja
IKT	Informacijsko-komunikacijske tehnologije
NIR	Naučnoistraživački rad
JU	Javna ustanova
BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine

1. UVOD

1.1. Savremeni izazovi prevencije ovisnosti i rizičnih ponašanja u školskom okruženju

Prevencija ovisnosti i rizičnih ponašanja kod djece i mladih predstavlja jedno od značajnih područja savremenog odgojno-obrazovnog, socijalnog i javnozdravstvenog djelovanja. Njena važnost proizlazi iz potrebe za pravovremenim prepoznavanjem i ublažavanjem razvojnih rizika, osnaživanjem individualnih i socijalnih zaštitnih faktora te stvaranjem okruženja koje doprinosi zdravom razvoju, psihosocijalnoj dobrobiti i socijalnoj uključenosti djece i mladih. Savremeno razumijevanje prevencije pritom nadilazi pristupe usmjerene isključivo na informisanje o štetnosti pojedinih ponašanja i sve izraženije naglašava razvoj životnih kompetencija, kvalitet interpersonalnih odnosa, participaciju mladih i međusobnu povezanost različitih sistema podrške.

Razvojne karakteristike djetinjstva i adolescencije, uključujući intenzivne biološke, psihološke i socijalne promjene, oblikovanje identiteta, razvoj autonomije i povećanu važnost vršnjačkih odnosa, zahtijevaju preventivne pristupe prilagođene potrebama i iskustvima mladih. Istovremeno, promjene u društvenom i digitalnom okruženju otvaraju nova pitanja povezana s dostupnošću i normalizacijom pojedinih rizičnih ponašanja, izloženošću različitim oblicima socijalnog utjecaja, korištenjem digitalnih medija te mogućnostima pravovremenog pristupa pouzdanim informacijama i odgovarajućoj podršci. U takvom kontekstu, preventivno djelovanje treba biti dovoljno stabilno da se oslanja na provjerena naučna polazišta, ali i dovoljno prilagodljivo da odgovori na promjenjive potrebe učenika i njihove zajednice.

Međunarodni standardi prevencije upotrebe droga polaze od razumijevanja da su preventivni ishodi povezani s međudjelovanjem različitih faktora rizika i zaštite, koji se pojavljuju na individualnom, porodičnom, vršnjačkom, školskom i širem društvenom nivou. U skladu s tim, preventivne intervencije trebaju biti razvojno primjerene, zasnovane na naučnim dokazima i integrisane u šire sisteme podrške djeci, mladima i njihovim porodicama (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018). Slična polazišta zastupljena su u Evropskom prevencijskom kurikulumu, koji posebno naglašava značaj prevencijske nauke, kvalitetnog planiranja, izbora dokazima podržanih intervencija i njihovog sistematskog praćenja i vrednovanja (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction [EMCDDA], 2019).

Navedeni dokumenti prvenstveno se odnose na prevenciju upotrebe psihoaktivnih supstanci, zbog čega je pri njihovoj primjeni na druga rizična ponašanja, uključujući kockanje i online klađenje, potrebno voditi računa o specifičnostima pojedinih oblika rizika i dostupnim empirijskim dokazima. Iako određeni razvojni i socijalni faktori mogu biti zajednički različitim rizičnim ponašanjima, njihova etiologija, obrasci ispoljavanja i odgovarajući preventivni postupci ne moraju biti istovjetni. Stoga integrisani preventivni pristup ne podrazumijeva metodološko poistovjećivanje svih rizičnih ponašanja, nego njihovo sagledavanje u okviru zajedničkog razvojnog i socijalnog konteksta, uz uvažavanje posebnosti svakog preventivnog područja.

U takvom razumijevanju prevencije škola zauzima posebno mjesto. Kao organizirano odgojno-obrazovno i socijalizacijsko okruženje, škola omogućava kontinuiran kontakt s djecom i mladima tokom značajnog dijela njihovog razvoja. Njena uloga ne iscrpljuje se u posredovanju nastavnih sadržaja, nego obuhvata stvaranje uslova za razvoj socio-emocionalnih kompetencija, odgovornog odlučivanja, kvalitetnih međuljudskih odnosa, osjećaja pripadnosti i povjerenja u dostupne oblike podrške. Škola, prema tome, predstavlja važan institucionalni prostor u kojem se preventivno

djelovanje može povezati s redovnim odgojno-obrazovnim procesom, stručnim radom i saradnjom s porodicom i lokalnom zajednicom.

Svjetska zdravstvena organizacija i UNESCO u okviru koncepta škole koja promovira zdravlje (*health-promoting school*) naglašavaju potrebu za sistemskim povezivanjem školskih politika, organizacijskog okruženja, odgojno-obrazovnog rada, institucionalnih kapaciteta i saradnje s relevantnim sektorima. Takav pristup zasniva se na razumijevanju da zdravlje i dobrobit učenika ne predstavljaju izdvojeno područje djelovanja, nego važnu pretpostavku kvalitetnog i inkluzivnog obrazovanja (WHO & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2021). Iz navedene perspektive proizlazi potreba da prevencija bude sastavni dio školske kulture i institucionalnog djelovanja, a ne isključivo povremena aktivnost realizirana povodom pojedinačnih projekata ili obilježavanja značajnih datuma.

Značaj razvoja socio-emocionalnih kompetencija u školskom okruženju dodatno potvrđuju rezultati empirijskih istraživanja. Durlak i saradnici (2011) proveli su metaanalizu 213 univerzalnih školskih programa socio-emocionalnog učenja, koji su obuhvatili ukupno 270.034 učenika. Utvrđeni su pozitivni prosječni efekti na socio-emocionalne vještine, stavove, ponašanje i akademsko postignuće učenika, pri čemu su kvalitet implementacije i način strukturiranja aktivnosti predstavljali značajne faktore povezane s rezultatima programa. Ovi nalazi predstavljaju važno naučno uporište za uključivanje razvoja životnih i socio-emocionalnih kompetencija u školsko djelovanje, ali se ne mogu neposredno tumačiti kao dokaz djelotvornosti svakog konkretnog programa prevencije ovisnosti.

Upravo pitanje kvaliteta implementacije predstavlja jedan od ključnih izazova savremenog preventivnog rada. Razvijen konceptualni okvir, odgovarajući edukativni sadržaji i jasno formulirani ishodi predstavljaju neophodne, ali ne i dovoljne pretpostavke za ostvarivanje preventivnih ciljeva. Durlak i DuPre (2008), analizirajući istraživanja iz područja promocije zdravlja i prevencije, ukazuju na značaj dosljednosti implementacije i organizacijskih, profesionalnih i kontekstualnih faktora koji utječu na ostvarivanje programskih ishoda. Iz toga proizlazi da kvalitet preventivnog djelovanja zavisi i od kompetencija realizatora, institucionalne podrške, dostupnih resursa, koordinacije učesnika te kontinuiranog praćenja načina na koji se planirane aktivnosti zaista provode.

Dodatnu složenost školskog preventivnog djelovanja donosi ubrzani razvoj digitalnih tehnologija i umjetne inteligencije. Digitalni edukativni sadržaji, interaktivni alati i sistemi zasnovani na umjetnoj inteligenciji otvaraju mogućnosti za proširivanje pristupa informacijama, podsticanje samostalnog učenja i pružanje dodatne podrške učenicima izvan vremenski ograničenih školskih aktivnosti. Međutim, njihova primjena istovremeno otvara pitanja pouzdanosti informacija, razvojne primjerenosti, zaštite privatnosti, digitalne nejednakosti i odgovornosti za postupanje u situacijama koje prevazilaze edukativnu funkciju tehnologije.

UNESCO (2023) zbog toga naglašava potrebu za humanocentričnom, etičkom i razvojno primjerenom primjenom generativne umjetne inteligencije u obrazovanju. Slično tome, UNICEF (2025) u smjernicama za primjenu umjetne inteligencije u kontekstu prava djeteta ističe značaj sigurnosti, zaštite podataka, transparentnosti, nediskriminacije i očuvanja najboljeg interesa djeteta. Navedena polazišta posebno su važna kada se digitalna tehnologija koristi u preventivnom radu s djecom i mladima, jer se njene edukativne mogućnosti moraju jasno razlikovati od profesionalne procjene, savjetovanja i drugih oblika stručne intervencije.

Polazeći od navedenih naučnih i profesionalnih pretpostavki, preventivni model *Inova Smart Prevent* razvijen je kao integrisani pristup koji povezuje preventivnu edukaciju, razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija, podršku školskog i porodičnog okruženja, superviziranu studentsku i vršnjačku podršku te primjenu digitalnih i AI alata. Njegovo osnovno metodološko usmjerenje

zasniva se na osnaživanju djece i mladih za prepoznavanje rizičnih situacija, kritičko razmatranje različitih utjecaja, odgovorno donošenje odluka i pravovremeno traženje podrške.

Takva koncepcija istovremeno podrazumijeva da se vrijednost modela ne procjenjuje samo na osnovu sadržaja njegovih pojedinačnih komponenti nego i prema stepenu njihove funkcionalne povezanosti, kvalitetu institucionalne implementacije i rezultatima odgovarajuće evaluacije. Naučna utemeljenost općih preventivnih principa predstavlja osnovu za razvoj modela, dok procjena njegove konkretne djelotvornosti zahtijeva zasebno empirijsko istraživanje.

U tom kontekstu nastaje potreba za priručnikom koji će naučno i metodološki utemeljene principe preventivnog djelovanja povezati s konkretnim organizacijskim, profesionalnim i operativnim zahtjevima školskog okruženja.

1.2. Svrha i ciljevi Priručnika za škole

Priručnik za škole predstavlja naučno utemeljen stručno-metodološki i operativni dokument namijenjen institucionalnoj primjeni preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. Njegova osnovna svrha jeste pružanje sistematiziranih smjernica za planiranje, organizaciju, realizaciju, praćenje i unapređenje preventivnih aktivnosti u školskom okruženju, uz jasno definiranje profesionalnih odgovornosti, međusobne saradnje i uslova potrebnih za kvalitetnu implementaciju.

Koncepcija priručnika zasniva se na polazištu da institucionalna primjena preventivnog modela zahtijeva više od poznavanja njegovih ciljeva i sadržaja. Potrebno je uspostaviti organizacijski okvir unutar kojeg su aktivnosti jasno planirane, odgovornosti raspoređene, realizatori odgovarajuće pripremljeni, a dostupni resursi i stručni kapaciteti funkcionalno povezani. Škola u tom procesu ne predstavlja samo mjesto provođenja planiranih aktivnosti nego aktivnog institucionalnog učesnika koji doprinosi njihovoj pripremi, prilagođavanju, koordinaciji, kvalitetu i održivosti.

Takvo opredjeljenje odgovara savremenim spoznajama nauke o implementaciji, koja ukazuje na potrebu razlikovanja sadržaja intervencije od procesa njenog uvođenja i provođenja u konkretnom institucionalnom okruženju. Proctor i saradnici (2011) posebno naglašavaju važnost zasebnog razmatranja implementacijskih ishoda, kao što su prihvatljivost, primjerenost, izvodljivost, dosljednost i održivost intervencije. Ovakvo razlikovanje relevantno je i za model *Inova Smart Prevent*, jer omogućava da se kvalitet njegove institucionalne primjene prati nezavisno od dugoročnih preventivnih ishoda, koji zahtijevaju drugačije istraživačke postupke i odgovarajuće vremenske okvire.

Opći cilj priručnika jeste unaprijediti institucionalne i profesionalne kapacitete škola za sistematsku, odgovornu i održivu implementaciju preventivnog modela *Inova Smart Prevent*, kroz povezivanje naučno utemeljenih preventivnih principa s konkretnim metodološkim, organizacijskim i operativnim smjernicama.

Iz navedenog općeg cilja proizlaze sljedeći specifični ciljevi:

1. Unaprijediti razumijevanje konceptualnih, naučnih i metodoloških polazišta integrisanog preventivnog djelovanja u školskom okruženju.
2. Definirati institucionalne pretpostavke, organizacijske postupke i profesionalne odgovornosti potrebne za kvalitetnu implementaciju preventivnog modela.

3. Pružiti nastavnicima i stručnim saradnicima praktične smjernice za planiranje, koordinaciju i podršku preventivnim aktivnostima usmjerenim na razvoj kompetencija i osnaživanje učenika.
4. Osigurati metodološku povezanost školskih preventivnih radionica, studentske i vršnjačke podrške, porodične saradnje i drugih dostupnih oblika stručnog djelovanja.
5. Unaprijediti kompetencije školskog osoblja za odgovorno i razvojno primjereno uključivanje digitalne platforme INOVA SMART PREVENT u preventivni rad.
6. Definirati principe ranog prepoznavanja situacija koje zahtijevaju dodatnu pažnju, uz poštivanje profesionalnih nadležnosti, prava djeteta i važećih postupaka zaštite učenika.
7. Podržati razvoj institucionalnih postupaka za praćenje kvaliteta implementacije, evaluaciju aktivnosti i korištenje nalaza za kontinuirano unapređenje preventivnog djelovanja.
8. Doprinijeti uspostavljanju pretpostavki za dugoročnu primjenu i održivost preventivnog modela u različitim školskim okruženjima.

Navedeni ciljevi imaju međusobno komplementaran karakter. Institucionalna organizacija, razvoj kompetencija zaposlenika, kvalitet neposrednog rada s učenicima, odgovorna primjena digitalnih tehnologija i uspostavljanje stručne podrške predstavljaju funkcionalno povezane elemente istog preventivnog procesa. Njihovo međusobno usklađivanje omogućava da se pojedinačne aktivnosti ne provode kao izolirane intervencije, nego kao dijelovi strukturiranog i kontinuiranog školskog djelovanja.

Poseban značaj priručnika proizlazi iz nastojanja da se preventivni model učini operativno razumljivim i primjenjivim školama koje raspolažu različitim organizacijskim, kadrovskim i tehničkim kapacitetima. Priručnik, prema tome, ne treba posmatrati kao potpuno uniforman skup postupaka koji se mehanički prenosi u svaku ustanovu, nego kao stručno-metodološki okvir čija primjena zahtijeva odgovarajuće prilagođavanje institucionalnom kontekstu, uz očuvanje temeljnih preventivnih, profesionalnih i etičkih principa.

Time se uspostavlja ravnoteža između metodološke dosljednosti modela i njegove kontekstualne primjerenosti, što predstavlja važnu pretpostavku za kvalitetnu implementaciju složenih preventivnih intervencija.

1.3. Namjena priručnika i njegovi korisnici

Priručnik je prvenstveno namijenjen osnovnim i srednjim školama koje učestvuju u implementaciji preventivnog modela *Inova Smart Prevent*, kao i obrazovnim institucijama koje razmatraju mogućnosti uključivanja njegovih sadržaja, metoda i organizacijskih rješenja u vlastiti preventivni rad. Njegova namjena polazi od razumijevanja škole kao institucionalne cjeline u kojoj različiti profesionalni akteri, u skladu sa svojim kompetencijama i nadležnostima, doprinose ostvarivanju zajedničkih odgojno-obrazovnih i preventivnih ciljeva.

U tom smislu, neposredne korisnike priručnika čine rukovodstvo škole, nastavnici, pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i drugi stručni saradnici uključeni u organizaciju, realizaciju ili podršku preventivnim aktivnostima. Međutim, njihova uključenost ne podrazumijeva identične zadatke niti međusobnu zamjenjivost profesionalnih uloga. Naprotiv, funkcionalnost integrisanog modela zahtijeva jasno definiranje različitih oblika odgovornosti, načina koordinacije i postupaka saradnje.

Rukovodstvo škole ima ključnu organizacijsku i koordinacijsku ulogu u stvaranju institucionalnih pretpostavki za implementaciju modela. Ona obuhvata uključivanje preventivnih aktivnosti u odgovarajuće školske planove, određivanje odgovornih osoba, osiguravanje organizacijskih i tehničkih uslova, uspostavljanje saradnje s projektnim partnerima te podršku nastavnicima i stručnim saradnicima. Posebna odgovornost rukovodstva ogleda se u tome da preventivne aktivnosti budu usklađene s odgojno-obrazovnim ciljevima ustanove, postojećim institucionalnim procedurama i obavezama koje proizlaze iz relevantnog normativnog okvira.

Nastavnici imaju značajnu ulogu u neposrednom odgojno-obrazovnom djelovanju, razvoju podržavajućih odnosa s učenicima i povezivanju preventivnih sadržaja sa svakodnevnim školskim iskustvima. Njihovo profesionalno djelovanje može doprinijeti osnaživanju životnih i socio-emocionalnih kompetencija učenika, razvoju odgovornog odlučivanja i stvaranju školskog okruženja u kojem se potiču participacija, međusobno poštovanje i konstruktivna komunikacija. U okviru modela *Inova Smart Prevent* nastavnici mogu učestvovati u pripremi preventivnih aktivnosti, podršci njihovoj realizaciji, povezivanju učenika s odgovarajućim sadržajima i praćenju općih odgojno-obrazovnih potreba.

Stručni saradnici škole predstavljaju važnu profesionalnu komponentu integrisanog preventivnog djelovanja. Njihov doprinos posebno je značajan u području stručne podrške učenicima, konsultacija s nastavnicima, saradnje s roditeljima, prepoznavanja okolnosti koje zahtijevaju dodatnu pažnju i povezivanja školskog djelovanja s odgovarajućim službama i institucijama. Pri tome se konkretne odgovornosti pedagoga, psihologa, socijalnih radnika i drugih stručnih profila određuju u skladu s njihovim kvalifikacijama, profesionalnim kompetencijama, radnim zadacima i važećim institucionalnim propisima.

Poseban značaj stručnih saradnika u modelu proizlazi iz potrebe da preventivni rad bude povezan sa stvarno dostupnim oblicima ljudske i profesionalne podrške. Preventivna edukacija može potaknuti učenika da prepozna zabrinjavajuću situaciju, preispita vlastite stavove ili zatraži razgovor o određenom problemu. Takva mogućnost zahtijeva unaprijed jasno definirane postupke reagovanja, kako odgovornost za daljnje postupanje ne bi bila prepuštena slučajnim okolnostima ili osobama koje nisu profesionalno osposobljene za stručnu procjenu i intervenciju.

Priručnik je istovremeno namijenjen i školskim koordinatorima preventivnih aktivnosti, bez obzira na to obavlja li navedenu funkciju nastavnik, stručni saradnik ili druga osoba određena u skladu s organizacijom škole. Njima dokument pruža smjernice za pripremu implementacije, komunikaciju s učesnicima, organizaciju radionica, dokumentiranje realizacije i koordinaciju evaluacijskih postupaka.

U okviru preventivnog modela posebnu ulogu imaju i studenti edukatori i vršnjački medijatori, koji učestvuju u neposrednom radu s učenicima, facilitaciji grupnih aktivnosti i podršci pri korištenju digitalne platforme. Iako studenti nisu primarni korisnici ovog priručnika, njihove uloge zahtijevaju jasno definiranje odgovornosti škole u organizaciji i stručnom praćenju njihovog angažmana. Studentsko učešće treba biti zasnovano na prethodnoj pripremi, jasno utvrđenim zadacima, mentorskoj podršci i odgovarajućoj superviziji. Ono ne podrazumijeva samostalno provođenje profesionalne dijagnostike, terapije, procjene individualnog rizika ili drugih postupaka iz nadležnosti kvalificiranih stručnjaka.

Širi krug korisnika priručnika mogu činiti predstavnici nadležnih obrazovnih institucija, stručnjaci iz sistema socijalne i zdravstvene zaštite, organizacije civilnog društva i akademske ustanove uključene u razvoj, primjenu i evaluaciju preventivnih programa.

Ovakvo određenje korisnika proizlazi iz interdisciplinarne prirode prevencije, ali istovremeno podrazumijeva očuvanje profesionalnih granica. Etički principi socijalnog rada, između ostalog,

naglašavaju poštivanje ljudskog dostojanstva, prava na participaciju, povjerljivosti, privatnosti i odgovorne primjene tehnologije (International Federation of Social Workers [IFSW], 2018). Ti principi predstavljaju važno profesionalno uporište za socijalni rad i relevantnu etičku referencu za interdisciplinarnu saradnju, pri čemu ne zamjenjuju posebne etičke kodekse i profesionalne standarde drugih uključenih disciplina.

Priručnik stoga nastoji doprinijeti razvoju institucionalne prakse zasnovane na saradnji, uzajamnom uvažavanju kompetencija, jasnoći profesionalnih odgovornosti i zajedničkom usmjerenju prema najboljem interesu djeteta.

1.4. Povezanost priručnika s kurikulumom i drugim dokumentima modela Inova Smart Prevent

Priručnik za škole razvijen je kao sastavni dio stručne i metodološke dokumentacije preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. Njegova koncepcija proizlazi iz potrebe da se osigura sadržajna, metodološka i operativna usklađenost različitih dokumenata koji uređuju naučna polazišta modela, njegovu neposrednu realizaciju i institucionalne uslove primjene.

U okviru ove dokumentacije potrebno je dosljedno razlikovati preventivni model Inova Smart Prevent, kao cjelovit integrisani pristup prevenciji, od digitalne platforme INOVA SMART PREVENT, koja predstavlja njegovu tehnološku komponentu. Navedena razlika predstavlja terminološku i uredničku konvenciju koja omogućava preciznije opisivanje sadržaja, funkcija i nivoa djelovanja, bez mijenjanja formalnog naziva projekta.

Preventivni model *Inova Smart Prevent* obuhvata povezane obrazovne, razvojne, vršnjačke, porodične, stručne i digitalne komponente. Njihova integracija usmjerena je na osnaživanje djece i mladih za prepoznavanje rizika, razvoj životnih kompetencija, odgovorno odlučivanje i korištenje dostupnih izvora podrške. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT predstavlja jedan od instrumenata ostvarivanja navedenih ciljeva, ali se njezine funkcionalnosti ne mogu poistovjetiti s cjelokupnim modelom.

U tako definiranom sistemu dokumentacije razlikuju se tri međusobno povezana, ali funkcionalno različita dokumenta.

Kurikulum integrisane prevencije ovisnosti i rizičnih ponašanja kod djece i mladih predstavlja temeljni naučno-teorijski, konceptualni i programski dokument modela. Njime se određuju osnovna polazišta preventivnog djelovanja, ciljevi, principi, sadržaji, očekivani ishodi i metodološke pretpostavke realizacije. Kurikulum istovremeno pruža okvir za razumijevanje povezanosti različitih preventivnih komponenti i njihove uloge u procesu osnaživanja učenika.

Priručnik za vršnjačku podršku i preventivni rad s djecom i mladima namijenjen je prvenstveno studentima edukatorima i vršnjačkim medijatorima koji učestvuju u neposrednoj realizaciji preventivnih aktivnosti. Njegova osnovna funkcija jeste pružanje praktičnih smjernica za pripremu i facilitaciju radionica, podsticanje aktivnog učešća učenika, korištenje participativnih metoda, pružanje odgovarajuće vršnjačke podrške i odgovornu primjenu digitalne platforme. Posebna pažnja u ovom dokumentu posvećuje se komunikacijskim i facilitacijskim kompetencijama, profesionalnim granicama studentskog angažmana i potrebi za mentorskom i stručnom podrškom.

Priručnik za škole, kao treći međusobno komplementaran dokument, usmjeren je na institucionalnu i profesionalno-organizacijsku dimenziju preventivnog modela. Njime se detaljnije razrađuju priprema škole za implementaciju, raspodjela odgovornosti, koordinacija preventivnih aktivnosti,

uloge nastavnika i stručnih saradnika, saradnja sa studentima i roditeljima, postupanje u situacijama potrebe za dodatnom podrškom te praćenje i unapređenje kvaliteta realizacije.

Navedeni dokumenti ne predstavljaju odvojene programske cjeline, nego različite nivoe operacionalizacije zajedničkog preventivnog pristupa. Kurikulum odgovara prvenstveno na pitanje šta, zašto i s kojim očekivanim ishodima treba razvijati u preventivnom procesu. Priručnik za vršnjačku podršku usmjeren je na pitanje kako studenti pripremaju i facilitiraju neposredne aktivnosti s učenicima, dok Priručnik za škole uređuje pitanje kako obrazovna ustanova organizira, koordinira, stručno podržava, prati i održava primjenu preventivnog modela.

Poseban prostor povezivanja ovih dokumenata predstavlja integrisani ciklus preventivnog rada s učenicima. U okviru njegove razrađene operativne koncepcije predviđene su dvije međusobno povezane radionice u trajanju od po 45 minuta, između kojih učenici imaju period za samostalno korištenje digitalne platforme i primjenu stečenih znanja kroz odgovarajuće zadatke i refleksiju. Prva radionica usmjerena je na prepoznavanje rizičnih situacija, razvoj vještina donošenja odluka i upoznavanje digitalne podrške, dok se druga bavi povezivanjem odgovornog odlučivanja s vršnjačkom, porodičnom, školskom i stručnom podrškom.

Uloga škole u ovom ciklusu podrazumijeva osiguravanje organizacijskih i profesionalnih pretpostavki za njegovu realizaciju. Ona uključuje planiranje termina, pripremu prostora i tehničkih uslova, informisanje relevantnih učesnika, koordinaciju sa studentima te dostupnost stručnih saradnika u situacijama u kojima je potrebna dodatna profesionalna podrška. Istovremeno, škola ima važnu ulogu u stvaranju uslova za kontinuitet preventivnog procesa između neposrednih susreta.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT u ovom kontekstu koristi se kao dopunski edukativni i preventivni resurs. Njene funkcionalnosti, uključujući digitalne sadržaje, AI mentora i informativnu samoprocjenu, trebaju biti predstavljene u skladu sa stvarnim mogućnostima sistema, njegovim ograničenjima i pravilima zaštite korisnika. Korištenje digitalnih alata ne podrazumijeva prenošenje profesionalne odgovornosti za procjenu i podršku učenicima na automatizirane sisteme. Također, samostalno korištenje platforme ne može se posmatrati kao zamjena za neposredne odnose povjerenja i stručne postupke koji su sastavni dio školskog preventivnog djelovanja.

Humanocentrični pristup primjeni umjetne inteligencije u obrazovanju, koji naglašavaju UNESCO-ove smjernice i okvir kompetencija nastavnika, podrazumijeva očuvanje ljudskog djelovanja, razvoj digitalnih i etičkih kompetencija te kritičko razumijevanje mogućnosti i ograničenja AI tehnologija (UNESCO, 2023, 2024). U primjeni modela *Inova Smart Prevent* to znači da digitalna komponenta treba dopunjavati, a ne zamjenjivati, odgojno-obrazovne i stručne odnose u školskom okruženju.

Na ovaj način povezivanje kurikuluma, studentskog priručnika, Priručnika za škole i digitalne platforme doprinosi metodološkoj dosljednosti preventivnog modela, jasnijoj raspodjeli odgovornosti i stvaranju pretpostavki za njegovo sistematsko praćenje i daljnji razvoj.

1.5. Metodološka polazišta i način korištenja priručnika

Metodološka koncepcija Priručnika za škole zasniva se na povezivanju savremenih naučnih saznanja o prevenciji, principa odgovornog profesionalnog djelovanja i praktičnih zahtjeva institucionalne implementacije u odgojno-obrazovnom okruženju. Njegovo osnovno polazište jeste da se kvalitet preventivnog djelovanja ne može osigurati isključivo razradom edukativnih sadržaja i planiranjem pojedinačnih aktivnosti, nego zahtijeva sistematsko usklađivanje ciljeva, metoda rada, kompetencija realizatora, organizacijskih uslova i postupaka praćenja i evaluacije.

Takvo razumijevanje odgovara metodološkim pristupima istraživanju složenih intervencija, koji naglašavaju značaj njihovog institucionalnog konteksta, načina realizacije i mehanizama putem kojih se očekuju određeni ishodi. Moore i saradnici (2015) ukazuju na potrebu da procesna evaluacija obuhvati implementaciju intervencije, mehanizme njenog djelovanja i kontekst u kojem se provodi. Skivington i saradnici (2021) dodatno naglašavaju važnost sistemskog pristupa razvoju i evaluaciji složenih intervencija, uz povezivanje teorije, konteksta, provedbe i različitih oblika dokaza.

Polazeći od navedenih metodoloških pretpostavki, priručnik je oblikovan na osnovu sljedećih principa.

Naučna utemeljenost i metodološka odgovornost. Priručnik se oslanja na relevantne međunarodne standarde, recenzirana naučna istraživanja i stručne smjernice. Njegove preporuke trebaju biti zasnovane na jasnom razlikovanju naučno potvrđenih nalaza, međunarodnih normativnih preporuka i metodoloških rješenja razvijenih u okviru preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. Posebno je važno izbjegavati predstavljanje konceptualne opravdanosti modela kao dokaza njegove empirijski potvrđene djelotvornosti.

Razvojna primjerenost. Preventivni sadržaji, metode rada i oblici podrške trebaju biti prilagođeni uzrastu, razvojnim karakteristikama, prethodnim iskustvima i različitim potrebama učenika. Primjena modela treba omogućiti razumljivo i odgovarajuće uključivanje djece i mladih, bez nepotrebne izloženosti sadržajima ili aktivnostima koji nisu primjereni njihovim razvojnim mogućnostima.

Participativnost i osnaživanje učenika. Preventivni proces treba podsticati aktivno učešće učenika, kritičko promišljanje i razvoj kompetencija za odgovorno odlučivanje. Učenici se ne posmatraju isključivo kao primaoci informacija ili objekti preventivnih mjera, nego kao aktivni učesnici vlastitog razvoja, uz uvažavanje njihove dobi, zrelosti i prava na odgovarajuću participaciju.

Institucionalna odgovornost i interdisciplinarna saradnja. Kvalitet implementacije zahtijeva jasnu raspodjelu zadataka između rukovodstva škole, nastavnika, stručnih saradnika, studenata i drugih učesnika. Saradnja treba biti zasnovana na međusobnom uvažavanju profesionalnih kompetencija, odgovarajućoj koordinaciji i unaprijed definiranim postupcima uključivanja stručne podrške.

Profesionalna etika i zaštita prava djeteta. Preventivni rad mora biti usklađen s principima poštivanja ljudskog dostojanstva, najboljeg interesa djeteta, nediskriminacije, privatnosti, povjerljivosti i odgovornog profesionalnog postupanja. Učenici ne trebaju biti izloženi stigmatizaciji, javnom označavanju ili zahtjevima za otkrivanjem ličnih iskustava u grupnim aktivnostima. Posebna pažnja posvećuje se jasnoći profesionalnih granica, naročito kada u realizaciji učestvuju studenti i drugi saradnici koji nemaju samostalne nadležnosti za stručnu procjenu ili intervenciju.

Humanocentrična i sigurna primjena digitalnih tehnologija. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT treba biti korištena kao edukativni instrument koji učenicima omogućava dodatne prilike za učenje, refleksiju i informisanje. Njena primjena mora biti zasnovana na transparentnosti, zaštiti podataka, odgovarajućem ljudskom nadzoru i razumijevanju granica automatizirane podrške. U skladu s međunarodnim smjernicama, sigurnost i prava djece trebaju imati prednost nad tehnološkom funkcionalnošću i jednostavnošću upotrebe (UNESCO, 2023; UNICEF, 2025).

Metodološka dosljednost i kontekstualna prilagodljivost. Priručnik treba omogućiti da se osnovne komponente modela provode na međusobno usklađen način, uz mogućnost prilagođavanja konkretnoj školi i njenim organizacijskim uslovima. Prilagođavanje ne bi smjelo dovesti do odstupanja od temeljnih preventivnih principa, ugrožavanja prava učenika ili prenošenja profesionalnih odgovornosti na neodgovarajuće osposobljene osobe.

Kontinuirano praćenje i razvoj. Implementacija modela treba biti praćena postupcima koji omogućavaju procjenu realizacije aktivnosti, njihovog prihvatanja, izvodljivosti i kvaliteta. Takvi podaci predstavljaju osnovu za unapređenje institucionalne prakse, ali ih je potrebno analitički razlikovati od dokaza o promjenama u znanju, kompetencijama ili ponašanju učenika. Posebno je važno da se podaci o korištenju digitalne platforme ne poistovjećuju s pokazateljima preventivne djelotvornosti.

Na osnovu navedenih principa priručnik je organiziran tako da korisnicima omogući postupno upoznavanje s modelom i njegovu primjenu u konkretnom institucionalnom okruženju.

U početnim poglavljima predstavljaju se konceptualna obilježja modela *Inova Smart Prevent*, njegova naučna polazišta i uloga škole u savremenom preventivnom djelovanju. Centralni dio priručnika posvećen je organizaciji implementacije, profesionalnim odgovornostima nastavnika i stručnih saradnika, metodologiji realizacije preventivnih aktivnosti i praktičnoj primjeni digitalne platforme INOVA SMART PREVENT.

Poseban dio obrađuje rano prepoznavanje okolnosti koje zahtijevaju dodatnu pažnju, postupanje u situacijama zabrinutosti za dobrobit učenika te saradnju s roditeljima i drugim relevantnim institucijama. Završna poglavlja posvećena su praćenju, evaluaciji i održivosti modela, dok praktični prilozi pružaju dodatne instrumente za planiranje, koordinaciju i dokumentiranje aktivnosti.

Priručnik je namijenjen korištenju tokom cjelokupnog implementacijskog procesa: u fazi pripreme, tokom neposredne realizacije preventivnih aktivnosti te pri njihovom praćenju, evaluaciji i daljnjem unapređenju. Njegovi pojedini dijelovi mogu se koristiti i kao osnova za stručno usavršavanje školskog osoblja, interno planiranje preventivnog djelovanja i razvoj međuinstitucionalne saradnje.

Pri korištenju priručnika potrebno je imati u vidu da predložene smjernice ne zamjenjuju važeće zakonske propise, profesionalne standarde, interne akte škole niti obavezujuće protokole zaštite djece. Konkretni postupci i oblici odgovornosti trebaju biti usklađeni s normativnim i institucionalnim okvirom koji se primjenjuje na određenu obrazovnu ustanovu.

Istovremeno, priručnik ne uspostavlja pretpostavku da sve škole raspolažu jednakim kadrovskim, organizacijskim ili tehničkim resursima. Njegova primjena zahtijeva odgovarajuću procjenu institucionalnih mogućnosti, uz osiguravanje minimalnih uslova za kvalitetan, siguran i profesionalno odgovoran preventivni rad.

Konačno, *Priručnik za škole* treba razumjeti kao instrument povezivanja naučne utemeljenosti, profesionalne odgovornosti i institucionalne primjenjivosti preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. Njegova vrijednost proizlazi iz mogućnosti da škole ne budu samo mjesta pojedinačnih preventivnih aktivnosti nego aktivni i kompetentni učesnici u razvoju kontinuiranog sistema podrške djeci i mladima.

Time se stvaraju metodološke i organizacijske pretpostavke za sistematsku implementaciju, evaluaciju i daljnji razvoj modela, uz očuvanje njegovog osnovnog usmjerenja: osnaživanja djece i mladih, prevencije ovisnosti i rizičnih ponašanja te dostupnosti pravovremene, razvojno primjerene i profesionalno odgovorne podrške.

2. INOVA SMART PREVENT – INTEGRISANI MODEL PREVENCIJE

2.1. Konceptualna i naučno-teorijska polazišta preventivnog modela

Preventivni model *Inova Smart Prevent* predstavlja integrisani, razvojno orijentirani pristup prevenciji ovisnosti i rizičnih ponašanja kod djece i mladih, zasnovan na povezivanju preventivne edukacije, razvoja životnih i socio-emocionalnih kompetencija, osnaživanja učenika, vršnjačke i porodične podrške, profesionalnog djelovanja te odgovorne primjene digitalnih tehnologija i umjetne inteligencije. Njegova konceptualna osnova proizlazi iz razumijevanja prevencije kao kontinuiranog, višedimenzionalnog procesa, čiji se ciljevi ne mogu ostvarivati isključivo prenošenjem informacija o štetnosti određenih ponašanja, nego zahtijevaju sistematsko djelovanje na individualne, interpersonalne i okolinske faktore koji oblikuju razvoj i ponašanje djece i mladih.

U savremenoj prevencijskoj nauci prepoznata je potreba za napuštanjem pojednostavljenih objašnjenja koja nastanak ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja svode na nedovoljnu informisanost ili neodgovornost pojedinca. Umjesto toga, razvojna i socijalno-ekološka perspektiva upućuju na složeno međudjelovanje individualnih karakteristika, porodičnih odnosa, vršnjačkih utjecaja, školskog iskustva i širih društvenih okolnosti. Međunarodni standardi prevencije, koje su razvili UNODC i WHO (2018), posebno naglašavaju da preventivne intervencije trebaju biti zasnovane na naučnim dokazima, prilagođene razvojnoj dobi i usmjerene na relevantne faktore rizika i zaštite.

Takva polazišta predstavljaju osnovu za razumijevanje preventivnog modela *Inova Smart Prevent*, čija se teorijska arhitektura može razmatrati kroz nekoliko međusobno povezanih perspektiva.

Prvo teorijsko polazište predstavlja **socijalno-ekološki pristup**, prema kojem se individualni razvoj i ponašanje oblikuju unutar više međusobno povezanih socijalnih i institucionalnih sistema. Bronfenbrenner (1979) razvoj pojedinca razmatra u kontekstu neposrednih odnosa i širih društvenih struktura, pri čemu je za razumijevanje ponašanja potrebno analizirati povezanost različitih okruženja u kojima se dijete razvija. U preventivnom radu ova perspektiva omogućava sagledavanje rizika i zaštitnih faktora ne samo na nivou učenika, nego i u odnosima s porodicom, vršnjacima, školom i zajednicom.

Primjena socijalno-ekološkog pristupa u modelu *Inova Smart Prevent* ogleda se u povezivanju više preventivnih komponenti. Edukativni rad s učenicima usmjeren je na razvoj individualnih kompetencija, vršnjačka podrška na osnaživanje pozitivnih interpersonalnih odnosa, saradnja s roditeljima na unapređenje porodičnog okruženja, dok škola i stručni saradnici osiguravaju institucionalnu i profesionalnu dimenziju podrške. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT pritom predstavlja dodatni resurs koji povezuje neposredne obrazovne aktivnosti s mogućnostima samostalnog učenja i informisanja.

Drugo polazište čini **pristup zasnovan na faktorima rizika i zaštite**. Hawkins, Catalano i Miller (1992) ukazuju na značaj identificiranja faktora koji povećavaju ili smanjuju vjerovatnoću razvoja problema povezanih s alkoholom i drugim drogama tokom adolescencije i rane odrasle dobi. Njihov rad predstavlja jedno od važnih teorijskih uporišta prevencije usmjerene na smanjenje utjecaja rizika i jačanje zaštitnih razvojnih uslova.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* ovaj pristup omogućava pomjeranje fokusa s pojedinačnog rizičnog ponašanja na razvoj kompetencija i resursa koji učenicima mogu pomoći u različitim životnim situacijama. Sposobnost prepoznavanja vršnjačkog pritiska, kritičkog razmatranja informacija, procjene mogućih posljedica, regulacije emocionalnih reakcija i traženja podrške predstavlja važan dio

preventivnog djelovanja. Istovremeno, model prepoznaje da individualne vještine nisu dovoljne ukoliko učenik nema pristup podržavajućim odnosima i odgovarajućim institucionalnim resursima.

Treće polazište odnosi se na **razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija**. Ovakva orijentacija proizlazi iz naučnih saznanja prema kojima preventivno djelovanje treba uključivati razvoj praktičnih vještina koje učenicima omogućavaju konstruktivno reagovanje u različitim socijalnim situacijama. Metaanaliza Durlaka i saradnika (2011), koja je obuhvatila 213 univerzalnih školskih programa socio-emocionalnog učenja i 270.034 učenika, pokazala je pozitivne prosječne efekte na socio-emocionalne vještine, stavove, ponašanje i akademsko postignuće. Ovi rezultati potvrđuju značaj strukturiranog razvoja kompetencija u školskom okruženju, uz potrebu da se ishodi različitih preventivnih programa istražuju zasebno.

U modelu *Inova Smart Prevent* navedeno polazište operacionalizira se kroz aktivnosti koje podstiču učenike da prepoznaju problemsku situaciju, razmotre utjecaje kojima su izloženi, procijene moguće posljedice i izaberu odgovoran način reagovanja. Poseban naglasak stavlja se na iskustveno učenje, aktivnu participaciju i povezivanje edukativnih sadržaja s realističnim situacijama iz svakodnevnog života.

Četvrto polazište predstavlja **prevencija zasnovana na dokazima i kvalitetu implementacije**. Evropski prevencijski kurikulum naglašava važnost povezivanja teorijskih i empirijskih saznanja s planiranjem, provođenjem i evaluacijom preventivnih intervencija (EMCDDA, 2019). Istovremeno, Durlak i DuPre (2008) ukazuju na značajan utjecaj kvaliteta implementacije na ostvarivanje programskih ishoda, čime se potvrđuje potreba da se razvoj preventivnog sadržaja poveže s profesionalnim kompetencijama realizatora i institucionalnim uslovima njegove primjene.

Model *Inova Smart Prevent* stoga nije koncipiran kao skup nepovezanih edukativnih aktivnosti, nego kao strukturiran sistem čija primjena zahtijeva odgovarajuću pripremu škole, koordinaciju učesnika, jasno definirane uloge, stručnu podršku i postupke praćenja realizacije.

Peto polazište čini **humanocentrični pristup digitalnoj i AI podršci**. Razvoj digitalnih tehnologija omogućava proširivanje preventivnih aktivnosti izvan neposrednog školskog susreta, ali istovremeno zahtijeva kritičko promišljanje njihove pedagoške, profesionalne i etičke primjene. UNESCO (2023, 2024) naglašava da primjena umjetne inteligencije u obrazovanju treba biti usmjerena na razvoj ljudskih kapaciteta, očuvanje profesionalne uloge nastavnika i odgovornu upotrebu tehnologije. UNICEF (2025) dodatno ističe potrebu da se razvoj i korištenje AI sistema u kontekstu djece zasnivaju na njihovim pravima, sigurnosti, privatnosti, nediskriminaciji i najboljem interesu.

U skladu s tim, digitalna platforma INOVA SMART PREVENT zamišljena je kao dopunska komponenta integrisanog preventivnog modela, namijenjena edukaciji, refleksiji, informisanju i lakšem pronalaženju odgovarajućih oblika podrške. Njene funkcionalnosti ne predstavljaju zamjenu za neposredne ljudske odnose, stručnu procjenu niti profesionalno savjetovanje.

Na osnovu navedenih teorijskih perspektiva, model *Inova Smart Prevent* može se odrediti kao višekomponentni preventivni pristup koji povezuje razvoj individualnih kompetencija s podržavajućim socijalnim okruženjem i digitalnim resursima, uz jasno definiranu institucionalnu i profesionalnu odgovornost.

Pri tome je važno naglasiti da integracija naučno utemeljenih principa predstavlja konceptualnu osnovu modela, ali ne i samostalan dokaz njegove empirijske djelotvornosti. Procjena prihvatljivosti, izvodljivosti, kvaliteta implementacije i preventivnih ishoda modela zahtijeva sistematsko istraživanje i odgovarajuću evaluaciju.

2.2. Ciljevi, principi i očekivani ishodi preventivnog djelovanja

Ciljevi preventivnog modela *Inova Smart Prevent* proizlaze iz potrebe za razvojem integrisanog sistema preventivnog djelovanja koji učenicima omogućava stjecanje znanja i kompetencija, prepoznavanje rizičnih situacija, odgovorno odlučivanje i pristup dostupnim oblicima podrške. Pri tome se prevencija razumije kao proces osnaživanja djece i mladih, a ne isključivo kao nastojanje da se spriječi određeno nepoželjno ponašanje.

Opći cilj modela jeste doprinijeti prevenciji ovisnosti i rizičnih ponašanja kod djece i mladih kroz razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija, jačanje zaštitnih faktora, unapređenje školske, porodične i vršnjačke podrške te odgovornu integraciju digitalnih i AI alata u preventivni proces.

Ostvarivanju navedenog cilja treba doprinijeti nekoliko međusobno povezanih specifičnih ciljeva.

Prvi se odnosi na unapređenje znanja i razumijevanja učenika o različitim oblicima ovisnosti i rizičnih ponašanja, njihovim mogućim posljedicama i okolnostima koje mogu povećati izloženost riziku. U tom smislu, edukativna komponenta predstavlja osnovu za razvoj informisanog odlučivanja, ali se ne posmatra kao dovoljna preventivna intervencija sama po sebi.

Drugi cilj usmjeren je na razvoj praktičnih životnih i socio-emocionalnih vještina, posebno kritičkog mišljenja, procjene mogućih posljedica, odgovornog odlučivanja, asertivne komunikacije, prepoznavanja vršnjačkog pritiska i konstruktivnog reagovanja u problemskim situacijama.

Treći cilj odnosi se na osnaživanje učenika za pravovremeno prepoznavanje vlastitih potreba i korištenje dostupnih resursa podrške. Posebno se naglašava da traženje pomoći predstavlja odgovorno ponašanje, a ne znak slabosti ili neuspjeha.

Četvrti cilj podrazumijeva jačanje saradnje škole, porodice, vršnjaka i stručnih saradnika, čime se nastoji unaprijediti kontinuitet preventivnog djelovanja i stvoriti podržavajuće okruženje za razvoj učenika.

Peti cilj odnosi se na razvoj digitalnih kompetencija i odgovorno korištenje platforme INOVA SMART PREVENT kao dodatnog izvora edukativnih sadržaja, informacija i preventivne podrške.

Šesti cilj usmjeren je na unapređenje institucionalnih i profesionalnih kapaciteta škola za organizaciju, provođenje i praćenje preventivnih aktivnosti, uz mogućnost njihovog daljnjeg razvoja i prilagođavanja konkretnom obrazovnom kontekstu.

Osnovni principi preventivnog modela

Metodološka primjena modela zasniva se na sljedećim međusobno povezanim principima:

Razvojna primjerenost podrazumijeva da preventivni sadržaji, način komunikacije i metode rada budu prilagođeni uzrastu, zrelosti i potrebama učenika.

Naučna utemeljenost zahtijeva oslanjanje na relevantna istraživanja, međunarodne standarde i provjerene preventivne pristupe, uz kritičko sagledavanje njihovih ograničenja.

Participativnost podrazumijeva aktivno uključivanje učenika u proces učenja, razmišljanja i donošenja odluka, uz poštivanje njihove autonomije i prava na izražavanje mišljenja.

Osnaživanje i razvoj kompetencija usmjereni su na jačanje sposobnosti učenika da prepoznaju rizike, razmotre različite mogućnosti i odgovorno reagiraju.

Integrisanost i kontinuiranost odnose se na povezivanje edukativnih, vršnjačkih, porodičnih, institucionalnih i digitalnih komponenti u međusobno usklađen preventivni proces.

Nestigmatizirajući pristup zahtijeva izbjegavanje etiketiranja, moraliziranja i javnog izdvajanja učenika na osnovu njihovih stvarnih ili pretpostavljenih iskustava i ponašanja.

Profesionalna odgovornost podrazumijeva jasno definiranje stručnih nadležnosti, postupaka podrške i granica djelovanja nastavnika, studenata i drugih učesnika.

Humanocentrična primjena tehnologije zasniva se na tome da digitalni alati dopunjuju ljudsko djelovanje, bez zamjenjivanja profesionalne procjene i neposrednih odnosa podrške.

Očekivani ishodi preventivnog djelovanja

Očekivane ishode potrebno je razlikovati prema njihovoj neposrednosti, sadržaju i mogućnosti mjerenja.

Na **individualnom nivou**, model je usmjeren na unapređenje preventivnog znanja, prepoznavanja rizičnih situacija, razumijevanja vršnjačkog pritiska, razvoja kompetencija za odgovorno odlučivanje i poznavanja dostupnih izvora podrške.

Na **interpersonalnom nivou** očekuje se jačanje svijesti o značaju podržavajućih vršnjačkih i porodičnih odnosa, razumijevanje granica vršnjačke pomoći te spremnost za uključivanje odgovarajućih odraslih ili stručnih osoba.

Na **institucionalnom nivou** očekivani ishodi uključuju unapređenje kompetencija školskog osoblja, kvalitetniju organizaciju preventivnih aktivnosti, jasnije definiranje profesionalnih odgovornosti i razvoj koordiniranih oblika podrške učenicima.

Na **digitalnom nivou** očekuje se unapređenje sposobnosti učenika da odgovorno koriste edukativne sadržaje, postavljaju primjerena pitanja AI mentoru, razumiju informativnu funkciju samoprocjene i prepoznaju situacije u kojima je potrebno potražiti ljudsku pomoć.

Međutim, ostvarivanje navedenih ishoda ne smije se unaprijed pretpostaviti. Njihova procjena zahtijeva odgovarajuće instrumente, jasno definirane pokazatelje i metodološki primjerene evaluacijske postupke.

Posebno je važno razlikovati neposredne edukativne ishode, kao što su poznavanje preventivnih informacija i razvoj određenih kompetencija, od dugoročnih ishoda koji se odnose na stvarne promjene ponašanja i smanjenje izloženosti riziku. Povećanje znanja, zadovoljstvo učenika ili učestalije korištenje digitalne platforme ne predstavljaju sami po sebi dokaz smanjenja ovisnosti i rizičnih ponašanja.

Takvo razlikovanje u skladu je s pristupima nauke o implementaciji, koji zahtijevaju zasebno razmatranje kvaliteta provedbe, prihvatljivosti programa i njegovih stvarnih ishoda (Proctor et al., 2011).

2.3. Faktori rizika i zaštite u razvoju ovisnosti i rizičnih ponašanja

Razumijevanje faktora rizika i zaštite predstavlja jedno od temeljnih naučnih polazišta savremene prevencije ovisnosti i rizičnih ponašanja kod djece i mladih. Ovaj pristup zasniva se na pretpostavci da razvoj određenih ponašanja nije moguće adekvatno objasniti isključivo individualnim odlukama, nedostatkom informacija ili pojedinačnim osobinama, nego ga je potrebno razmatrati u kontekstu međusobnog djelovanja individualnih karakteristika, razvojnih procesa, interpersonalnih odnosa i širih društvenih uslova. Takvo razumijevanje omogućava oblikovanje preventivnih intervencija koje su usmjerene ne samo na neposredno informisanje o rizicima nego i na unapređenje uslova koji podržavaju pozitivan razvoj djece i mladih.

Hawkins, Catalano i Miller (1992) u svom preglednom radu sistematizirali su faktore povezane s razvojem problema u vezi s upotrebom alkohola i drugih droga tokom adolescencije i rane odrasle dobi, naglašavajući potrebu da se preventivne strategije oblikuju na osnovu poznavanja relevantnih razvojnih i socijalnih determinanti. U okviru ovog pristupa **faktori rizika** odnose se na individualne karakteristike ili okolnosti povezane s povećanom vjerovatnoćom nastanka određenog nepovoljnog ishoda, dok **zaštitni faktori** obuhvataju karakteristike, odnose i resurse koji mogu doprinijeti smanjenju ranjivosti, ublažavanju nepovoljnih utjecaja ili pozitivnom razvojnom prilagođavanju.

Pri tome je metodološki važno razlikovati statističku povezanost određenog faktora s rizičnim ponašanjem od njegove dokazane uzročne uloge. Prisustvo faktora rizika ne znači da će dijete ili mlada osoba nužno razviti problematično ponašanje, jednako kao što prisustvo određenih zaštitnih resursa ne garantira potpuno odsustvo rizika. Njihovo značenje zavisi od intenziteta, trajanja, razvojne faze, međusobnog djelovanja i specifičnog društvenog konteksta. Evropski prevencijski kurikulum posebno naglašava višedimenzionalnost faktora rizika i zaštite, kao i potrebu njihovog razumijevanja u okviru razvojnih i socijalno-ekoloških procesa (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction [EMCDDA], 2019).

Dodatnu potvrdu složenosti ovih odnosa pruža sistematski pregled Nawija i saradnika (2021), koji je obuhvatio 23 istraživanja o faktorima povezanim s upotrebom droga među adolescentima. Identificirani faktori sistematizirani su u individualnu, porodičnu i društvenu domenu, što dodatno ukazuje na potrebu prevencije koja istovremeno uvažava individualne kompetencije i karakteristike razvojnih okruženja. Međutim, zbog metodološke heterogenosti uključenih istraživanja i njihovog različitog predmetnog obuhvata, nalazi se ne mogu nekritički generalizirati na sve oblike ovisničkih i rizičnih ponašanja.

Individualni faktori rizika i zaštite

Individualni faktori obuhvataju kognitivne, emocionalne, ponašajne i psihosocijalne karakteristike koje mogu biti povezane s načinom na koji djeca i mladi doživljavaju, razumiju i prevladavaju razvojne izazove. U prevencijskoj literaturi posebno se razmatraju impulsivnost, teškoće samoregulacije, emocionalne i ponašajne poteškoće, percepcija rizika, očekivanja povezana s određenim ponašanjima i načini suočavanja sa stresom (Hawkins et al., 1992; Nawi et al., 2021).

Nasuprot tome, razvoj emocionalne pismenosti, samoregulacije, kritičkog mišljenja, sposobnosti rješavanja problema, odgovornog donošenja odluka i traženja podrške predstavlja relevantno područje preventivnog osnaživanja. Pritom je potrebno razlikovati kompetencije koje preventivni program nastoji razviti od empirijski potvrđenih mehanizama smanjenja određenog rizika. Iako osnaživanje socio-emocionalnih kompetencija ima značajnu odgojno-obrazovnu vrijednost, ne može se unaprijed pretpostaviti da će svako poboljšanje tih kompetencija neposredno dovesti do smanjenja upotrebe psihoaktivnih supstanci ili drugih rizičnih ponašanja.

Za preventivni model *Inova Smart Prevent* navedeno predstavlja osnovu za uključivanje sadržaja koji podstiču prepoznavanje emocija, samoregulaciju, procjenu mogućih posljedica, otpornost na neprimjeren socijalni pritisak i razvoj vještina konstruktivnog reagovanja. U školskom okruženju te kompetencije ne treba razvijati isključivo kroz verbalno objašnjavanje, nego kroz interaktivne i iskustvene aktivnosti koje učenicima omogućavaju da ih uvježbavaju na razvojno primjerenim primjerima.

Porodični faktori rizika i zaštite

Porodica predstavlja jedno od najznačajnijih razvojnih okruženja u kojem se oblikuju obrasci emocionalnog reagovanja, komunikacije, samoregulacije, socijalnog ponašanja i odnosa prema pravilima i vrijednostima. U istraživanjima o upotrebi psihoaktivnih supstanci među adolescentima

određene nepovoljne porodične okolnosti, poput izraženih konflikata, zanemarivanja, nedostatka podrške ili nedosljednih odgojnih postupaka, povezivane su s povećanom razvojnom ranjivošću (Hawkins et al., 1992; Nawi et al., 2021).

Zaštitna uloga porodice povezana je s kvalitetom emocionalnih odnosa, dostupnošću podrške, razvojno primjerenim postavljanjem granica, otvorenom komunikacijom i zainteresiranošću roditelja ili staratelja za svakodnevna iskustva djece. Pri tome se roditeljska uključenost ne smije poistovjećivati s pretjeranom kontrolom, zadiranjem u privatnost ili represivnim postupcima, nego je potrebno naglasiti odnos povjerenja, uzajamnog poštovanja i odgovornosti.

Posebno je važno izbjeći stigmatizaciju porodica na osnovu njihovog socioekonomskog položaja, strukture ili pojedinačnih razvojnih teškoća. Materijalne nepovoljnosti, otežan pristup uslugama i drugi socijalni problemi mogu predstavljati značajne razvojne okolnosti, ali sami po sebi ne određuju roditeljske kompetencije niti ponašanje djece.

U modelu *Inova Smart Prevent* porodična komponenta zasniva se na osnaživanju roditelja za podržavajuću komunikaciju, prepoznavanje razvojnih potreba, odgovorno postavljanje granica i saradnju sa školom. Njena funkcija nije uspostavljanje dodatnog nadzora nad učenicima, nego razvijanje kvalitetnijeg odnosa između porodice, škole i drugih dostupnih izvora podrške.

Vršnjački faktori rizika i zaštite

Vršnjački odnosi imaju posebno značenje tokom adolescencije, kada pripadnost grupi, socijalno prihvatanje, zajednička iskustva i percipirane norme mogu značajno utjecati na stavove i ponašanje mladih. Vršnjački utjecaj nije po svojoj prirodi ni isključivo rizičan ni isključivo zaštitan. Njegovo značenje zavisi od karakteristika odnosa, normi grupe, vrste aktivnosti i načina na koji pojedinac razumije i prihvata očekivanja drugih.

Izloženost vršnjačkim okruženjima u kojima se određena rizična ponašanja normaliziraju ili predstavljaju kao poželjna može biti povezana s njihovom većom zastupljenošću. Istovremeno, kvalitetni odnosi, prosocijalne norme, međusobno uvažavanje i podrška mogu predstavljati važne razvojne resurse. Nawi i saradnici (2021) identificiraju relevantnost vršnjačke upotrebe droga za razumijevanje rizika među adolescentima, ali navedeni nalazi ne opravdavaju zaključak da svaki intenzivniji vršnjački odnos povećava rizik.

Za prevenciju je posebno značajan razvoj kompetencija kojima učenici prepoznaju socijalne utjecaje, kritički razmatraju poruke vršnjačke grupe, izražavaju vlastite stavove i donose odluke bez nepotrebnog podređivanja pritisku drugih.

Vršnjačka komponenta modela *Inova Smart Prevent* zasniva se na strukturiranom uključivanju studenata edukatora i vršnjačkih medijatora u preventivne aktivnosti. Njihov potencijalni doprinos proizlazi iz mogućnosti uspostavljanja pristupačne komunikacije, modeliranja konstruktivnih obrazaca ponašanja i podsticanja participacije učenika. Međutim, istraživanja o programima koje vode vršnjaci pokazuju da rezultati zavise od karakteristika programa, kvaliteta osposobljavanja, vrste intervencije i drugih metodoloških okolnosti (Cuijpers, 2002). Zbog toga studentsko učešće mora biti prethodno organizirano, stručno podržano i supervizirano.

Školski faktori rizika i zaštite

Škola predstavlja posebno značajno okruženje za razvoj i jačanje zaštitnih faktora jer omogućava kontinuiran kontakt s učenicima, uspostavljanje odnosa s odraslim osobama izvan porodice, razvoj socijalnih kompetencija i organiziranje strukturiranih preventivnih aktivnosti.

Relevantni školski faktori obuhvataju kvalitet školske klime, odnose između učenika i nastavnika, osjećaj pripadnosti, sigurnost, dostupnost podrške, iskustva prihvaćenosti ili isključenosti te

mogućnosti aktivnog učešća u školskom životu. Nepovoljna školska klima, dugotrajni konflikti, iskustva diskriminacije i osjećaj socijalne isključenosti mogu predstavljati okolnosti povećane ranjivosti. Nasuprot tome, podržavajući odnosi, pozitivna očekivanja, kvalitetna komunikacija i dostupnost osoba od povjerenja predstavljaju važne resurse pozitivnog razvoja.

Nalazi metaanalitičkih istraživanja ukazuju na povezanost školske pripadnosti i pojedinih zdravstveno rizičnih ponašanja kod adolescenata (Rose et al., 2024). Međutim, potrebno je razlikovati dokaze o povezanosti školske pripadnosti i određenih ishoda od dokaza da će svaka intervencija usmjerena na poboljšanje školske klime automatski dovesti do smanjenja rizičnih ponašanja.

Za škole koje implementiraju model *Inova Smart Prevent* navedeno podrazumijeva da preventivne radionice ne trebaju biti organizirane kao aktivnosti izdvojene iz svakodnevnog odgojno-obrazovnog djelovanja. Njihovu primjenu potrebno je povezati s unapređenjem školske kulture, razvojem profesionalnih kompetencija zaposlenika, dostupnošću stručnih saradnika i kontinuiranom saradnjom s porodicom.

Društveni, strukturni i digitalni faktori

Razvoj ovisnosti i rizičnih ponašanja potrebno je razmatrati i u kontekstu šireg društvenog okruženja, uključujući socioekonomske uslove, društvene norme, dostupnost psihoaktivnih supstanci, regulatorni okvir, socijalne nejednakosti i dostupnost obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih usluga. Takvi faktori mogu oblikovati izloženost rizicima i mogućnosti zaštite, ali nisu u potpunosti dostupni neposrednom utjecaju pojedinačnog školskog programa (EMCDDA, 2019).

Digitalno okruženje predstavlja dodatnu dimenziju savremenih razvojnih i socijalnih iskustava djece i mladih. Ono omogućava pristup informacijama, obrazovnim sadržajima i različitim oblicima podrške, ali istovremeno može uključivati izloženost komercijalnim utjecajima, normalizaciji pojedinih rizičnih ponašanja, manipulativnom oglašavanju i dostupnosti online klađenja.

Sistematski pregled i metaanaliza Purbe i saradnika (2023) identificirali su povezanosti između određenih obrazaca korištenja društvenih mreža i različitih zdravstveno rizičnih ponašanja među mladima. Takve nalaze potrebno je interpretirati oprezno, jer povezanost ne predstavlja nužno dokaz uzročnog djelovanja digitalnih tehnologija. Također, intenzivno korištenje digitalnih medija ne može se automatski poistovjetiti s poremećajem ovisnosti.

Za model *Inova Smart Prevent* digitalno okruženje ima dvostruku funkciju. S jedne strane, predstavlja područje savremenih preventivnih izazova koje zahtijeva razvoj digitalne i medijske pismenosti, kritičkog mišljenja i prepoznavanja rizičnih sadržaja. S druge strane, digitalna platforma INOVA SMART PREVENT predstavlja tehnološki instrument kojim se nastoji proširiti dostupnost preventivnih edukativnih sadržaja i pružiti dodatna informativna podrška.

Značaj faktora rizika i zaštite za institucionalno preventivno djelovanje

Iz perspektive škole, razumijevanje faktora rizika i zaštite ne smije se svesti na izradu neformalnih procjena o tome koji učenici „pripadaju rizičnim grupama“. Takav pristup mogao bi doprinijeti stigmatizaciji, pogrešnom tumačenju ponašanja i narušavanju odnosa povjerenja.

Njegova osnovna funkcija jeste omogućiti kvalitetnije planiranje univerzalnih preventivnih aktivnosti, prilagođavanje sadržaja razvojnim potrebama učenika, osnaživanje školskog okruženja i pravovremeno uključivanje odgovarajuće stručne podrške kada za to postoje opravdani razlozi.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* preventivno djelovanje zato je usmjereno na promjenjive individualne i socijalne faktore, naročito razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija, kvalitet komunikacije, odgovorno donošenje odluka, razumijevanje vršnjačkog pritiska i dostupnost

podrške. Istovremeno se uvažava činjenica da škola ne može samostalno otkloniti sve društvene i strukturne izvore rizika.

Takav pristup podrazumijeva jasnu razliku između **univerzalne preventivne edukacije**, koja se organizira za sve učenike, i individualiziranih postupaka stručne procjene ili pomoći, koji zahtijevaju odgovarajuće profesionalne kompetencije i institucionalne procedure.

2.4. Strukturne komponente modela Inova Smart Prevent

Preventivni model *Inova Smart Prevent* koncipiran je kao integrisani sistem preventivnog djelovanja koji povezuje četiri međusobno komplementarne komponente: **školsku, porodičnu, vršnjačku i digitalnu**. Njegova osnovna konceptualna pretpostavka jeste da razvoj individualnih kompetencija učenika može biti podržan kada se strukturirana preventivna edukacija funkcionalno poveže s kvalitetnim odnosima u porodici i školi, odgovarajućim oblicima vršnjačke participacije i dodatnim digitalnim resursima.

Ovakva organizacija proizlazi iz socijalno-ekološkog razumijevanja razvoja djece i mladih, prema kojem se individualno ponašanje oblikuje kroz međusobne odnose između osobe i različitih razvojnih okruženja (Bronfenbrenner, 1977). Istovremeno, teorija socijalnog učenja pruža osnovu za razumijevanje važnosti opažanja, modeliranja ponašanja, socijalnog potkrepljenja i razvoja samoefikasnosti u preventivnom radu (Bandura, 1977).

Integrativni karakter modela ne proizlazi samo iz postojanja više komponenti, nego iz njihove usklađenosti u pogledu ciljeva, sadržaja, metodologije, profesionalnih odgovornosti i očekivanih ishoda. U tom smislu, model *Inova Smart Prevent* ne predstavlja skup nepovezanih školskih, porodičnih, vršnjačkih i digitalnih aktivnosti, nego nastojanje da se različiti resursi preventivnog djelovanja organiziraju u jedinstven metodološki okvir.

Školska komponenta

Školska komponenta predstavlja centralni institucionalni okvir implementacije preventivnog modela. Njena osnovna funkcija jeste omogućiti sistematsku realizaciju preventivnih sadržaja, razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija učenika te uspostavljanje organizacijskih i profesionalnih uslova za povezivanje ostalih komponenti modela.

U programskoj osnovi školske komponente nalazi se preventivni kurikulum organiziran kroz pet tematskih modula: razumijevanje ovisnosti i rizičnih ponašanja; emocionalnu pismenost, samoregulaciju i suočavanje sa stresom; vršnjačke utjecaje, komunikaciju i odgovorno donošenje odluka; digitalne rizike, kockanje i online klađenje; te zaštitne faktore, traženje podrške i osnaživanje za zdrave životne izbore.

Ovi moduli predstavljaju sadržajni okvir za razvoj preventivnih kompetencija, dok se njihova operacionalizacija ostvaruje kroz razvojno prilagođene radionice, iskustvene zadatke, vođenu refleksiju i odgovarajuće digitalne sadržaje.

Za neposrednu pilot-primjenu razvijen je povezani ciklus od dvije preventivne radionice u trajanju od po 45 minuta, uz period samostalnog korištenja digitalne platforme između radionica. Važno je naglasiti da navedene radionice predstavljaju konkretan operativni oblik realizacije odabranih preventivnih sadržaja, a ne potpunu zamjenu za cjelokupan kurikulumski okvir.

Školska komponenta uključuje i profesionalno osnaživanje nastavnika i stručnih saradnika, pripremu organizacijskih i tehničkih uslova, koordinaciju studentskog angažmana te praćenje i evaluaciju aktivnosti. Njena institucionalna vrijednost ogleda se u mogućnosti da se preventivni sadržaji povežu s redovnim odgojno-obrazovnim radom i širim sistemom podrške učenicima.

Porodična komponenta

Porodična komponenta usmjerena je na jačanje roditeljskih i porodičnih resursa koji mogu doprinijeti pozitivnom razvoju djece i mladih. Ona proizlazi iz razumijevanja da se preventivne kompetencije učenika oblikuju i primjenjuju u svakodnevnim socijalnim odnosima, zbog čega je podrška roditelja i staratelja važan dio integrisanog preventivnog djelovanja.

U okviru modela predviđene su strukturirane edukativne aktivnosti za roditelje, koje obuhvataju razvojno primjerenu komunikaciju s djecom, razumijevanje rizika povezanih s ovisničkim ponašanjima, odgovorno postavljanje granica, emocionalnu podršku, prepoznavanje potreba za pomoći i razumijevanje digitalnog okruženja.

Dostupna istraživanja o porodičnim preventivnim programima ukazuju na mogućnosti njihove primjene, ali i na značaj razlikovanja pojedinih programskih pristupa, kvaliteta dokaza i konkretnih ishoda (Gilligan et al., 2019). Zbog toga se ne može pretpostaviti da svaka roditeljska edukacija, bez obzira na njen sadržaj i način realizacije, ostvaruje jednake preventivne učinke.

U modelu *Inova Smart Prevent* porodična komponenta funkcionalno se povezuje sa školskom kroz komunikaciju roditelja i školskog osoblja, usklađivanje preventivnih poruka i dostupnost odgovarajućih edukativnih resursa. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT omogućava dodatni pristup roditeljskim informativnim sadržajima, ali ne zamjenjuje neposrednu saradnju porodice i škole.

Vršnjačka komponenta

Vršnjačka komponenta modela zasniva se na strukturiranom uključivanju studenata socijalnog rada, psihologije, pedagogije i srodnih disciplina u preventivni rad s djecom i mladima. Njen cilj jeste proširivanje participativnih mogućnosti preventivne edukacije i uspostavljanje dodatnih oblika podrške učenicima, uz istovremeno povezivanje akademskog obrazovanja studenata s praktičnim iskustvom u školskom okruženju.

U okviru ove komponente potrebno je razlikovati ulogu **studenta edukatora**, koji uz odgovarajuću pripremu učestvuje u vođenju strukturiranih preventivnih aktivnosti, i **studenta vršnjačkog medijatora**, čija je uloga prvenstveno usmjerena na podsticanje učešća učenika, podršku tokom aktivnosti i pomoć pri korištenju digitalnih resursa.

Ovakva podjela predstavlja organizacijsko-metodološko rješenje modela i ne podrazumijeva dodjeljivanje studentima samostalnog profesionalnog statusa ili ovlaštenja za stručnu procjenu i savjetovanje.

Vršnjačka komponenta zasniva se na prethodnom osposobljavanju, odgovarajućim metodološkim materijalima, jasno utvrđenim zadacima i kontinuiranoj stručnoj podršci. Njena primjena zahtijeva saradnju škole, univerzitetskih mentora i drugih stručnih osoba, uz definisanje načina postupanja kada učenik iznese potrebu koja prevazilazi edukativnu ili facilitacijsku ulogu studenata.

Time se vršnjačka participacija uključuje u preventivni model kao potencijalni resurs socijalnog učenja i osnaživanja, a ne kao zamjena za odgovarajuću stručnu podršku.

Digitalna komponenta

Digitalna komponenta realizira se putem digitalne platforme INOVA SMART PREVENT, koja predstavlja tehnološki instrument preventivnog modela. Njena osnovna funkcija jeste proširivanje dostupnosti edukativnih sadržaja, podrška samostalnom učenju i refleksiji te pružanje informacija o mogućnostima traženja dodatne pomoći.

Platforma je koncipirana kao višekorisnički digitalni sistem s posebno organiziranim korisničkim prostorima za djecu i mlade, roditelje, nastavnike i stručne saradnike, studente, stručni tim i administraciju. Njeni edukativni segmenti uključuju interaktivne sadržaje, strukturirani razvojni put „Tvoj put razvoja“, AI mentora, informativnu samoprocjenu i preporuke za nastavak učenja ili informisanje o podršci.

Digitalna komponenta metodološki je povezana sa školskim kurikulumom, ali njeni edukativni moduli ne predstavljaju potpuno istovjetnu reprodukciju kurikulumskih cjelina. Oni imaju dopunsku funkciju: omogućavaju učenicima da obrađene teme dodatno istražuju, ponavljaju i povezuju s vlastitim iskustvima.

Posebno je važno razlikovati digitalne funkcionalnosti koje su tehnički dostupne od profesionalnih procesa čija realizacija zahtijeva dodatne organizacijske i stručne pretpostavke. Informativna samoprocjena ne predstavlja dijagnostiku, AI mentor ne zamjenjuje stručnjaka, a tehničko evidentiranje zahtjeva za pomoć ne znači automatski da je uspostavljen i potpuno funkcionalan sistem stručnog odgovora.

Stručna podrška kao međukomponentna funkcija modela

Iako model sadrži četiri osnovne strukturne komponente, **stručna podrška predstavlja njihovu povezujuću i zaštitnu funkciju**, a ne isključivo zasebnu aktivnost.

Ona obuhvata profesionalno djelovanje školskih stručnih saradnika, odgovarajuću koordinaciju s nastavnicima i rukovodstvom škole, mentorsku podršku studentima te povezivanje s drugim nadležnim službama i institucijama kada je to potrebno.

Takvo određenje omogućava da stručna podrška bude prisutna u svim relevantnim fazama modela: tokom pripreme aktivnosti, neposrednog preventivnog rada, korištenja digitalne platforme, prepoznavanja potreba za dodatnom pomoći i evaluacije implementacije.

Za školu to podrazumijeva obavezu da prije realizacije preventivnih aktivnosti jasno odredi odgovorne osobe, dostupne kanale komunikacije i način postupanja u situacijama koje zahtijevaju profesionalnu pažnju. Na taj način povezanost komponenti ne ostaje isključivo konceptualno određenje, nego postaje predmet konkretne institucionalne organizacije.

2.5. Povezanost preventivne edukacije, vršnjačke, porodične, stručne i digitalne podrške

Integrativni karakter preventivnog modela *Inova Smart Prevent* zasniva se na pretpostavci da razvoj preventivnih kompetencija učenika zahtijeva povezivanje različitih oblika edukacije i podrške unutar njihovog svakodnevnog razvojnog okruženja. U skladu s tim, preventivna edukacija, vršnjačka participacija, porodična podrška, profesionalno djelovanje i digitalni resursi ne posmatraju se kao međusobno nezavisne aktivnosti, nego kao komplementarni mehanizmi zajedničkog preventivnog procesa.

Teorijsko opravdanje takvog pristupa proizlazi iz socijalno-ekološke perspektive, koja razvoj pojedinca sagledava u kontekstu njegovih odnosa s neposrednim i širim okruženjem (Bronfenbrenner, 1977), te modela socijalnog razvoja, koji posebnu pažnju posvećuje prilikama za prosocijalno učešće, socijalnom potkrepljenju i oblikovanju povezanosti s relevantnim osobama i institucijama (Catalano et al., 1996).

Iz ovih polazišta proizlazi da razvoj određenih znanja ili vještina može imati ograničenu praktičnu vrijednost ukoliko ne postoje odgovarajuće prilike za njihovu primjenu i socijalni odnosi koji podržavaju konstruktivno ponašanje. Učenik, naprimjer, može razumjeti rizike povezane s online

klađenjem ili upotrebom alkohola, ali mu za odgovorno postupanje u konkretnoj situaciji mogu biti potrebne komunikacijske vještine, emocionalna samoregulacija, podrška vršnjaka ili odrasle osobe od povjerenja.

Zbog toga je u modelu *Inova Smart Prevent* posebno važna funkcionalna povezanost razvoja kompetencija i dostupnosti podrške.

Preventivna edukacija predstavlja osnovu strukturiranog usvajanja znanja i razvoja kompetencija. Kroz razvojno primjerene sadržaje učenici upoznaju određene rizike, analiziraju socijalne utjecaje, uvježbavaju odgovorno donošenje odluka i razvijaju sposobnost prepoznavanja situacija u kojima je potrebno potražiti pomoć. Njena preventivna vrijednost ne proizlazi iz samog obima prenesenih informacija, nego iz kvaliteta edukativnog procesa i njegove povezanosti s realnim razvojnim potrebama učenika.

Vršnjačka podrška doprinosi participativnoj dimenziji preventivnog rada. Uključivanje studenata može omogućiti dodatni prostor za postavljanje pitanja, razmatranje hipotetičkih životnih situacija i aktivnije učešće učenika. Međutim, njezina funkcija mora ostati edukativna i podržavajuća, uz odgovarajuću stručnu superviziju. Studenti ne preuzimaju odgovornost za individualnu procjenu rizika, psihološko savjetovanje ili rješavanje složenih porodičnih i ličnih problema učenika.

Porodična podrška omogućava povezivanje preventivnih kompetencija s neposrednim životnim okruženjem učenika. Kvalitetna komunikacija, razumijevanje razvojnih izazova i odgovarajuće postavljanje granica mogu stvarati povoljnije uslove za primjenu stečenih znanja i vještina. Pri tome škola treba razvijati partnerski odnos s roditeljima i starateljima, bez pretpostavke da porodica mora preuzeti stručne ili institucionalne obaveze za koje nije osposobljena.

Stručna podrška osigurava profesionalnu sigurnost preventivnog procesa. Njena važnost posebno dolazi do izražaja kada učenik tokom radionice, razgovora ili korištenja digitalnih resursa prepozna potrebu za individualnom pomoći ili iznese informacije koje ukazuju na ozbiljniju zabrinutost. U takvim situacijama neophodno je razlikovati podržavajući edukativni razgovor od stručne procjene i daljnjeg profesionalnog postupanja.

Digitalna podrška omogućava dodatnu dostupnost preventivnih sadržaja i kontinuitet između neposrednih aktivnosti. Ona učenicima pruža mogućnost da samostalno istražuju određene teme, ponavljaju edukativne sadržaje i koriste asistivne funkcije koje podržavaju informisanje i refleksiju. Međutim, digitalna podrška ne predstavlja zaseban sistem profesionalnog odlučivanja niti može zamijeniti odnose povjerenja i odgovarajuće stručne postupke.

Integrisani preventivni ciklus kao primjer funkcionalne povezanosti

Međusobna povezanost navedenih oblika edukacije i podrške posebno je vidljiva u operativnoj organizaciji preventivnog ciklusa namijenjenog učenicima.

U prvoj radionici učenici, uz podršku studenata edukatora i vršnjačkih medijatora, razmatraju realistične situacije povezane s vršnjačkim pritiskom, procjenom rizika i odgovornim donošenjem odluka. Nakon početne edukativne aktivnosti upoznaju se s digitalnom platformom INOVA SMART PREVENT i osnovnim mogućnostima njenog korištenja.

Period između dvije radionice namijenjen je samostalnom istraživanju edukativnih sadržaja i primjeni jednostavnih zadataka refleksije. U tom periodu studenti mogu pružiti podršku u razumijevanju načina korištenja platforme i podsticati učenike na aktivno uključivanje, ali bez pristupa njihovim privatnim interakcijama, individualnim odgovorima ili rezultatima samoprocjene.

Druga radionica omogućava povezivanje individualnog odlučivanja s pitanjima odgovornog pružanja vršnjačke podrške, prepoznavanja potrebe za pomoći i korištenja dostupnih školskih, porodičnih i stručnih resursa.

Na taj način preventivni ciklus povezuje tri međusobno komplementarna procesa: razvoj individualnih kompetencija, samostalno korištenje edukativnih resursa i razumijevanje socijalne i profesionalne podrške.

Teorija promjene i očekivani mehanizmi djelovanja

Za metodološku operacionalizaciju modela posebno je relevantan koncept **teorije promjene** (*theory of change*), kojim se eksplicitno određuju pretpostavljeni odnosi između identificiranih potreba, planiranih aktivnosti, mehanizama djelovanja i očekivanih ishoda.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* teorija promjene može se predstaviti kroz povezani slijed: dostupnost strukturirane preventivne edukacije i podrške, aktivno uključivanje učenika, razvoj odabranih znanja i kompetencija, njihova primjena u svakodnevnim situacijama te dugoročnije jačanje individualnih i institucionalnih zaštitnih resursa.

Takav slijed predstavlja teorijski obrazloženu pretpostavku, a ne unaprijed potvrđen uzročno-posljedični odnos. Njegova empirijska provjera zahtijeva jasno definiranje indikatora i primjenu odgovarajućeg istraživačkog dizajna.

U tom smislu potrebno je razlikovati najmanje tri nivoa očekivanih ishoda.

Kratkoročni ishodi mogu se odnositi na razumijevanje obrađenih tema, informisanost o mogućim rizicima, prepoznavanje socijalnih utjecaja, usvajanje pojedinih komunikacijskih i refleksivnih strategija te poznavanje izvora podrške.

Srednjoročni ishodi mogu obuhvatiti češću primjenu razvijenih kompetencija u relevantnim životnim situacijama, unapređenje saradnje među učesnicima i jačanje školskih kapaciteta za organizaciju preventivnog djelovanja.

Dugoročni ishodi odnose se na šire ciljeve, poput smanjenja određenih rizičnih ponašanja, jačanja pozitivnih razvojnih obrazaca i institucionalne održivosti preventivnog sistema. Takvi ishodi zahtijevaju metodološki primjereno, vremenski dovoljno dugo i etički odgovorno istraživanje.

Razlikovanje navedenih ishoda posebno je značajno za škole jer omogućava realističnije planiranje i evaluaciju. Uspješna realizacija radionica, visok stepen zadovoljstva učenika ili povećano korištenje digitalne platforme mogu predstavljati relevantne pokazatelje implementacije, ali sami po sebi ne dokazuju smanjenje rizičnih ponašanja.

U konačnici, funkcionalna povezanost preventivne edukacije, vršnjačke, porodične, stručne i digitalne podrške predstavlja centralno metodološko opredjeljenje modela *Inova Smart Prevent*. Njena stvarna vrijednost zavisit će od kvaliteta institucionalne organizacije, usklađenosti aktivnosti, jasnoće profesionalnih odgovornosti i rezultata sistematske evaluacije.

2.6. Humanocentrični pristup i odgovorna primjena digitalnih tehnologija u prevenciji

Primjena digitalnih tehnologija i umjetne inteligencije u preventivnom radu s djecom i mladima predstavlja područje značajnih razvojnih mogućnosti, ali istovremeno otvara složena stručna, etička i institucionalna pitanja. Digitalni alati mogu proširiti dostupnost edukativnih sadržaja, podržati samostalno učenje i omogućiti dodatne oblike interakcije, ali njihova primjena nije sama po sebi dokaz kvalitetnijeg ili djelotvornijeg preventivnog djelovanja.

U kontekstu preventivnog modela *Inova Smart Prevent* digitalna platforma INOVA SMART PREVENT razvija se kao asistivni i edukativni instrument koji dopunjuje neposredni rad s učenicima, roditeljima, nastavnicima i stručnim saradnicima. Njena funkcija nije zamjena ljudske podrške, nego proširivanje mogućnosti informisanja, učenja, refleksije i pristupa odgovarajućim preventivnim resursima.

Takvo opredjeljenje odgovara humanocentričnom pristupu primjeni umjetne inteligencije, prema kojem tehnološki sistemi trebaju biti oblikovani i korišteni u funkciji ljudskih potreba, prava, autonomije, dostojanstva i dobrobiti. UNESCO (2023) u smjernicama za generativnu umjetnu inteligenciju u obrazovanju i istraživanju naglašava potrebu za odgovornim upravljanjem tehnologijom, zaštitom ljudskog djelovanja i razvojem odgovarajućih institucionalnih kapaciteta. UNESCO-ov okvir AI kompetencija nastavnika dodatno ističe humanocentrično razumijevanje tehnologije, etiku umjetne inteligencije, pedagošku primjenu i kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika (UNESCO, 2024).

Poseban značaj imaju smjernice UNICEF-a (2025), koje primjenu umjetne inteligencije u odnosu na djecu povezuju sa zaštitom prava djeteta, sigurnošću, privatnošću, nediskriminacijom, transparentnošću, odgovornošću i poštivanjem najboljeg interesa djeteta. Navedeni zahtjevi posebno su relevantni za digitalne sisteme koji obrađuju informacije maloljetnih korisnika ili omogućavaju interakciju s automatiziranim razgovornim alatima.

Ljudska autonomija i profesionalna odgovornost

Temeljno polazište humanocentrične primjene tehnologije jeste očuvanje ljudske autonomije i odgovornosti za donošenje odluka. U preventivnom kontekstu to podrazumijeva da učenik treba ostati aktivan učesnik procesa razumijevanja i odlučivanja, dok odgovornost za stručnu procjenu, savjetovanje i postupanje u situacijama ugroženosti pripada odgovarajuće kvalificiranim osobama i nadležnim institucijama.

AI mentor u okviru digitalne platforme INOVA SMART PREVENT namijenjen je pružanju edukativnih objašnjenja, podsticanju refleksije i razmatranju mogućih postupaka u hipotetičkim ili općim preventivnim situacijama. Njegove odgovore potrebno je razumjeti kao automatizirane informativne sadržaje koji mogu biti korisni za učenje, ali mogu sadržavati netačnosti, nepotpunosti ili neprimjerene prijedloge.

Zbog toga AI mentor ne može predstavljati psihologa, pedagoga, socijalnog radnika, zdravstvenog radnika ili drugi oblik profesionalne pomoći. Posebno ne smije samostalno donositi zaključke o individualnom riziku, postavljati dijagnoze, predlagati terapijske postupke ili odlučivati o intervencijama koje mogu utjecati na sigurnost i prava djeteta.

Za škole navedeno podrazumijeva obavezu da učenicima i realizatorima aktivnosti jasno objasne svrhu digitalnog alata, njegove mogućnosti i ograničenja te načine na koje se može zatražiti neposredna ljudska podrška.

Razvojna primjerenost i sigurnost digitalnih sadržaja

Digitalni preventivni sadržaji trebaju biti prilagođeni dobi, razvojnoj fazi, jezičkim kompetencijama i stvarnim potrebama korisnika. Razvojna primjerenost ne odnosi se samo na razumljivost informacija nego i na način predstavljanja osjetljivih tema, intenzitet interakcije, upotrebu primjera i mogućnost da digitalni sadržaj izazove zabrinutost ili pogrešno razumijevanje.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti sadržajima koji se odnose na alkohol, psihoaktivne supstance, kockanje, online klađenje i druga rizična ponašanja. Njihovo predstavljanje treba biti edukativno,

činjenično utemeljeno i nestigmatizirajuće, bez senzacionalizma, nepotrebnog zastrašivanja ili detalja koji bi mogli normalizirati ili podsticati rizične aktivnosti.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2021) naglašava značaj uključivanja mladih u razvoj digitalnih intervencija, razumijevanja njihovih potreba i sistematskog testiranja funkcionalnosti, prihvatljivosti i sigurnosti digitalnih rješenja. U tom smislu, odgovorna primjena digitalne platforme zahtijeva redovnu provjeru edukativnih sadržaja, razumljivosti korisničkog interfejsa i prikladnosti automatiziranih odgovora.

Za škole je posebno važno da se digitalna podrška koristi kao dodatak metodološki osmišljenim aktivnostima, a ne kao zamjena za neposrednu edukaciju, stručnu refleksiju i profesionalno vođenje procesa učenja.

Digitalna samoprocjena i granice interpretacije rezultata

Jedna od funkcionalnosti digitalne platforme INOVA SMART PREVENT jeste informativna samoprocjena, namijenjena podsticanju korisnika da razmisle o određenim iskustvima, navikama i mogućim potrebama za podrškom.

Prema postojećoj funkcionalnoj strukturi platforme, samoprocjena obuhvata osam pitanja s ponuđenim odgovorima, nakon kojih korisnik dobija informativnu povratnu poruku i prijedloge daljnjih edukativnih aktivnosti ili izvora pomoći. Međutim, ova funkcija ne predstavlja standardizirani dijagnostički postupak niti se njeni rezultati mogu koristiti kao samostalna osnova za stručnu klasifikaciju individualnog rizika.

U metodološkom smislu potrebno je razlikovati informativnu samoprocjenu od validiranog probira, profesionalne procjene i dijagnostike. Pouzdano utvrđivanje individualnog rizika zahtijeva odgovarajuće instrumente, stručnu interpretaciju, provjerenu razvojnu primjerenost i jasno definirane profesionalne postupke.

Samoprocjena u okviru platforme stoga treba imati dobrovoljan, refleksivan i edukativan karakter. Njen rezultat ne smije biti osnova za automatsko označavanje učenika kao „rizičnih“, donošenje školskih disciplinskih odluka ili ograničavanje njihovih prava.

Posebno je važno naglasiti da učenici ne trebaju javno popunjavati samoprocjenu, pokazivati individualne rezultate nastavnicima ili studentima niti učestvovanje u toj funkcionalnosti doživljavati kao obavezu za pristup preventivnim sadržajima.

Privatnost, povjerljivost i zaštita podataka djece

Zaštita privatnosti predstavlja jednu od najosjetljivijih dimenzija digitalnog preventivnog rada jer se platforma koristi u kontekstu maloljetnih osoba i potencijalno osjetljivih informacija povezanih s njihovim iskustvima, ponašanjem i potrebama za podrškom.

U tom smislu potrebno je jasno razlikovati anonimne, pseudonimizirane i identificirajuće podatke. Podaci koji su povezani s korisničkim računom ne mogu se bez odgovarajućeg obrazloženja predstavljati kao potpuno anonimni, čak i kada nisu neposredno dostupni nastavnicima ili drugim realizatorima aktivnosti.

Postojeća funkcionalna dokumentacija digitalne platforme INOVA SMART PREVENT predviđa čuvanje posljednje informativne samoprocjene uz korisnički račun. Zbog toga škola i realizatori moraju biti precizno informisani o tome koji se podaci prikupljaju, za koju svrhu, ko ima pravo pristupa, koliko se dugo čuvaju i pod kojim uslovima mogu biti korišteni za evaluaciju.

U skladu s principima zaštite privatnosti i najboljeg interesa djeteta, potrebno je primjenjivati načela minimizacije podataka, ograničenja svrhe obrade, sigurnosti pristupa i odgovarajuće transparentnosti (UNICEF, 2025).

Nastavnici, stručni saradnici i studenti ne trebaju imati pristup privatnim razgovorima učenika s AI mentorom niti individualnim rezultatima samoprocjene samo na osnovu svoje uloge u preventivnom programu. Eventualni pristup podacima mora imati jasno definiranu pravnu, institucionalnu i funkcionalnu osnovu.

Također, korištenje podataka u naučnoj evaluaciji mora biti uređeno zasebnim istraživačkim i etičkim postupcima, uz odgovarajuće mjere zaštite identiteta i prava učesnika.

Pristup stručnoj podršci i sigurnosne granice digitalnih funkcionalnosti

Poseban izazov u primjeni digitalnih preventivnih sistema predstavlja povezivanje automatiziranih informativnih funkcija sa stvarno dostupnim oblicima ljudske i stručne podrške.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT predviđa mogućnost da korisnik dobije informacije o dostupnoj pomoći i dobrovoljno iskaže potrebu za kontaktom s odgovarajućom stručnom osobom. Međutim, potrebno je jasno razlikovati tehničku mogućnost evidentiranja korisničkog zahtjeva od operativno uspostavljenog sistema za njegov stručni prijem, obradu i odgovaranje.

Prema dokumentiranoj fazi razvoja platforme, tehničko evidentiranje zahtjeva postoji, dok potpuni postupak stručnog pregleda i odgovora zahtijeva dodatnu funkcionalnu i organizacijsku uspostavu. Zbog toga se platforma ne smije predstavljati kao kanal koji garantira neposredan ili pravovremen profesionalni odgovor sve dok takav sistem nije potpuno uspostavljen i provjeren.

Za škole to znači da prije uključivanja platforme u preventivne aktivnosti moraju biti jasno određene stvarno dostupne osobe i postupci za pružanje podrške. Učenicima treba objasniti da se u situacijama ozbiljne zabrinutosti mogu neposredno obratiti školskom pedagogu, psihologu, drugom odgovarajućem stručnom saradniku ili odrasloj osobi od povjerenja, u skladu s važećim institucionalnim procedurama.

U hitnim situacijama nije primjereno oslanjati se na AI mentora, informativnu samoprocjenu ili automatizirani zahtjev za podršku. Takve okolnosti zahtijevaju neposredno ljudsko postupanje i uključivanje nadležnih službi prema prirodi problema.

Digitalna uključenost i jednake mogućnosti

Humanocentrični pristup digitalnoj prevenciji zahtijeva uvažavanje različitih uslova u kojima učenici pristupaju digitalnim sadržajima. Nejednaka dostupnost mobilnih uređaja, internetske veze, digitalnih kompetencija ili odgovarajuće podrške u porodici može utjecati na mogućnosti korištenja platforme.

Zbog toga digitalna komponenta ne smije postati uslov za ostvarivanje prava na učešće u preventivnim aktivnostima niti dodatni izvor obrazovnih nejednakosti. Škole trebaju, kada je potrebno, osigurati odgovarajuće tehničke uslove ili ekvivalentne načine pristupa edukativnim sadržajima.

Posebnu pažnju treba posvetiti učenicima kojima su potrebna dodatna prilagođavanja, uključujući razvojno, jezički, komunikacijski i funkcionalno pristupačne oblike edukativne podrške.

Profesionalne kompetencije i odgovornost škole

Odgovorna primjena digitalne platforme zahtijeva da nastavnici i stručni saradnici razumiju njene osnovne funkcionalnosti, edukativnu namjenu, ograničenja umjetne inteligencije i pravila zaštite korisnika.

UNESCO-ov okvir AI kompetencija nastavnika (2024) posebno naglašava potrebu razvoja humanocentričnog razumijevanja tehnologije, etičke odgovornosti, znanja o AI sistemima i sposobnosti njihove kritičke pedagoške primjene. U kontekstu modela *Inova Smart Prevent* navedeno podrazumijeva da nastavnici ne trebaju biti samo tehnički korisnici platforme, nego odgovorni profesionalci koji mogu procijeniti primjerenost digitalnih sadržaja i način njihovog uključivanja u odgojno-obrazovni proces.

Praktično, škola prije implementacije treba osigurati da odgovorne osobe poznaju način pristupa platformi, svrhu osnovnih funkcionalnosti, pravila postupanja s podacima učenika, granice AI mentora i postupke uključivanja stručne pomoći.

Navedene kompetencije potrebno je razvijati kroz odgovarajuću edukaciju, stručnu razmjenu i kontinuirano unapređenje prakse, a ne samo kroz jednokratnu tehničku demonstraciju korištenja aplikacije.

Evaluacija digitalne komponente i odgovorna interpretacija rezultata

Digitalnu platformu INOVA SMART PREVENT potrebno je evaluirati kao posebnu, ali funkcionalno povezanu komponentu preventivnog modela. Procjena treba obuhvatiti njenu dostupnost, prihvaćenost, razumljivost, tehničku pouzdanost, razvojnu primjerenost, sigurnost, stvarne obrasce korištenja i potencijalni doprinos očekivanim obrazovnim i preventivnim ishodima.

Pri tome je neophodno razlikovati pokazatelje digitalne aktivnosti od pokazatelja preventivne djelotvornosti. Broj registriranih korisnika, završenih edukativnih modula, pokrenutih razgovora s AI mentorom ili izvršenih samoprocjena predstavlja informaciju o korištenju platforme, ali sam po sebi ne dokazuje razvoj kompetencija, promjenu ponašanja ili smanjenje rizika od ovisnosti. Metodološki odgovorna evaluacija zato mora povezati jasno formulirana istraživačka pitanja, odabrane indikatore, odgovarajući dizajn istraživanja i etički prihvatljive postupke prikupljanja podataka (Proctor et al., 2011; Skivington et al., 2021).

U konačnici, humanocentrična primjena digitalnih tehnologija u modelu *Inova Smart Prevent* podrazumijeva da tehnologija ostaje instrument osnaživanja i podrške, dok se odgovornost za zaštitu djeteta, profesionalno odlučivanje i stručnu intervenciju zadržava u ljudskom i institucionalnom okviru. Takvo opredjeljenje predstavlja temeljni uslov da digitalna inovacija bude funkcionalno povezana s preventivnim ciljevima, profesionalnim standardima i pravima djece i mladih, umjesto da tehnološke mogućnosti same određuju sadržaj i granice preventivnog djelovanja.

3. ŠKOLA KAO NOSILAC PREVENTIVNOG DJELOVANJA

3.1. Uloga škole u promociji zdravog razvoja i prevenciji rizičnih ponašanja

Škola predstavlja jedno od ključnih institucionalnih okruženja za promociju zdravog razvoja i prevenciju ovisnosti i rizičnih ponašanja kod djece i mladih. Njena preventivna uloga proizlazi iz kontinuiranog odgojno-obrazovnog djelovanja, neposrednog kontakta s učenicima, mogućnosti razvoja životnih i socio-emocionalnih kompetencija te povezivanja porodičnih, vršnjačkih i stručnih resursa podrške. U savremenom razumijevanju prevencije škola se ne posmatra isključivo kao mjesto prenošenja znanja nego kao razvojno i socijalno okruženje koje može doprinositi oblikovanju pozitivnih obrazaca ponašanja, odgovornih odluka i kvalitetnih međuljudskih odnosa.

Koncept škole koja promovira zdravlje (*health-promoting school*) zasniva se na povezivanju odgojno-obrazovnih ciljeva, institucionalnih politika, školskog okruženja i međusektorske saradnje. Svjetska zdravstvena organizacija i UNESCO (2021) naglašavaju da promocija zdravlja i dobrobiti učenika treba biti integrisana u cjelokupno funkcionisanje škole, umjesto da se ostvaruje isključivo kroz pojedinačne edukativne aktivnosti. Takav pristup podrazumijeva institucionalnu posvećenost, odgovarajuće profesionalne kapacitete i kontinuirano praćenje kvaliteta realizacije.

U području prevencije ovisnosti posebnu važnost ima povezivanje informisanja o rizicima s razvojem kompetencija potrebnih za njihovo prepoznavanje i odgovorno reagovanje. Međunarodni standardi prevencije naglašavaju značaj razvojno primjerenih školskih intervencija koje uključuju aktivno učenje, razvoj ličnih i socijalnih vještina i odgovarajuću pripremu realizatora (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018).

U preventivnom modelu *Inova Smart Prevent* škola predstavlja osnovni institucionalni okvir za organizaciju preventivne edukacije, uključivanje učenika u strukturirane aktivnosti, saradnju s porodicom i studentima te osiguravanje dostupnosti stručne podrške. Njena odgovornost ne podrazumijeva samostalno rješavanje svih problema povezanih s ovisnostima, nego uspostavljanje uslova za sistematsko preventivno djelovanje i pravovremeno povezivanje učenika s odgovarajućim oblicima pomoći.

Takvo opredjeljenje zahtijeva da prevencija bude prepoznata kao dio odgojno-obrazovne funkcije škole, uz jasnu podjelu odgovornosti između rukovodstva, nastavnika, stručnih saradnika i drugih uključenih aktera.

3.2. Školsko okruženje kao prostor razvoja zaštitnih faktora

Školsko okruženje ima značajnu ulogu u oblikovanju zaštitnih faktora koji mogu doprinijeti pozitivnom razvoju djece i mladih. Među posebno relevantnim resursima izdvajaju se osjećaj pripadnosti školi, kvalitet odnosa između učenika i nastavnika, emocionalna sigurnost, međusobno uvažavanje, dostupnost podrške i mogućnosti aktivnog učešća učenika u školskom životu.

Koncept školske povezanosti (*school connectedness*) obuhvata osjećaj učenika da su prihvaćeni, podržani i povezani sa školskom zajednicom. Rose i saradnici (2024), u metaanalitičkom pregledu istraživanja, identificirali su zaštitnu povezanost školske pripadnosti s više područja zdravlja i rizičnih ponašanja adolescenata. Navedeni nalazi predstavljaju važan empirijski argument za

unapređenje školskih odnosa, ali ih nije opravdano tumačiti kao dokaz da će svaka pojedinačna intervencija usmjerena na školsku povezanost neposredno smanjiti učestalost određenog rizičnog ponašanja.

Za razvoj zaštitnih faktora posebno su važni kvalitet svakodnevne komunikacije, dosljedna i pravedna školska pravila, prepoznavanje potreba učenika te stvaranje okruženja u kojem učenici imaju mogućnost postavljanja pitanja i obraćanja odraslim osobama od povjerenja. Preventivni značaj takvih odnosa ne proizlazi isključivo iz njihove funkcije u smanjenju rizika nego i iz doprinosa psihosocijalnoj dobrobiti i pozitivnom školskom iskustvu.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* razvoj školskih zaštitnih faktora povezuje se s interaktivnom preventivnom edukacijom, aktivnim uključivanjem učenika, osposobljavanjem nastavnika i stručnih saradnika te uspostavljanjem odgovarajućih oblika podrške.

Posebno je važno da se učenici ne označavaju ili razvrstavaju prema pretpostavljenom stepenu rizika na osnovu pojedinačnih ponašanja, školskog uspjeha ili porodičnih okolnosti. Univerzalna preventivna edukacija treba biti dostupna svim učenicima, dok se individualne potrebe za dodatnom pomoći razmatraju kroz profesionalno utemeljene i institucionalno uređene postupke.

Iz perspektive škole, unapređenje zaštitnih faktora stoga podrazumijeva kontinuirano djelovanje na kvalitet školskih odnosa i dostupnost podrške, a ne samo realizaciju vremenski ograničenih preventivnih radionica.

3.3. Preventivna kultura škole i institucionalna odgovornost

Preventivna kultura škole može se razumjeti kao skup institucionalnih vrijednosti, pravila, profesionalnih postupaka i svakodnevnih odnosa kojima se podržavaju zdrav razvoj, sigurnost, participacija i dobrobit učenika. Ona se ne uspostavlja isključivo donošenjem formalnih dokumenata ili organizacijom edukativnih događaja, nego kroz dosljedno povezivanje preventivnih principa s redovnim funkcionisanjem škole.

Razvoj takve kulture zahtijeva institucionalnu odgovornost rukovodstva škole, aktivno uključivanje nastavnika i stručnih saradnika te odgovarajuću saradnju s učenicima, roditeljima i drugim relevantnim akterima. Smjernice WHO-a i UNESCO-a (2021) naglašavaju potrebu za sistemskim pristupom školskom zdravlju i dobrobiti, dok se u njihovim implementacijskim smjernicama posebna pažnja posvećuje organizacijskim pretpostavkama i održivosti institucionalnih promjena.

U okviru preventivnog modela *Inova Smart Prevent* institucionalna odgovornost škole obuhvata planiranje preventivnih aktivnosti, imenovanje odgovornih osoba, osiguravanje organizacijskih i tehničkih uslova, koordinaciju s projektnim partnerima i dostupnost stručne podrške učenicima.

Posebno je značajno da profesionalne odgovornosti budu jasno razgraničene. Nastavnici doprinose preventivnoj edukaciji i razvoju podržavajućeg okruženja, stručni saradnici djeluju u okviru svojih profesionalnih nadležnosti, a studenti edukatori i vršnjački medijatori učestvuju u prethodno definiranim aktivnostima uz mentorstvo i superviziju. Individualna stručna procjena, savjetovanje i intervencije koje zahtijevaju posebne kvalifikacije ne mogu se prenositi na nedovoljno osposobljene realizatore.

Kvalitet institucionalnog djelovanja zavisi i od dosljednosti implementacije. Durlak i DuPre (2008) ukazuju na značaj organizacijske podrške, kompetencija realizatora, profesionalne pomoći i praćenja programa za ostvarivanje planiranih ishoda.

Za primjenu modela *Inova Smart Prevent* navedeno podrazumijeva potrebu uspostavljanja jasnih organizacijskih postupaka, uključujući pripremu aktivnosti, koordinaciju realizatora, informisanje učesnika i dokumentiranje realizacije. Pri tome se administrativni zahtjevi trebaju ograničiti na podatke koji su zaista potrebni za organizaciju, osiguravanje kvaliteta i evaluaciju, uz odgovarajuću zaštitu privatnosti.

Preventivna kultura škole, prema tome, predstavlja osnovu dugoročne održivosti modela, jer omogućava da njegova primjena ne zavisi isključivo od pojedinačnih projekata ili angažmana pojedinih zaposlenika.

3.4. Razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija učenika

Razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija predstavlja jedno od centralnih područja savremene školske prevencije. Njegov značaj proizlazi iz razumijevanja da informisanost o rizicima, iako potrebna, nije dovoljna za odgovorno postupanje u složenim socijalnim i emocionalnim situacijama.

Koncept socio-emocionalnog učenja (*social and emotional learning – SEL*) obuhvata razvoj međusobno povezanih kompetencija koje se odnose na samosvijest, samoregulaciju, socijalnu svijest, vještine uspostavljanja i održavanja odnosa te odgovorno donošenje odluka (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning [CASEL], 2020).

Empirijsku osnovu za uključivanje socio-emocionalnog učenja u školske programe pružaju nalazi metaanalize Durlaka i saradnika (2011), koja je obuhvatila 213 univerzalnih školskih programa i 270.034 učenika. Rezultati su pokazali pozitivne prosječne učinke na socio-emocionalne vještine, stavove, ponašanje i akademsko postignuće. Međutim, navedene rezultate potrebno je razlikovati od dokaza o djelotvornosti svakog pojedinačnog programa prevencije ovisnosti.

U modelu *Inova Smart Prevent* razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija operacionalizira se kroz aktivnosti usmjerene na prepoznavanje emocija, samoregulaciju, kritičko mišljenje, komunikaciju, procjenu mogućih posljedica, odgovorno donošenje odluka, odupiranje vršnjačkom pritisku i traženje podrške.

Poseban metodološki značaj imaju interaktivne metode kojima učenici mogu uvježbavati navedene kompetencije. Analiza životnih situacija, problemski zadaci, strukturirana diskusija, igranje uloga i vođena refleksija omogućavaju povezivanje znanja s praktičnom primjenom u svakodnevnim okolnostima.

Za škole je važno da razvoj kompetencija ne bude ograničen na pojedinačne radionice. Nastavnici ih mogu dodatno podsticati kroz redovni nastavni proces, odgovarajuće komunikacijske postupke, grupni rad, konstruktivno rješavanje konflikata i druge odgojno-obrazovne aktivnosti.

Pri tome se očekivani ishodi trebaju definirati realistički i mjerljivo. Učenikovo razumijevanje određene preventivne strategije ili uspješno izvršen edukativni zadatak predstavlja relevantan ishod učenja, ali ne i automatski dokaz trajne promjene ponašanja ili smanjenja individualnog rizika.

3.5. Participacija učenika i inkluzivni pristup preventivnom djelovanju

Participacija učenika predstavlja značajan princip savremenog odgojno-obrazovnog i preventivnog djelovanja. Ona podrazumijeva stvaranje mogućnosti da djeca i mladi, u skladu sa svojim razvojnim

sposobnostima, aktivno učestvuju u učenju, izražavaju mišljenja, razmatraju različite perspektive i doprinose oblikovanju aktivnosti koje se odnose na njihovu dobrobit.

U okviru integrisanog preventivnog pristupa participacija ne predstavlja samo metodološku tehniku za povećanje zainteresiranosti učenika, nego izraz uvažavanja njihovog dostojanstva, razvojne autonomije i prava na odgovarajuće uključivanje u pitanja koja ih se tiču. Konvencija o pravima djeteta prepoznaje pravo djeteta sposobnog da oblikuje vlastito mišljenje da ga slobodno izražava u pitanjima koja se na njega odnose, uz odgovarajuće uvažavanje dobi i zrelosti (United Nations, 1989, čl. 12).

U preventivnom modelu *Inova Smart Prevent* participativni pristup ostvaruje se kroz aktivno uključivanje učenika u analizu problemskih situacija, diskusiju, refleksivne zadatke, praktično uvježbavanje kompetencija i korištenje odgovarajućih edukativnih resursa.

Posebnu važnost ima stvaranje sigurnog okruženja u kojem se učenici mogu uključivati bez straha od ismijavanja, negativnog vrednovanja ili stigmatizacije. Učešće u grupnoj aktivnosti ne podrazumijeva obavezu javnog iznošenja ličnih iskustava povezanih s upotrebom supstanci, kockanjem, porodičnim problemima ili drugim osjetljivim okolnostima.

Inkluzivni pristup zahtijeva uvažavanje razvojnih, obrazovnih, socijalnih i funkcionalnih različitosti među učenicima. Preventivne sadržaje i načine rada potrebno je prilagoditi mogućnostima njihovog razumijevanja i učešća, uz osiguravanje odgovarajućih alternativnih postupaka kada je to potrebno.

U digitalnoj komponenti posebno je važno izbjeći pretpostavku da svi učenici imaju jednak pristup uređajima, internetu ili odgovarajućim digitalnim kompetencijama. Korištenje digitalne platforme INOVA SMART PREVENT treba organizirati na način koji ne isključuje učenike s ograničenim tehničkim mogućnostima ili dodatnim potrebama za podrškom.

Participacija i inkluzivnost u školskom preventivnom djelovanju, prema tome, predstavljaju povezane principe: prvi omogućava aktivno učešće učenika, dok drugi nastoji osigurati da mogućnost takvog učešća bude stvarno dostupna različitim grupama djece i mladih.

3.6. Integracija preventivnih aktivnosti u odgojno-obrazovni rad škole

Integracija preventivnih aktivnosti u redovni odgojno-obrazovni rad predstavlja važnu pretpostavku institucionalne primjenjivosti i održivosti preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. Njena osnovna svrha jeste osigurati da preventivni sadržaji ne ostanu ograničeni na pojedinačne projektne događaje, nego da budu funkcionalno povezani s postojećim obrazovnim ciljevima, školskim aktivnostima i sistemom podrške učenicima.

Takva integracija ne podrazumijeva nužno uvođenje novog nastavnog predmeta niti dodatno opterećivanje nastavnog plana i programa. Preventivni sadržaji mogu se, u skladu s organizacijskim mogućnostima škole i važećim obrazovnim okvirom, povezivati s časovima odjeljenske zajednice, nastavnim sadržajima relevantnih predmeta, vannastavnim aktivnostima, radom stručnih saradnika i drugim oblicima odgojno-obrazovnog djelovanja.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* neposredni rad s učenicima organizira se kroz strukturirane preventivne aktivnosti koje povezuju razvoj kompetencija, interaktivno učenje i korištenje digitalne platforme INOVA SMART PREVENT. Njihova realizacija zahtijeva koordinaciju između školskog osoblja, studentskih edukatora i vršnjačkih medijatora, uz odgovarajuću stručnu podršku.

Posebna vrijednost modela proizlazi iz mogućnosti povezivanja neposrednih radionica sa samostalnim korištenjem digitalnih sadržaja. Time se stvaraju dodatne prilike za ponavljanje, refleksiju i primjenu obrađenih tema, ali se digitalna aktivnost ne smije posmatrati kao zamjena za neposrednu odgojno-obrazovnu komunikaciju i profesionalnu podršku.

Za kvalitetnu institucionalnu integraciju potrebno je osigurati usklađenost preventivnih ciljeva s planiranim aktivnostima, razvojnu primjerenost sadržaja, odgovarajuću osposobljenost realizatora i jasno definirane postupke koordinacije. Nauka o implementaciji naglašava važnost institucionalnog konteksta, prihvatljivosti, izvodljivosti i dosljednosti primjene intervencija (Durlak & DuPre, 2008; Proctor et al., 2011).

U praktičnom smislu, škola treba definirati odgovorne osobe, plan realizacije aktivnosti, način saradnje s roditeljima i projektnim partnerima, dostupnost stručne podrške te osnovne postupke dokumentiranja i evaluacije. Njihova detaljnija operacionalizacija bit će predmet narednog poglavlja priručnika.

Dugoročna primjenjivost preventivnog modela zavisit će od mogućnosti da razvijeni edukativni sadržaji, profesionalne kompetencije i organizacijski postupci postanu dio kontinuiranog školskog djelovanja.

U tom smislu, škola se u preventivnom modelu Inova Smart Prevent ne posmatra samo kao realizator aktivnosti nego kao institucionalni nosilac preventivnog procesa, čija je uloga povezivanje edukacije, razvoja kompetencija, participacije učenika i odgovarajuće stručne podrške u funkcionalan i održiv sistem djelovanja.

4. ORGANIZACIJA I IMPLEMENTACIJA MODELA U ŠKOLI

4.1. Institucionalne pretpostavke za implementaciju modela

Implementacija preventivnog modela *Inova Smart Prevent* u školskom okruženju zahtijeva uspostavljanje odgovarajućih institucionalnih, organizacijskih i profesionalnih pretpostavki koje omogućavaju plansko, koordinirano i metodološki dosljedno preventivno djelovanje. Škola u ovom procesu ne predstavlja isključivo prostor realizacije projektnih aktivnosti nego aktivnog institucionalnog partnera odgovornog za organizaciju rada s učenicima, usklađivanje preventivnih sadržaja s odgojno-obrazovnim procesom i osiguravanje dostupnosti odgovarajuće stručne podrške.

Naučna istraživanja potvrđuju da kvalitet implementacije predstavlja značajan faktor povezan s ishodima preventivnih intervencija. Durlak i DuPre (2008) posebno naglašavaju važnost organizacijskog funkcionisanja, profesionalnih kompetencija realizatora, dostupnosti stručne pomoći i institucionalne podrške. Stoga uspješna primjena preventivnog modela ne zavisi samo od kvaliteta razvijenog kurikuluma nego i od sposobnosti škole da osigura uslove za njegovo odgovorno provođenje.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* osnovne institucionalne pretpostavke obuhvataju podršku rukovodstva škole, određivanje odgovornih osoba, uključivanje nastavnika i stručnih saradnika, planiranje potrebnih resursa, koordinaciju s projektnim partnerima te uspostavljanje odgovarajućih postupaka zaštite učenika i praćenja realizacije.

Posebno je značajno osigurati usklađenost preventivnih aktivnosti s važećim propisima, školskim aktima i institucionalnim procedurama, naročito u području zaštite prava djece, stručnog postupanja i obrade ličnih podataka. Učešće u preventivnoj edukaciji, istraživačkoj evaluaciji, digitalnoj samoprocjeni i individualnoj stručnoj podršci potrebno je razlikovati kao postupke koji mogu zahtijevati različite osnove i oblike informisanja, saglasnosti i zaštite.

Institucionalna pripremljenost ne podrazumijeva da škola mora samostalno raspolagati svim stručnim i tehničkim resursima. Integrisani karakter modela omogućava korištenje odgovarajuće podrške projektnih partnera, akademskih institucija i drugih relevantnih službi. Međutim, škola mora jasno razumjeti vlastite odgovornosti i osigurati da aktivnosti budu organizirane na siguran, razvojno primjeren i profesionalno odgovoran način.

4.2. Pripremna faza i procjena organizacijskih kapaciteta škole

Pripremna faza predstavlja početni korak institucionalne implementacije i usmjerena je na utvrđivanje mogućnosti škole za kvalitetnu realizaciju planiranih aktivnosti. Njena osnovna svrha jeste uskladiti zahtjeve preventivnog modela s organizacijskim, kadrovskim i tehničkim karakteristikama konkretne obrazovne ustanove.

Procjena pripremljenosti škole treba obuhvatiti dostupnost odgovarajućeg prostora, mogućnost uključivanja učenika u planiranim terminima, kapacitete nastavnika i stručnih saradnika, tehničke uslove za korištenje digitalne platforme INOVA SMART PREVENT te postojeće mehanizme stručne podrške i zaštite učenika.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti razvojnoj strukturi učeničkih grupa, mogućnostima interaktivnog rada i broju raspoloživih realizatora. Organizacija preventivnih radionica treba omogućiti aktivno učešće učenika, a ne samo njihovu formalnu prisutnost. Kada broj učesnika otežava kvalitetnu facilitaciju, potrebno je razmotriti podjelu na manje radne grupe, uz odgovarajuću organizacijsku i kadrovsku podršku.

U pripremnoj fazi preporučuje se provođenje kratke institucionalne procjene koja obuhvata sljedeća područja:

1. **Organizacijska spremnost** – mogućnost uključivanja preventivnih aktivnosti u raspored škole, dostupnost prostora i odgovarajućih termina.
2. **Kadrovski kapaciteti** – dostupnost nastavnika, stručnih saradnika, koordinatora i drugih osoba uključenih u implementaciju.
3. **Tehnička spremnost** – internetska povezanost, mogućnost prikazivanja edukativnih materijala i pristup digitalnoj platformi.
4. **Stručna i sigurnosna podrška** – dostupnost odgovorne stručne osobe, postupaka zaštite učenika i odgovarajućih kanala upućivanja.
5. **Saradnja i koordinacija** – mogućnost komunikacije s roditeljima, projektnim partnerima i studentima uključenim u realizaciju.

Rezultati procjene predstavljaju osnovu za izradu školskog plana implementacije. Pri tome je potrebno razlikovati organizacijske nedostatke koji se mogu otkloniti odgovarajućim prilagođavanjem aktivnosti od okolnosti koje mogu ugroziti sigurnost ili profesionalnu odgovornost realizacije.

Procjena pripremljenosti ne treba predstavljati dodatno administrativno opterećenje, nego praktičan instrument za pravovremeno identificiranje potreba i sprečavanje organizacijskih poteškoća.

4.3. Formiranje školskog tima i imenovanje koordinatora

Za kvalitetnu implementaciju preventivnog modela preporučuje se formiranje školskog tima, odnosno određivanje manjeg broja odgovornih osoba koje će koordinirati pripremu, realizaciju i praćenje preventivnih aktivnosti.

Sastav tima potrebno je prilagoditi organizacijskoj strukturi škole i raspoloživim kadrovskim kapacitetima. U njegov rad mogu biti uključeni predstavnik rukovodstva, pedagog, psiholog, socijalni radnik kada je zaposlen u školi, nastavnici i drugi stručni saradnici čije su kompetencije relevantne za realizaciju modela.

Posebno je važno imenovanje školskog koordinatora preventivnog modela, koji predstavlja osnovnu kontakt-osobu za komunikaciju između škole, projektnog tima, akademskih partnera i drugih uključenih saradnika.

Osnovni zadaci školskog koordinatora obuhvataju usklađivanje termina, pripremu organizacijskih uslova, komunikaciju s realizatorima, praćenje planiranih aktivnosti i prikupljanje potrebne dokumentacije o realizaciji. Koordinator također osigurava da svi učesnici budu pravovremeno informisani o ciljevima aktivnosti, načinu provođenja i svojim odgovornostima.

Funkciju koordinatora može obavljati nastavnik ili stručni saradnik kojeg škola odredi u skladu s vlastitom organizacijom. Međutim, koordinacijska uloga ne podrazumijeva automatsko preuzimanje profesionalnih nadležnosti drugih stručnih osoba.

U tom smislu potrebno je jasno razlikovati organizacijsku koordinaciju od stručnog postupanja prema učenicima. Koordinator može organizirati realizaciju radionice i komunikaciju s partnerima, dok profesionalnu procjenu, savjetodavne postupke i odgovarajuće intervencije provode kvalificirane osobe u okviru svojih nadležnosti.

Školski tim treba djelovati kao funkcionalna radna struktura, bez nepotrebnog uspostavljanja paralelnih administrativnih mehanizama. Njegova osnovna vrijednost ogleda se u jasnoći odgovornosti, kontinuitetu komunikacije i mogućnosti pravovremenog rješavanja organizacijskih i stručnih pitanja.

4.4. Planiranje preventivnih aktivnosti i raspodjela odgovornosti

Planiranje predstavlja osnovu metodološki dosljedne implementacije preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. Ono podrazumijeva definiranje planiranih aktivnosti, njihovih ciljeva, vremenskog rasporeda, ciljnih grupa, realizatora, potrebnih resursa i postupaka praćenja.

U školskom kontekstu plan implementacije treba uskladiti sa školskim kalendarom, obavezama učenika i nastavnika te mogućnostima uključivanja projektnih partnera i studenata.

Posebnu važnost ima povezivanje aktivnosti s preventivnim kurikulumom i njegovim očekivanim ishodima. Time se osigurava da radionice, digitalni sadržaji i prateći zadaci predstavljaju funkcionalno povezane dijelove preventivnog procesa, umjesto nepovezanih edukativnih događaja.

U operativnoj razradi modela razvijen je ciklus koji uključuje dvije međusobno povezane radionice u trajanju od po 45 minuta, uz period samostalnog digitalnog učenja između susreta. Ovaj oblik može predstavljati praktičan organizacijski paket za škole, ali njegov odnos prema širem obuhvatu i trajanju aktivnosti predviđenih projektnim kurikulumom potrebno je prethodno uskladiti s odobrenim planom implementacije. Prilagođavanje broja ili trajanja radionica mora biti jasno dokumentirano, naročito kada utječe na intenzitet preventivne intervencije i planirane evaluacijske pokazatelje.

Za uspješnu organizaciju posebno je značajna raspodjela odgovornosti među učesnicima.

Tabela 4.1. Osnovne odgovornosti učesnika u implementaciji modela

Učesnik	Osnovne odgovornosti
Rukovodstvo škole	Institucionalna podrška, odobravanje aktivnosti i osiguravanje organizacijskih uslova
Školski koordinator	Operativno planiranje, komunikacija, raspored i praćenje realizacije
Nastavnici	Odgojno-obrazovna podrška, povezivanje sadržaja s nastavnim radom i saradnja s realizatorima
Stručni saradnici	Stručna podrška, zaštita učenika, konsultacije i postupanje u okviru profesionalnih nadležnosti
Studenti edukatori i vršnjački medijatori	Supervizirana facilitacija, podrška grupnom radu i pomoć pri korištenju digitalne platforme
Projektni i akademski partneri	Metodološka podrška, edukacija, mentorstvo, supervizija i evaluacija
Roditelji i staratelji	Učešće u odgovarajućim edukativnim aktivnostima i podrška učenicima u porodičnom okruženju

Napomena: Podjela odgovornosti predstavlja predloženi operativni okvir i prilagođava se stvarnim nadležnostima, organizaciji škole i sporazumima s projektnim partnerima.

Posebno je važno da studentsko učešće bude organizirano uz prethodnu pripremu i odgovarajuću stručnu podršku. Studenti mogu učestvovati u vođenju edukativnih aktivnosti i facilitaciji grupnog rada, ali ne preuzimaju samostalnu odgovornost za stručnu procjenu rizika ili individualno savjetovanje učenika.

Jasna raspodjela zadataka predstavlja pretpostavku kvalitetne implementacije i smanjuje mogućnost organizacijskih propusta, preklapanja nadležnosti i neodgovarajućeg postupanja u osjetljivim situacijama.

4.5. Organizacijska i tehnička priprema za realizaciju radionica

Organizacijska i tehnička priprema radionica treba omogućiti nesmetanu realizaciju planiranih edukativnih aktivnosti, aktivno učešće učenika i sigurnu primjenu predviđenih digitalnih resursa.

Prije početka radionice školski koordinator, u saradnji s realizatorima i stručnim saradnicima, treba provjeriti usklađenost sadržaja s potrebama učeničke grupe, dostupnost odgovarajućeg prostora, tehničke opreme i edukativnih materijala.

Posebno je važno da realizatori raspolažu jasnim metodološkim uputama, razumiju predviđeni redoslijed aktivnosti i poznaju postupke reagovanja u situacijama koje zahtijevaju stručnu podršku. Navedeno ima dodatnu važnost kada radionice vode studenti koji još razvijaju facilitacijske i profesionalne kompetencije.

Priprema digitalnog segmenta podrazumijeva provjeru pristupa platformi INOVA SMART PREVENT, ispravnosti poveznica i QR kodova, dostupnosti edukativnih sadržaja te funkcionalnosti koje će učenici koristiti. Učenicima koji nemaju odgovarajući digitalni uređaj ili pristup internetu potrebno je omogućiti prikladan alternativni način učešća.

Za realizaciju radionica preporučuje se primjena kratke kontrolne liste koja obuhvata:

- potvrđen termin, prostor i sastav učeničke grupe;
- utvrđene zadatke realizatora i prisustvo odgovorne školske osobe;
- pripremljenu prezentaciju, radne materijale i evaluacijske instrumente;
- provjeren pristup digitalnoj platformi i funkcionalnost potrebne opreme;
- osigurane informacije o dostupnoj stručnoj podršci;
- provjerene uslove informisanja učesnika, zaštite privatnosti i realizacije evaluacijskih postupaka.

Posebno je važno da se učenici ne izlažu zahtjevima za javno iznošenje privatnih iskustava niti pokazivanje individualnih odgovora ili rezultata digitalne samoprocjene. Grupne aktivnosti trebaju se zasnivati na hipotetičkim situacijama i razvojno primjerenim primjerima.

U slučaju tehničkih poteškoća potrebno je predvidjeti alternativnu realizaciju edukativnog sadržaja, kako kvar uređaja ili nedostupnost platforme ne bi onemogućili osnovne ciljeve radionice.

Kvalitet pripreme treba procjenjivati prema tome omogućava li planirana organizacija sigurno, aktivno i metodološki primjereno učešće učenika, a ne samo prema formalnoj dostupnosti potrebne opreme.

4.6. Koordinacija sa projektnim partnerima i vanjskim saradnicima

Integrisani karakter preventivnog modela *Inova Smart Prevent* zahtijeva uspostavljanje funkcionalne saradnje između škole, projektnih partnera, akademskih institucija i drugih relevantnih aktera.

U okviru projekta INOVA SMART PREVENT organizacijsku i koordinacijsku funkciju ostvaruje Centar za socijalne inovacije, dok Centar za socijalnu politiku i socijalne inovacije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, uz druge uključene akademske i stručne saradnike, doprinosi naučnoj, metodološkoj i profesionalnoj podršci modelu.

Saradnja se ostvaruje kroz pripremu i usklađivanje preventivnih aktivnosti, edukaciju realizatora, mentorsku i supervizijsku podršku studentima, korištenje odgovarajućih metodoloških instrumenata te praćenje i evaluaciju implementacije.

Poseban značaj ima uspostavljanje jasnih komunikacijskih i koordinacijskih postupaka. Škola treba imati određenu kontakt-osobu, poznat raspored aktivnosti i dostupne informacije o nadležnostima pojedinih partnera.

Učešće vanjskih saradnika mora biti usklađeno s pravilima škole i profesionalnim standardima. Pristup učenicima, organizacija edukativnih aktivnosti, korištenje podataka i postupanje u osjetljivim situacijama ne mogu se zasnivati isključivo na neformalnom dogovoru, nego zahtijevaju odgovarajuću institucionalnu saglasnost i jasno definirane odgovornosti.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti mentorstvu i superviziji studenata. Stručna priprema, konsultacije prije radionica i refleksivni razgovori nakon realizacije omogućavaju unapređenje kvaliteta rada i prepoznavanje metodoloških i etičkih izazova. Pritom studentska refleksija ne smije uključivati nepotrebne identificirajuće podatke o učenicima.

Koordinacija s partnerima treba biti usmjerena na stvarnu podršku školi i kvalitet realizacije modela, uz izbjegavanje nepotrebnih organizacijskih i administrativnih opterećenja.

4.7. Dokumentiranje aktivnosti i osiguravanje kvaliteta implementacije

Dokumentiranje predstavlja sastavni dio odgovorne institucionalne implementacije preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. Njegova osnovna funkcija jeste omogućiti praćenje realiziranih aktivnosti, procjenu kvaliteta implementacije, identificiranje poteškoća i planiranje odgovarajućih unapređenja.

Savremena nauka o implementaciji posebno naglašava potrebu razlikovanja realizacije intervencije od njenih neposrednih i dugoročnih ishoda. Proctor i saradnici (2011) identificiraju više relevantnih implementacijskih ishoda, uključujući prihvaćenost, primjerenost, izvodljivost, dosljednost i održivost programa. U metodološkom smislu navedeni pokazatelji omogućavaju procjenu kvaliteta institucionalne primjene nezavisno od pitanja je li određena intervencija ostvarila dugoročne promjene ponašanja.

Za škole koje implementiraju model *Inova Smart Prevent* dokumentiranje treba obuhvatiti osnovne podatke o realiziranim aktivnostima, trajanju, broju učesnika, obrađenim sadržajima, korištenim metodama i eventualnim organizacijskim poteškoćama. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti dosljednosti implementacije, odnosno odnosu između planiranih i stvarno realiziranih aktivnosti. Metodološki relevantne promjene, poput skraćivanja trajanja radionice, izostavljanja sadržaja ili izmjene načina rada, potrebno je evidentirati kako bi se prikupljeni evaluacijski podaci mogli odgovarajuće interpretirati.

Pored dosljednosti, potrebno je pratiti kvalitet facilitacije, razvojnu primjerenost komunikacije, aktivnost učenika i usklađenost realizacije s pravilima profesionalnog i etičkog postupanja. Moore i saradnici (2015) naglašavaju da procesna evaluacija složenih intervencija treba obuhvatiti implementaciju, pretpostavljene mehanizme djelovanja i kontekst u kojem se intervencija provodi.

Tabela 4.2. Osnovna područja praćenja kvaliteta implementacije

Područje	Predloženi pokazatelji
Organizacijska realizacija	Broj održanih aktivnosti, trajanje i obuhvat učesnika
Metodološka dosljednost	Realizirani sadržaji, primijenjene metode i odstupanja od plana
Kvalitet facilitacije	Razvojno primjerena komunikacija i primjena interaktivnih metoda
Participacija učenika	Mogućnosti aktivnog i dobrovoljnog učešća
Studentska participacija	Priprema, mentorstvo, supervizija i poštivanje granica studentske uloge
Digitalna komponenta	Dostupnost i stvarno korištenje predviđenih edukativnih funkcionalnosti
Profesionalna sigurnost	Poštivanje pravila privatnosti i primjena odgovarajućih stručnih postupaka

Prikupljanje podataka treba biti ograničeno na informacije koje su potrebne za organizaciju i evaluaciju. Dokumentiranje preventivnih aktivnosti ne smije postati osnova za neovlašteno prikupljanje osjetljivih ličnih podataka o učenicima, njihovim porodičnim okolnostima ili individualnim iskustvima s rizičnim ponašanjima.

Podaci o korištenju digitalne platforme INOVA SMART PREVENT mogu predstavljati dodatne pokazatelje prihvaćenosti i dostupnosti digitalnih resursa, ali ih je potrebno jasno razlikovati od dokaza o razvoju preventivnih kompetencija ili promjenama ponašanja učenika.

Na kraju svakog preventivnog ciklusa preporučuje se kratka stručna refleksija školskog koordinatora, nastavnika, stručnih saradnika i uključenih realizatora. Njena svrha jeste identificirati uspješne organizacijske i metodološke postupke, eventualne poteškoće i mogućnosti unapređenja narednih aktivnosti. Na taj način dokumentiranje i osiguravanje kvaliteta postaju sastavni dio kontinuiranog institucionalnog učenja i razvoja preventivnog modela, a ne isključivo administrativna obaveza povezana sa završnim projektnim izvještavanjem.

5. ULOGA NASTAVNIKA I STRUČNIH SARADNIKA U PREVENTIVNOM MODELU

5.1. Profesionalne kompetencije za savremeno preventivno djelovanje

Kvalitet institucionalne primjene preventivnog modela *Inova Smart Prevent* u značajnoj mjeri zavisi od profesionalnih kompetencija nastavnika i stručnih saradnika, njihove osposobljenosti za razvojno primjeren rad s učenicima i mogućnosti međusobne saradnje. Savremeno preventivno djelovanje zahtijeva povezivanje odgojno-obrazovnih, komunikacijskih, socio-emocionalnih, digitalnih i etičkih kompetencija, uz jasno razumijevanje profesionalnih odgovornosti i granica pojedinih stručnih uloga.

Evropski prevencijski kurikulum naglašava značaj stručne pripremljenosti realizatora, kontinuiranog profesionalnog razvoja i institucionalne podrške za kvalitetnu primjenu preventivnih intervencija (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction [EMCDDA], 2019). Istraživanja dodatno potvrđuju da edukacija realizatora, organizacijski uslovi i dostupnost stručne pomoći predstavljaju značajne faktore povezane s kvalitetom implementacije programa (Durlak & DuPre, 2008).

U okviru modela *Inova Smart Prevent* posebno su značajne kompetencije za razumijevanje razvojnih potreba djece i adolescenata, prepoznavanje faktora rizika i zaštite, primjenu interaktivnih metoda preventivne edukacije, razvoj životnih i socio-emocionalnih vještina te uspostavljanje podržavajuće komunikacije s učenicima. Pored toga, nastavnici i stručni saradnici trebaju poznavati osnovne postupke profesionalnog reagovanja u situacijama zabrinutosti za dobrobit učenika.

Digitalna komponenta modela zahtijeva i odgovarajuće kompetencije za sigurnu i kritičku primjenu tehnologije. UNESCO-ov *AI Competency Framework for Teachers* naglašava humanocentrični pristup, etičku odgovornost, razumijevanje AI sistema, pedagošku primjenu i kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika (UNESCO, 2024). U kontekstu modela *Inova Smart Prevent* navedeno podrazumijeva poznavanje edukativnih mogućnosti digitalne platforme INOVA SMART PREVENT, ali i razumijevanje ograničenja AI mentora, informativne samoprocjene i automatiziranih preporuka.

Profesionalne kompetencije, prema tome, ne mogu se svesti na poznavanje preventivnih sadržaja. One obuhvataju sposobnost njihove odgovorne primjene u konkretnom školskom okruženju, uz uvažavanje razvojnih različitosti učenika, međuprofesionalne saradnje i etičkih zahtjeva rada s djecom i mladima.

5.2. Uloga nastavnika u preventivnoj edukaciji i podršci učenicima

Nastavnici predstavljaju važne nosioce školskog preventivnog djelovanja jer kroz svakodnevni odgojno-obrazovni rad neposredno učestvuju u razvoju znanja, vrijednosti, socijalnih kompetencija i obrazaca ponašanja učenika. Njihova preventivna uloga ne odnosi se isključivo na realizaciju posebnih programa, nego i na stvaranje podržavajuće razredne atmosfere, razvoj kvalitetnih odnosa i uključivanje odgovarajućih preventivnih sadržaja u redovne nastavne i vannastavne aktivnosti.

U preventivnom modelu *Inova Smart Prevent* nastavnici doprinose pripremi i organizaciji radionica, povezivanju preventivnih sadržaja s odgojno-obrazovnim ciljevima, podsticanju aktivnog učešća

učenika i razvoju kompetencija potrebnih za odgovorno donošenje odluka. Posebnu važnost imaju razvojno primjerena komunikacija, primjena interaktivnih metoda i omogućavanje učenicima da analiziraju konkretne životne situacije bez izlaganja stigmatizaciji ili nepotrebnom otkrivanju privatnih iskustava.

Međunarodni standardi prevencije upotrebe droga naglašavaju značaj strukturiranih školskih intervencija koje povezuju razvoj ličnih i socijalnih vještina s odgovarajućom pripremom realizatora i metodološki primjerenim načinima rada (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018).

U neposrednoj primjeni modela nastavnici mogu pružati organizacijsku i pedagošku podršku studentima edukatorima i vršnjačkim medijatorima, posebno u pogledu prilagođavanja aktivnosti karakteristikama odjeljenja, održavanja konstruktivne grupne dinamike i ostvarivanja planiranih ishoda učenja.

Istovremeno, potrebno je jasno razlikovati odgojno-obrazovnu podršku od individualne stručne procjene i tretmana. Nastavnik može prepoznati promjene u školskom funkcionisanju učenika, pružiti početnu podršku i obavijestiti nadležnog stručnog saradnika u skladu sa školskim procedurama, ali ne treba samostalno zaključivati o postojanju ovisnosti, psihološkog poremećaja ili drugih stanja koja zahtijevaju specijaliziranu procjenu.

Na taj način nastavnik ostvaruje preventivnu ulogu kroz razvoj kompetencija, podržavajuće odnose i odgovarajuće povezivanje učenika s dostupnim izvorima pomoći.

5.3. Uloga pedagoga, psihologa, socijalnog radnika i drugih stručnih saradnika

Stručni saradnici predstavljaju ključnu profesionalnu komponentu preventivnog modela *Inova Smart Prevent*, naročito u području podrške učenicima, stručnih konsultacija, saradnje s porodicom i postupanja u situacijama koje zahtijevaju dodatnu profesionalnu pažnju.

Njihove konkretne odgovornosti određuju se u skladu s obrazovanjem, profesionalnim kompetencijama, radnim zadacima, važećim propisima i institucionalnom organizacijom škole. Zbog toga se uloge različitih stručnih profila ne mogu potpuno poistovjetiti niti je opravdano pretpostaviti da svaka škola raspolaže istim kadrovskim kapacitetima.

Pedagog doprinosi planiranju i unapređenju odgojno-obrazovnog rada, razvoju preventivnih aktivnosti, razumijevanju školskih i razvojnih potreba učenika te koordinaciji saradnje između nastavnika, učenika i roditelja. Njegova uloga može uključivati metodološku podršku realizatorima radionica, pedagoško praćenje i organizaciju odgovarajućih oblika pomoći u okviru nadležnosti škole.

Psiholog, kada je zaposlen ili angažiran u skladu s institucionalnim propisima, doprinosi razumijevanju psiholoških i razvojnih potreba učenika, pružanju psihološke podrške u okviru svojih kompetencija, stručnim konsultacijama te procjeni potrebe za dodatnim ili specijaliziranim oblicima pomoći. Njegov doprinos posebno je relevantan kada se preventivni rad povezuje s emocionalnim teškoćama, stresom, promjenama u ponašanju i drugim psihološkim pitanjima.

Socijalni radnik doprinosi sagledavanju socijalnih i porodičnih okolnosti koje mogu utjecati na dobrobit učenika, razvoju podržavajućih odnosa između škole i porodice, prepoznavanju potreba za socijalnom podrškom te povezivanju škole s relevantnim službama i resursima zajednice. Socijalni rad posebno naglašava međudjelovanje individualnih potreba, porodičnih odnosa i širih socijalnih

uslova, uz poštivanje ljudskih prava, participacije i socijalne pravde (International Federation of Social Workers [IFSW], 2018).

Drugi stručni saradnici, u zavisnosti od organizacije škole i svojih kvalifikacija, mogu doprinositi preventivnom radu kroz inkluzivnu podršku, zdravstvenu edukaciju, stručne konsultacije i druge odgovarajuće aktivnosti.

U okviru modela posebno je važna zajednička odgovornost stručnih saradnika za uspostavljanje sigurnog i profesionalno uređenog sistema podrške. To podrazumijeva prethodno definirane postupke konsultacija, postupanja u situacijama zabrinutosti i povezivanja učenika s nadležnim institucijama kada potrebe prevazilaze mogućnosti škole.

Stručni saradnici također imaju važnu ulogu u pripremi, mentorstvu i superviziji studenata koji učestvuju u preventivnim aktivnostima, pri čemu se osigurava da studentski angažman ostane u granicama edukativne i podržavajuće funkcije.

5.4. Komunikacija s učenicima i razvoj odnosa povjerenja

Kvalitet komunikacije između učenika i školskog osoblja predstavlja važnu pretpostavku djelotvornog odgojno-obrazovnog i preventivnog rada. Odnosi zasnovani na uvažavanju, dosljednosti, dostupnosti podrške i osjećaju psihološke sigurnosti mogu doprinijeti spremnosti učenika da postavljaju pitanja, izražavaju zabrinutost i potraže pomoć kada im je potrebna.

U kontekstu modela *Inova Smart Prevent* komunikacija s učenicima treba biti razvojno primjerena, podržavajuća i nestigmatizirajuća. Posebno je važno izbjegavati moraliziranje, zastrašivanje, javno prosuđivanje i pripisivanje negativnih osobina učenicima na osnovu pojedinačnih postupaka ili pretpostavljenih rizika.

U profesionalnom razgovoru prednost treba dati aktivnom slušanju, otvorenim pitanjima, razumljivom objašnjavanju i uvažavanju perspektive učenika. Nastavnici i stručni saradnici trebaju razlikovati razgovor usmjeren na preventivnu edukaciju od razgovora u kojem učenik iznosi ličnu zabrinutost ili potrebu za individualnom pomoći.

Posebno osjetljive situacije zahtijevaju smireno i profesionalno reagovanje. Ukoliko učenik tokom radionice ili pojedinačnog razgovora iskaže zabrinutost povezanu s vlastitim ponašanjem, porodičnim okolnostima ili sigurnošću, potrebno je omogućiti odgovarajući razgovor izvan grupnog okruženja i uključiti nadležnog stručnog saradnika prema važećim školskim procedurama.

Razvoj odnosa povjerenja istovremeno podrazumijeva jasnoću granica povjerljivosti. Učeniku ne treba obećavati apsolutnu tajnost informacija, naročito kada postoje okolnosti koje zahtijevaju postupanje radi njegove zaštite ili zaštite drugih osoba. U takvim situacijama potrebno je, na razvojno razumljiv način, objasniti kome se informacije mogu prenijeti, zbog čega i u kojem opsegu.

U preventivnom radu povjerenje zato ne proizlazi iz obećanja neograničene povjerljivosti, nego iz dosljednog, transparentnog i profesionalno odgovornog odnosa prema učeniku.

5.5. Prepoznavanje razvojnih i psihosocijalnih potreba učenika

Prepoznavanje razvojnih i psihosocijalnih potreba učenika predstavlja važan dio svakodnevnog odgojno-obrazovnog i stručnog rada škole. Ono omogućava pravovremeno uočavanje okolnosti koje mogu utjecati na učenje, ponašanje, emocionalno funkcionisanje i socijalne odnose, uz odgovarajuće povezivanje učenika s dostupnim oblicima podrške.

U školskom okruženju pažnju mogu zahtijevati izraženije i dugotrajnije promjene u ponašanju, povlačenje iz uobičajenih aktivnosti, poteškoće u odnosima, promjene školskog funkcionisanja,

učestali konflikti ili drugi znakovi zabrinutosti. Međutim, takve pojave nisu specifični pokazatelji ovisnosti niti se na osnovu njih može zaključivati o postojanju pojedinačnog poremećaja.

Preventivno djelovanje zato zahtijeva razlikovanje **pedagoškog opažanja**, **prepoznavanja potrebe za podrškom** i **stručne procjene**. Nastavnici mogu uočavati promjene u svakodnevnom školskom funkcionisanju i pružati početnu podršku, dok se složenija procjena i profesionalno postupanje provode u okviru nadležnosti odgovarajućih stručnjaka.

U modelu *Inova Smart Prevent* posebno se naglašava potreba za nestigmatizirajućim pristupom. Učenike ne treba označavati kao „rizične“ na osnovu školskog uspjeha, porodične strukture, socioekonomskih okolnosti ili rezultata informativne digitalne samoprocjene.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može podržati individualnu refleksiju i pružanje preventivnih informacija, ali njene funkcionalnosti ne predstavljaju zamjenu za profesionalnu procjenu. Individualni rezultati samoprocjene ne smiju biti osnova za automatsko donošenje zaključaka o učenikovom psihosocijalnom stanju.

U praktičnom smislu, kada nastavnik ili drugi zaposlenik primijeti okolnosti koje zahtijevaju pažnju, potrebno je postupati u skladu s institucionalno definiranim slijedom: odgovarajuće opažanje, podržavajuća komunikacija, konsultacija s nadležnim stručnim saradnikom i, kada je opravdano, uključivanje drugih službi. Način postupanja mora biti prilagođen prirodi zabrinutosti i eventualnoj hitnosti situacije.

Takav pristup omogućava povezivanje svakodnevnog školskog djelovanja s profesionalnom podrškom, bez poistovjećivanja preventivnog rada s dijagnostikom ili tretmanom.

5.6. Profesionalne granice, etička odgovornost i zaštita prava djeteta

Profesionalne granice i etička odgovornost predstavljaju temeljne zahtjeve preventivnog rada s djecom i mladima. Njihova važnost posebno dolazi do izražaja kada se u zajednički preventivni proces uključuju nastavnici, različiti stručni profili, studenti i digitalni alati s različitim funkcijama i nivoima odgovornosti.

Konvencija o pravima djeteta utvrđuje obavezu poštivanja najboljeg interesa djeteta, njegovog prava na izražavanje mišljenja i odgovarajuću zaštitu od nasilja i drugih oblika ugrožavanja (United Nations, 1989). Profesionalni etički principi socijalnog rada dodatno naglašavaju značaj dostojanstva, participacije, povjerljivosti, privatnosti i odgovornog postupanja (IFSW, 2018).

U preventivnom modelu *Inova Smart Prevent* posebno je važno osigurati jasnu podjelu odgovornosti. Nastavnici i studenti realiziraju edukativne i podržavajuće aktivnosti u okviru svojih kompetencija, dok stručni saradnici i druge kvalificirane osobe postupaju u skladu sa svojim profesionalnim nadležnostima. Nijedan realizator ne treba preuzimati zadatke za koje nije odgovarajuće osposobljen ili ovlašten.

Etika preventivnog rada obuhvata i zaštitu privatnosti, odgovorno dokumentiranje, izbjegavanje stigmatizacije te pažljivo postupanje s informacijama o učenicima. Posebno je potrebno razlikovati saglasnosti i pravne osnove za učešće u edukativnim aktivnostima, istraživačkoj evaluaciji, digitalnoj samoprocjeni i individualnom savjetodavnom radu.

U digitalnoj komponenti dodatni zahtjevi odnose se na sigurnost podataka, transparentnost automatiziranih funkcija i ograničenja pristupa individualnim informacijama. Korištenje platforme INOVA SMART PREVENT ne daje nastavnicima, studentima ili drugim realizatorima automatsko pravo uvida u privatne razgovore učenika s AI mentorom ili njihove rezultate samoprocjene.

Za profesionalno odgovornu implementaciju važno je da škola unaprijed utvrdi postupke reagovanja kada se pojavi ozbiljna zabrinutost za dobrobit ili sigurnost učenika. U tim okolnostima zaštitne obaveze i postupanje prema važećim institucionalnim protokolima imaju prednost nad neformalnim obećanjima povjerljivosti.

Priručnik pritom ne zamjenjuje pravne propise, školske akte niti profesionalne kodekse pojedinih disciplina. Njegova funkcija jeste pružanje zajedničkog metodološkog okvira koji podržava njihovu odgovornu primjenu.

5.7. Kontinuirano stručno usavršavanje i međuprofesionalna saradnja

Kontinuirano stručno usavršavanje predstavlja važnu pretpostavku kvalitetne i održive implementacije preventivnog modela *Inova Smart Prevent*. S obzirom na promjenjive razvojne, društvene i digitalne izazove, profesionalne kompetencije nastavnika i stručnih saradnika potrebno je kontinuirano unapređivati kroz edukaciju, praktično iskustvo, stručnu refleksiju i međusobnu razmjenu znanja.

Evropski prevencijski kurikulum posebno naglašava potrebu osposobljavanja preventivnih praktičara, kontinuiranog profesionalnog razvoja i odgovarajuće organizacijske podrške (EMCDDA, 2019). Slično tome, Durlak i DuPre (2008) ukazuju na značaj edukacije i tehničke pomoći realizatorima za kvalitet implementacije preventivnih programa.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* stručno usavršavanje treba obuhvatiti razumijevanje savremenih preventivnih pristupa, razvoj facilitacijskih i komunikacijskih kompetencija, prepoznavanje potreba za podrškom, profesionalnu etiku i odgovornu primjenu digitalnih tehnologija.

Posebno je značajno da edukacija ne bude ograničena na jednokratno predstavljanje kurikuluma ili demonstraciju digitalne platforme. Potrebno je omogućiti praktične vježbe, analizu problemskih situacija, konsultacije i refleksivne susrete nakon realizacije preventivnih aktivnosti. Takvi oblici profesionalnog razvoja mogu doprinijeti kvalitetnijoj primjeni metodoloških smjernica i pravovremenom prepoznavanju organizacijskih i stručnih izazova.

Međuprofesionalna saradnja predstavlja povezani aspekt kontinuiranog osposobljavanja. Nastavnici, pedagozi, psiholozi, socijalni radnici i drugi stručni saradnici raspolažu komplementarnim kompetencijama čije povezivanje omogućava cjelovitije razumijevanje potreba učenika i odgovarajuće preventivno djelovanje.

U okviru modela posebnu vrijednost ima saradnja škola s Centrom za socijalne inovacije i Centrom za socijalnu politiku i socijalne inovacije Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, kroz edukaciju, mentorstvo, superviziju i stručnu evaluaciju. Na taj način ostvaruje se povezivanje akademskih znanja, profesionalne prakse i konkretnih razvojnih potreba školskog okruženja.

Dugoročna održivost preventivnog modela zavisit će, između ostalog, od mogućnosti da stečene kompetencije i razvijeni metodološki resursi postanu sastavni dio kontinuiranog profesionalnog razvoja školskog osoblja.

6. METODOLOGIJA REALIZACIJE PREVENTIVNIH AKTIVNOSTI

6.1. Metodološki principi rada s djecom i mladima

Metodologija realizacije preventivnih aktivnosti u okviru modela *Inova Smart Prevent* zasniva se na razvojno primjerenom, kompetencijskom, participativnom i interdisciplinarnom pristupu. Njena osnovna svrha jeste omogućiti učenicima aktivno usvajanje znanja i razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija potrebnih za prepoznavanje rizičnih situacija, odgovorno donošenje odluka i korištenje dostupnih izvora podrške.

Međunarodni standardi prevencije naglašavaju značaj strukturiranih školskih programa koji povezuju razvoj ličnih i socijalnih vještina s interaktivnim metodama učenja i odgovarajućom pripremom realizatora (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018). Evropski prevencijski kurikulum dodatno ističe potrebu usklađivanja preventivnih sadržaja s razvojnim karakteristikama učenika, identificiranim potrebama i relevantnim naučnim dokazima (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction [EMCDDA], 2019).

Primjena preventivnog modela *Inova Smart Prevent* zasniva se na nekoliko međusobno povezanih metodoloških principa: razvojnoj primjerenosti sadržaja, aktivnom učešću učenika, iskustvenom učenju, osnaživanju individualnih i socijalnih kompetencija, nestigmatizirajućoj komunikaciji, profesionalnoj odgovornosti realizatora i funkcionalnoj povezanosti neposredne edukacije s digitalnom podrškom.

Posebno je važno osigurati sigurno edukativno okruženje u kojem se učenici mogu uključivati bez obaveze iznošenja privatnih iskustava povezanih s upotrebom psihoaktivnih supstanci, kockanjem, porodičnim problemima ili drugim osjetljivim okolnostima. Preventivne aktivnosti trebaju se zasnivati na hipotetičkim situacijama, razvojnim iskustvima i problemskim zadacima, bez javnog identificiranja učenika prema pretpostavljenoj izloženosti rizicima.

Metodološka dosljednost podrazumijeva očuvanje planiranih ciljeva, ključnih sadržaja i očekivanih ishoda, uz mogućnost prilagođavanja primjera, dinamike i nastavnih postupaka karakteristikama konkretne grupe.

6.2. Interaktivne i participativne metode preventivne edukacije

Interaktivne i participativne metode predstavljaju osnovu neposrednog rada s učenicima u preventivnom modelu *Inova Smart Prevent*. Njihova primjena proizlazi iz potrebe da učenici ne ostanu pasivni primaoci informacija, nego aktivni učesnici koji analiziraju životne situacije, razmatraju alternative i praktično uvježbavaju odgovarajuće kompetencije.

U okviru preventivnog kurikuluma predviđena je kombinacija kratkog interaktivnog izlaganja, vođenog razgovora, grupne diskusije, problemskih zadataka, analize hipotetičkih slučajeva, igranja uloga i refleksivnih aktivnosti. Odabir metoda treba biti usklađen s ciljem konkretnog modula i uzrastom učenika.

Analiza životnih situacija omogućava prepoznavanje relevantnih faktora rizika i zaštite, socijalnih utjecaja i mogućih posljedica različitih odluka. **Igranje uloga** posebno je prikladno za uvježbavanje asertivne komunikacije, postavljanja granica i odgovora na vršnjački pritisak. Grupni problemski zadaci podstiču kritičko mišljenje, saradnju i argumentirano razmatranje mogućih postupaka, dok vođena refleksija omogućava povezivanje stečenih znanja s budućim životnim situacijama.

Sistematski pregled i metaregresijska analiza Onrusta i saradnika (2016) ukazuju na značaj razvojne primjerenosti školskih preventivnih intervencija i različitu relevantnost programskih karakteristika u pojedinim uzrasnim grupama. Zbog toga izbor interaktivnih metoda ne treba zasnivati samo na njihovoj privlačnosti učenicima, nego na sposobnosti da podrže konkretne obrazovne i preventivne ishode.

U praktičnoj realizaciji posebno je važno da facilitatori jasno objasne zadatak, predvide dovoljno vremena za aktivno učešće i završnu refleksiju te izbjegavaju nepotrebno opširna predavanja. Studenti edukatori i vršnjački medijatori mogu učestvovati u facilitaciji u skladu s prethodnom pripremom, uz podršku nastavnika i stručnih saradnika.

6.3. Integrisani ciklus preventivnih radionica

Neposredni preventivni rad s učenicima organizira se u skladu s Kurikulumom integrisane prevencije ovisnosti i rizičnih ponašanja kod djece i mladih, koji sadrži pet međusobno povezanih tematskih modula. Svaki modul predviđen je u trajanju od 90 minuta, pri čemu prva četiri predstavljaju osnovni preventivni ciklus, dok peti ima integrativnu i osnažujuću funkciju.

Tabela 6.1. Struktura preventivnog ciklusa modela Inova Smart Prevent

Modul	Tematska cjelina	Trajanje
1	Razumijevanje ovisnosti i rizičnih ponašanja	90 minuta
2	Emocionalna pismenost, samoregulacija i suočavanje sa stresom	90 minuta
3	Vršnjački utjecaji, komunikacija i odgovorno donošenje odluka	90 minuta
4	Digitalni rizici, kockanje i online klađenje	90 minuta
5	Zaštitni faktori, traženje podrške i osnaživanje za zdrave životne izbore	90 minuta

Napomena: Četiri osnovna modula čine 360 minuta preventivnog rada. Realizacijom petog, integrativnog modula ukupni obim iznosi 450 minuta. Njegovo uključivanje u konkretnu implementaciju potrebno je uskladiti s odobrenim projektnim planom.

Redoslijed modula zasniva se na principu postupnog razvoja kompetencija: od razumijevanja rizika i individualnih razvojnih resursa, preko socijalnih i digitalnih utjecaja, do integracije znanja i prepoznavanja dostupnih izvora podrške.

Projektni implementacijski okvir predviđa 20 osnovnih učeničkih radionica, raspoređenih u pet ciklusa po četiri radionice. Prilikom organizacije većih grupa potrebno je osigurati uslove za kvalitetan interaktivni rad, uključujući mogućnost podjele učenika na manje radne grupe i angažiranje odgovarajućeg broja facilitatora.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT uključuje se kao horizontalna edukativna podrška svim modulima. Učenici odgovarajuće digitalne sadržaje mogu koristiti tokom radionica i između susreta, u skladu s preporukama realizatora, tehničkim mogućnostima i pravilima zaštite privatnosti.

Kada organizacijske okolnosti zahtijevaju realizaciju modula u dva povezana školska časa od po 45 minuta, potrebno je očuvati ukupan predviđeni obim od 90 minuta, sadržajnu povezanost aktivnosti i mogućnost provjere planiranih ishoda. Takva podjela predstavlja organizacijsku prilagodbu modula, a ne skraćivanje preventivnog programa.

Sažeti edukativni susreti namijenjeni upoznavanju učenika s modelom i digitalnom platformom mogu se organizirati kao dodatne aktivnosti, ali ih je potrebno razlikovati od realizacije cjelokupnog kurikuluma.

6.4. Realizacija osnovnih preventivnih modula: razumijevanje rizika i razvoj individualnih kompetencija

Prva dva modula preventivnog kurikuluma usmjerena su na razvoj osnovnog razumijevanja ovisnosti i rizičnih ponašanja te osnaživanje individualnih kompetencija potrebnih za odgovorno reagovanje u svakodnevnim životnim situacijama.

Modul 1 – Razumijevanje ovisnosti i rizičnih ponašanja ima za cilj razvijanje osnovnih znanja o ovisnostima, relevantnim oblicima rizičnih ponašanja i faktorima rizika i zaštite. Učenici se upoznaju s razlikama između eksperimentiranja, rizičnog ponašanja i poremećaja povezanih s upotrebom supstanci, uz razvoj kritičkog odnosa prema pogrešnim uvjerenjima i nepouzdanim informacijama.

Metodologija modula uključuje interaktivnu obradu osnovnih pojmova, grupnu analizu faktora rizika i zaštite te razmatranje hipotetičkih situacija u kojima učenici identificiraju moguće preventivne postupke. Završna refleksija usmjerena je na provjeru razumijevanja i povezivanje obrađenih sadržaja s dostupnim zaštitnim resursima.

Modul 2 – Emocionalna pismenost, samoregulacija i suočavanje sa stresom usmjeren je na razvoj sposobnosti prepoznavanja emocionalnih stanja, razumijevanja odnosa između misli, emocija i ponašanja te primjene konstruktivnih strategija suočavanja sa stresom.

U neposrednom radu preporučuje se korištenje razvojno primjerenih problemskih situacija, grupnih zadataka i praktičnih vježbi samoregulacije. Posebno je važno da se emocionalne teškoće ne predstavljaju kao individualni nedostatak niti da učenici budu podsticani na javno iznošenje vlastitih osjetljivih iskustava.

U oba modula digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može se koristiti za dodatne edukativne sadržaje, interaktivne provjere razumijevanja i dobrovoljne refleksivne zadatke.

Za školu je značajno osigurati da realizatori jasno razlikuju razvoj općih preventivnih kompetencija od individualnog psihološkog ili savjetodavnog rada, koji pripada nadležnosti odgovarajućih stručnjaka.

6.5. Vršnjački utjecaji, odgovorno odlučivanje i digitalni rizici u preventivnom radu

Treći i četvrti modul povezuju razvoj komunikacijskih i socijalnih kompetencija s razumijevanjem savremenih rizičnih situacija u vršnjačkom i digitalnom okruženju.

Modul 3 – Vršnjački utjecaji, komunikacija i odgovorno donošenje odluka usmjeren je na prepoznavanje direktnog i indirektnog vršnjačkog pritiska, razumijevanje socijalnih normi, razvoj asertivne komunikacije i odgovornog donošenja odluka.

Posebnu metodološku vrijednost imaju igranje uloga, analiza problemskih situacija i uvježbavanje odgovora na neprimjerene vršnjačke zahtjeve. Učenici trebaju dobiti mogućnost da razmotre različite izbore, obrazlože njihove moguće posljedice i demonstriraju razvojno primjerene načine postavljanja granica.

U ovom modulu mogu se koristiti digitalni scenariji donošenja odluka i edukativni sadržaji platforme INOVA SMART PREVENT, čime se neposredno iskustveno učenje povezuje s dodatnom individualnom refleksijom.

Modul 4 – Digitalni rizici, kockanje i online klađenje usmjeren je na razvoj kritičkog razumijevanja digitalnih sadržaja, prepoznavanje komercijalnih i manipulativnih poruka te razmatranje rizika povezanih s kockanjem i online klađenjem.

Metodologija uključuje analizu digitalnih poruka, grupne problemske zadatke i diskusije o pogrešnim uvjerenjima, naročito onima koja se odnose na mogućnost kontrole ishoda i vjerovatnoću dobitka. Preventivne aktivnosti ne trebaju uključivati stvarno klađenje, simulacije s nagradama koje oponašaju dobitak ili druge sadržaje koji bi mogli poticati rizično ponašanje.

Digitalno učenje između radionica

Između neposrednih radioničkih susreta učenicima se mogu preporučiti odgovarajući digitalni edukativni sadržaji koji tematski prate realizirane module. Takve aktivnosti mogu obuhvatiti kratke lekcije, interaktivne scenarije, provjere razumijevanja i refleksivne zadatke.

Uloga studenata edukatora i vršnjačkih medijatora u ovom periodu ograničena je na prethodno dogovorenu edukativnu podršku i pomoć pri korištenju platforme. Oni ne trebaju imati pristup privatnim razgovorima učenika s AI mentorom, individualnim rezultatima samoprocjene ili drugim osjetljivim podacima.

Digitalno učenje treba biti razvojno primjereno, dobrovoljno u pogledu korištenja osjetljivih funkcija i dostupno učenicima različitih tehničkih mogućnosti. Škola treba osigurati da nedostatak digitalnog pristupa ne bude prepreka ostvarivanju osnovnih ishoda preventivnog programa.

6.6. Integrativni modul: zaštitni faktori, traženje podrške i osnaživanje učenika

Peti modul preventivnog kurikuluma ima integrativnu i osnažujuću funkciju. Njegova osnovna svrha jeste povezivanje znanja i kompetencija razvijenih tokom prethodnih modula, uz poseban naglasak na prepoznavanje individualnih i socijalnih zaštitnih resursa te razvoj sposobnosti traženja odgovarajuće podrške.

Modul 5 – Zaštitni faktori, traženje podrške i osnaživanje za zdrave životne izbore predviđen je u trajanju od 90 minuta i može se realizirati kao dodatna osnažujuća sesija u skladu s projektnim i školskim planom.

U okviru modula učenici analiziraju integrativne životne situacije koje mogu uključivati emocionalni stres, vršnjački pritisak, digitalne rizike i potrebu za podrškom. Posebna pažnja posvećuje se razlikovanju neformalne podrške, koju mogu pružati porodica, vršnjaci i druge osobe od povjerenja, od stručne pomoći koja zahtijeva odgovarajuće profesionalne kompetencije.

Metodološki pristup zasniva se na grupnim problemskim zadacima, identifikaciji zaštitnih resursa, vođenoj refleksiji i planiranju mogućih postupaka u hipotetičkim situacijama povećanog rizika.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može se koristiti za predstavljanje edukativnih resursa, informacija o dostupnoj podršci i dodatnih sadržaja povezanih s odgovornim donošenjem odluka.

Učenike je potrebno jasno upoznati s ograničenjima AI mentora i informativne samoprocjene. Nijedna od navedenih funkcija ne predstavlja zamjenu za profesionalnu procjenu, savjetovanje ili postupanje u hitnim situacijama. Učenicima treba objasniti da se za pomoć mogu neposredno obratiti odgovarajućoj odrasloj ili stručnoj osobi, nezavisno od korištenja platforme.

U završnom dijelu modula preporučuje se primjena integrativnog situacijskog zadatka kroz koji učenici povezuju razumijevanje rizika, sposobnost odlučivanja i prepoznavanje odgovarajućih izvora podrške.

6.7. Uloga škole i stručnih saradnika prije, tokom i nakon radionica

Kvalitet realizacije preventivnih radionica zahtijeva jasno definiranje organizacijskih i profesionalnih odgovornosti školskog osoblja, posebno u situacijama kada u neposrednom radu s učenicima učestvuju studenti edukatori i vršnjački medijatori.

Prije radionica, škola osigurava odgovarajuće organizacijske uslove, dogovara termine, formira učeničke grupe, priprema prostor i tehničku opremu te utvrđuje zadatke realizatora. Stručni saradnici učestvuju u pripremi aktivnosti, procjeni razvojne primjerenosti sadržaja i dogovaranju postupaka stručne podrške.

Tokom radionica, nastavnici i stručni saradnici osiguravaju odgovarajuću odgojno-obrazovnu i profesionalnu podršku, prate kvalitet komunikacije i grupne dinamike te postupaju u skladu s institucionalnim procedurama kada se pojave okolnosti koje zahtijevaju dodatnu pažnju. Studenti mogu voditi pripremljene edukativne aktivnosti, ali ne preuzimaju profesionalne nadležnosti stručnih saradnika.

Nakon radionica, školski koordinator i realizatori dokumentiraju osnovne podatke o realizaciji, razmatraju ostvarivanje planiranih ciljeva i identificiraju eventualne potrebe za organizacijskim ili metodološkim unapređenjem. Stručni saradnici, u okviru svojih nadležnosti, prate situacije koje zahtijevaju dodatnu podršku učenicima, uz poštivanje povjerljivosti i relevantnih pravila zaštite podataka.

Takva organizacija omogućava da stručna podrška bude sastavni dio preventivnog procesa, a ne postupak koji se aktivira isključivo nakon pojave ozbiljnijih poteškoća.

6.8. Prilagođavanje preventivnih aktivnosti potrebama i mogućnostima učenika

Razvojna primjerenost predstavlja jedan od osnovnih metodoloških zahtjeva preventivnog kurikuluma. Učenici različitih uzrasnih grupa, prethodnih iskustava i obrazovnih potreba ne mogu se uključivati u potpuno identične aktivnosti bez odgovarajućeg prilagođavanja sadržaja i načina rada.

Kod učenika osnovnih škola preporučuje se korištenje jednostavnijih životnih primjera, jasnih komunikacijskih uputa, kraćih problemskih zadataka i vođene refleksije. U srednjoškolskom uzrastu moguće je primjenjivati složenije studije slučaja, argumentirane diskusije, analizu društvenih i digitalnih utjecaja te samostalnije razmatranje posljedica različitih odluka.

Prilagođavanje treba obuhvatiti i učenike s različitim obrazovnim, komunikacijskim i funkcionalnim potrebama. Pri tome je potrebno osigurati razumljivost materijala, odgovarajuću dinamiku rada, dostupnost tehničkih sredstava i mogućnost aktivnog učešća bez stigmatizacije.

Nalazi Onrusta i saradnika (2016) dodatno potvrđuju važnost razvojne prilagodbe školskih preventivnih intervencija, pri čemu relevantnost pojedinih programskih karakteristika može zavisiti od uzrasta ciljnih grupa.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* prilagođavanje ne treba mijenjati temeljne preventivne ciljeve niti profesionalne i etičke principe. Njegova funkcija jeste omogućiti ostvarivanje predviđenih ishoda kroz metode primjerene stvarnim potrebama i mogućnostima učenika.

6.9. Refleksija i vrednovanje realiziranih aktivnosti

Refleksija i vrednovanje predstavljaju sastavni dio metodologije preventivnog rada jer omogućavaju razumijevanje načina na koji su aktivnosti realizirane, stepena učešća učenika i ostvarenosti neposrednih obrazovnih ishoda.

Evaluaciju je potrebno organizirati na način koji odgovara ciljevima i sadržajima pojedinih modula. U tu svrhu mogu se koristiti kratki problemski zadaci, situacijske vježbe, provjere razumijevanja, evaluacijski upitnici i strukturirane refleksije realizatora.

Posebno je važno razlikovati **vrednovanje ishoda učenja** od **evaluacije kvaliteta implementacije**. Prvi postupak usmjeren je na procjenu znanja i kompetencija učenika, dok drugi obuhvata realizaciju sadržaja, trajanje aktivnosti, primijenjene metode, kvalitet facilitacije i organizacijske okolnosti.

Durlak i DuPre (2008) naglašavaju značaj kvaliteta implementacije za ostvarivanje programskih ishoda, dok Moore i saradnici (2015) procesnu evaluaciju povezuju s analizom provedbe, konteksta i pretpostavljenih mehanizama djelovanja.

U okviru modela *Inova Smart Prevent* preporučuje se da nakon svakog modula realizatori evidentiraju osnovne podatke o realizaciji, ostvarenim sadržajima, aktivnosti učenika i eventualnim odstupanjima od plana. Nakon završenog ciklusa mogu se analizirati neposredni obrazovni ishodi i iskustva učesnika.

Prikupljanje podataka mora biti usklađeno s pravilima zaštite privatnosti i odobrenom metodologijom evaluacije. Učešće u istraživačkim postupcima, popunjavanje evaluacijskih upitnika i korištenje informativne digitalne samoprocjene ne predstavljaju istovjetne aktivnosti te zahtijevaju odgovarajuće razgraničenje svrhe i pravnog odnosno etičkog osnova.

Kratkoročno poboljšanje znanja, razumijevanja preventivnih tema ili uspješnosti rješavanja situacijskih zadataka predstavlja relevantan obrazovni rezultat, ali ne dokazuje automatski smanjenje učestalosti ovisničkih ili drugih rizičnih ponašanja.

U tom smislu, metodologija preventivnog modela *Inova Smart Prevent* povezuje strukturiran kurikulum, interaktivno učenje, stručnu i vršnjačku podršku, digitalne resurse i kontinuirano vrednovanje, uz jasno definirane profesionalne odgovornosti i potrebu za empirijskom provjerom ostvarenih ishoda.

7. DIGITALNA PLATFORMA INOVA SMART PREVENT U ŠKOLSKOJ PRAKSI

7.1. Uloga digitalne platforme u integrisanom preventivnom modelu

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT predstavlja tehnološku i edukativnu komponentu preventivnog modela *Inova Smart Prevent*, razvijenu s ciljem povezivanja preventivne edukacije, razvoja životnih i socio-emocionalnih kompetencija, samostalnog učenja i pristupa odgovarajućim informacijama o podršci. Njena osnovna funkcija jeste proširivanje mogućnosti preventivnog djelovanja izvan neposrednih školskih aktivnosti, uz očuvanje centralne uloge škole, porodice i kvalificiranih stručnjaka.

Koncept platforme zasniva se na povezivanju neposrednog i digitalnog učenja (*blended learning*), pri čemu se sadržaji obrađeni tokom preventivnih radionica mogu dodatno istraživati, ponavljati i primjenjivati kroz interaktivne digitalne aktivnosti. Takav pristup omogućava kontinuitet preventivne edukacije i diferenciran pristup sadržajima u skladu s potrebama pojedinih korisničkih grupa.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2021) naglašava da digitalne intervencije namijenjene mladima trebaju biti razvojno primjerene, korisnički usmjerene i oblikovane uz odgovarajuću provjeru njihove sigurnosti, prihvatljivosti i praktične primjenjivosti.

U modelu *Inova Smart Prevent* platforma objedinjuje četiri međusobno povezane funkcije: edukativno-razvojnu, preventivno-informativnu, refleksivno-orijentacijsku i funkciju povezivanja korisnika s informacijama o dostupnoj stručnoj podršci.

Za školu je posebno važno da digitalna platforma ne predstavlja samostalan preventivni program niti zamjenu za neposredni odgojno-obrazovni rad. Njena primjena treba biti metodološki povezana s kurikulumom, jasno definiranim ishodima učenja i institucionalnim sistemom podrške učenicima.

7.2. Korisničke uloge, pristup i osnovne funkcionalnosti platforme

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT dostupna je putem internetske adrese **https://inova.socijalneinovacije.ba/** i organizirana je kao višekorisnički sistem s funkcionalno diferenciranim pristupom edukativnim i preventivnim sadržajima.

Prema funkcionalnoj strukturi opisanoj u kurikulumu, platforma obuhvata interaktivne edukativne module, strukturirani razvojni put, AI mentora i specijalizirane AI pomoćnike, informativnu samoprocjenu, personalizirane edukativne preporuke, mogućnost iskazivanja potrebe za podrškom te administrativne i evaluacijske segmente.

Pristup pojedinim sadržajima i funkcionalnostima povezan je s korisničkom ulogom, pri čemu različite grupe korisnika imaju različite potrebe i odgovornosti.

Tabela 7.1. Korisničke uloge i osnovne funkcionalnosti digitalne platforme INOVA SMART PREVENT

Korisnička grupa	Osnovne funkcionalnosti i namjena
Djeca i mladi	Edukativni moduli, razvojni put, AI mentor, informativna samoprocjena i preporuke
Roditelji i staratelji	Edukativni vodiči, AI roditeljski savjetnik i informacije o dostupnoj podršci
Nastavnici i stručni saradnici	Preventivni sadržaji, AI pomoćnik za radionice i metodološki resursi
Studenti edukatori i vršnjački medijatori	Vodič za facilitaciju, AI pomoćnik i resursi za refleksiju i superviziju
Stručni tim	Namjenski stručni prostor i planirani alati za podršku i evaluaciju
Administracija	Upravljanje korisničkim i organizacijskim podacima te dostupni zbirni pokazatelji

Funkcionalna diferencijacija omogućava korištenje zajedničke digitalne infrastrukture bez poistovjećivanja profesionalnih odgovornosti i prava pristupa podacima.

Za škole je posebno značajno da nastavnici i stručni saradnici poznaju postupke registracije, prijave i korištenja vlastitog korisničkog prostora, kao i osnovne edukativne funkcije namijenjene učenicima. Prije organizirane upotrebe platforme potrebno je provjeriti dostupnost predviđenih funkcionalnosti i osigurati učenicima jasne upute za pristup.

Posebna pažnja mora se posvetiti zaštiti korisničkih računa, sigurnosti pristupnih podataka i ograničavanju pristupa informacijama u skladu s korisničkim ovlaštenjima.

7.3. Digitalni edukativni sadržaji i razvoj preventivnih kompetencija

Edukativni segment platforme INOVA SMART PREVENT obuhvata interaktivne sadržaje usmjerene na razumijevanje ovisnosti i rizičnih ponašanja, razvoj životnih i socio-emocionalnih kompetencija te odgovorno postupanje u svakodnevnim životnim situacijama.

Prema kurikulumu, digitalni edukativni sadržaji uključuju teme alkohola i donošenja odluka, vršnjačkog pritiska, online klađenja, emocija i stresa, asertivnog odbijanja rizičnih ponuda te prepoznavanja potrebe za pomoći.

Sadržaji su organizirani kroz kraće tematske cjeline koje povezuju edukativne informacije, hipotetičke životne situacije, izbor mogućih odgovora, refleksivne zadatke i provjere razumijevanja. Njihova funkcija jeste podsticanje aktivnog učenja i primjene stečenih znanja, a ne samo pasivnog informisanja.

Poseban segment predstavlja strukturirani razvojni put **„Tvoj put razvoja“**, koji obuhvata sedam postupno povezanih područja: upoznavanje sebe, upravljanje emocijama, donošenje odluka, odupiranje vršnjačkom pritisku, razumijevanje rizika, razvoj zdravih navika i prepoznavanje potrebe za pomoći.

U školskom preventivnom radu digitalni sadržaji trebaju biti povezani s odgovarajućim modulima kurikuluma. Naprimjer, nakon radionice o emocionalnoj regulaciji učenicima se mogu preporučiti digitalne aktivnosti o emocijama i stresu, dok se nakon radionice o vršnjačkom pritisku mogu koristiti interaktivni scenariji odgovornog odlučivanja.

Važno je razlikovati pet tematskih modula preventivnog kurikuluma, koji predstavljaju osnovu neposrednog rada s učenicima, od digitalnih edukativnih cjelina koje imaju dopunsku funkciju.

Završavanje digitalnih lekcija ili koraka razvojnog puta predstavlja pokazatelj učešća u edukativnom procesu, ali ne predstavlja samostalan dokaz trajnog razvoja kompetencija ili promjene ponašanja.

7.4. AI mentor: Mogućnosti primjene i profesionalna ograničenja

AI mentor predstavlja jednu od inovativnih funkcionalnosti digitalne platforme INOVA SMART PREVENT. Koncipiran je kao razgovorni edukativni alat koji učenicima omogućava postavljanje pitanja, razmatranje hipotetičkih životnih situacija i dodatno razumijevanje preventivnih sadržaja.

Njegova primjena posebno je povezana s temama emocionalnih izazova, vršnjačkog pritiska, odgovornog donošenja odluka, razumijevanja rizičnih ponašanja i prepoznavanja dostupnih izvora podrške.

Osnovna funkcija AI mentora jeste podsticanje refleksije i samostalnog razmišljanja, a ne donošenje odluka umjesto učenika. Korištenje ovog alata treba razvijati sposobnost kritičkog vrednovanja informacija i razumijevanja mogućih posljedica različitih postupaka.

UNESCO (2024) u okviru kompetencija nastavnika za primjenu umjetne inteligencije naglašava humanocentrični pristup, etičku odgovornost i potrebu za kritičkim razumijevanjem tehnologije. UNICEF (2025) dodatno ističe sigurnost djece, zaštitu privatnosti, transparentnost i očuvanje njihovog najboljeg interesa.

U skladu s navedenim, **AI mentor nije psiholog, pedagog, socijalni radnik niti zamjena za profesionalno savjetovanje ili stručnu procjenu**. Njegovi odgovori imaju informativnu i edukativnu funkciju, mogu biti netačni ili nepotpuni i ne smiju se koristiti kao osnova za donošenje kliničkih, dijagnostičkih ili drugih stručnih zaključaka.

Nastavnici i stručni saradnici trebaju učenicima jasno objasniti da razgovaraju s automatiziranim sistemom, da nije primjereno nekritički prihvatati njegove odgovore i da ozbiljne lične probleme trebaju razmatrati s odgovarajućom odraslom ili stručnom osobom.

Primjena AI mentora u školskim aktivnostima treba biti usmjerena na opće edukativne situacije, bez zahtijevanja od učenika da unose osjetljive lične ili porodične informacije.

7.5. Digitalna samoprocjena: Informativna i preventivna funkcija

Digitalna samoprocjena predstavlja posebnu funkcionalnost platforme INOVA SMART PREVENT, namijenjenu strukturiranoj refleksiji korisnika o određenim iskustvima, ponašanjima i mogućim potrebama za dodatnim informacijama ili podrškom.

Prema postojećoj funkcionalnoj strukturi opisanoj u kurikulumu, samoprocjena obuhvata osam pitanja s ponuđenim kategorijama učestalosti odgovora, uz mogućnost preskakanja pojedinih pitanja. Nakon završetka korisniku se prikazuje informativna povratna poruka i odgovarajući prijedlozi daljnjih edukativnih aktivnosti ili korištenja podrške.

U metodološkom smislu neophodno je razlikovati informativnu samoprocjenu od standardiziranog preventivnog probira, individualne stručne procjene i dijagnostike. Samoprocjena nije klinički

instrument, ne potvrđuje postojanje ovisnosti i ne omogućava pouzdano utvrđivanje individualnog stepena rizika bez prethodno provjerene metodološke i psihometrijske osnove.

U okviru platforme opisne kategorije samoprocjene potrebno je tumačiti isključivo kao informativne signale koji mogu potaknuti dodatnu refleksiju i traženje podrške.

Posebno je važno da korištenje samoprocjene bude **dobrovoljno** i da ne predstavlja uslov za učešće u preventivnim radionicama. Nastavnici i studenti ne trebaju zahtijevati od učenika javno pokazivanje individualnih odgovora ili rezultata.

S obzirom na to da dokumentirana funkcionalnost platforme predviđa pohranjivanje posljednje samoprocjene uz korisnički račun, takva obrada ne može se bez dodatne provjere predstavljati kao potpuno anonimna.

Škola zato treba učenicima pružiti razumljive informacije o svrsi samoprocjene, njenim ograničenjima i pravilima privatnosti. Individualni rezultati ne smiju predstavljati osnovu za stigmatizaciju, disciplinsko postupanje ili automatsko označavanje učenika kao rizičnih.

7.6. Personalizirane preporuke i informacije o dostupnoj podršci

Jedna od funkcionalnih poveznica edukativnog i preventivno-informativnog segmenta platforme INOVA SMART PREVENT jeste mogućnost prikazivanja preporuka za nastavak učenja, zasnovanih na korisničkim aktivnostima i dostupnim informacijama iz samoprocjene.

Takve preporuke mogu uključivati relevantne digitalne lekcije, razvojni put, korištenje AI mentora i informacije o mogućnostima traženja podrške. Njihova osnovna funkcija jeste usmjeravanje korisnika prema edukativnim sadržajima koji odgovaraju temama koje želi dodatno razumjeti.

Personalizirane preporuke ne predstavljaju individualnu stručnu procjenu niti terapijske preporuke. One se koriste kao dodatni informativni instrument u okviru preventivne edukacije.

Platforma također sadrži funkciju dobrovoljnog iskazivanja potrebe za podrškom. Međutim, prema razvojnom stanju opisanom u kurikulumu, potrebno je razlikovati tehničko evidentiranje korisničkog zahtjeva od potpuno uspostavljenog sistema njegovog stručnog prijema, dodjele i obrade.

Prije korištenja platforme kao operativnog kanala stručne pomoći neophodno je osigurati funkcionalan i provjeren postupak zaprimanja zahtjeva, određivanja odgovorne stručne osobe, odgovaranja korisniku i daljnjeg postupanja.

Do potpune uspostave takvog sistema škola ne treba predstavljati digitalnu funkciju zahtjeva za podršku kao kanal koji garantira pravovremen stručni odgovor.

Učenicima uvijek mora biti dostupna mogućnost neposrednog obraćanja nastavniku, školskom stručnom saradniku, roditelju ili drugoj odgovarajućoj odrasloj osobi. U hitnim situacijama ne smije se oslanjati na AI mentora ili automatizirane funkcije platforme, nego je potrebno postupati prema važećim školskim protokolima i uključiti nadležne službe.

7.7. Digitalna privatnost, zaštita podataka i sigurnost djece

Zaštita privatnosti i sigurnosti maloljetnih korisnika predstavlja temeljni zahtjev institucionalne primjene digitalne platforme INOVA SMART PREVENT.

U okviru višekorisničke strukture platforme potrebno je osigurati jasno razgraničenje korisničkih ovlaštenja, ograničavanje pristupa podacima i odgovarajuće postupanje s informacijama koje mogu biti povezane s individualnim iskustvima i potrebama učenika.

Prema funkcionalnoj dokumentaciji kurikuluma, roditeljski i nastavnički korisnički prostori ne omogućavaju redovan uvid u privatne razgovore učenika s AI mentorom niti u njihove pojedinačne odgovore i rezultate samoprocjene. Navedeno predstavlja značajnu polaznu zaštitnu mjeru, ali ne zamjenjuje potrebu za provjerom cjelokupnog sistema obrade podataka.

Primjena platforme mora biti usklađena s važećim propisima Bosne i Hercegovine o zaštiti ličnih podataka, uključujući principe zakonitosti, transparentnosti, ograničenja svrhe, minimizacije podataka, sigurnosti i odgovarajuće zaštite informacija o maloljetnicima.

Posebno je važno jasno utvrditi koje informacije se pohranjuju uz korisničke račune, ko ima pristup podacima, koliko dugo se podaci čuvaju i pod kojim uslovima mogu biti korišteni za evaluaciju ili istraživanje.

UNICEF (2025) naglašava da sistemi umjetne inteligencije namijenjeni djeci trebaju osigurati sigurnost, zaštitu privatnosti, nediskriminaciju, transparentnost i mogućnost odgovarajućeg ljudskog nadzora.

U školskom kontekstu navedeno podrazumijeva odgovorno upravljanje pristupnim podacima, izbjegavanje unošenja nepotrebnih osjetljivih informacija, poštivanje dobrovoljnosti pojedinih funkcija i zabranu neovlaštenog dijeljenja individualnih podataka učenika.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti digitalnoj uključenosti. Učenicima koji nemaju odgovarajući uređaj, internet ili digitalne kompetencije potrebno je omogućiti ekvivalentne oblike edukativnog učešća.

7.8. Odgovornosti nastavnika i stručnih saradnika u korištenju platforme

Primjena digitalne platforme INOVA SMART PREVENT zahtijeva odgovarajuću pripremljenost nastavnika i stručnih saradnika za razumijevanje njenih edukativnih funkcionalnosti, profesionalnih ograničenja i sigurnosnih zahtjeva.

Uloga nastavnika prvenstveno je usmjerena na povezivanje digitalnih sadržaja s preventivnim kurikulumom, izbor razvojno primjerenih aktivnosti, podršku učenicima pri korištenju edukativnih funkcija i kritičko vrednovanje sadržaja koje generiraju AI alati.

Stručni saradnici doprinose procjeni primjerenosti digitalnih edukativnih sadržaja, razumijevanju mogućih psihosocijalnih potreba učenika, zaštiti privatnosti i uspostavljanju odgovarajućih postupaka stručne podrške.

Posebno je važno da se korištenje AI pomoćnika za nastavnike ne poistovjećuje s automatskom stručnom provjerom proizvedenih materijala. Prijedloge radionica, edukativne poruke ili problemske zadatke generirane pomoću umjetne inteligencije potrebno je prethodno pregledati i prilagoditi uzrastu učenika, ciljevima kurikuluma i profesionalnim standardima.

Prije organizirane primjene platforme škola treba osigurati odgovarajuću edukaciju zaposlenika o pristupu korisničkim prostorima, osnovnim funkcionalnostima, zaštiti podataka, ograničenjima AI mentora i postupcima reagovanja kada učenik iskaže potrebu za pomoći.

Odgovornost školskog osoblja nije nadziranje privatne digitalne komunikacije učenika, nego stvaranje uslova za sigurno, razvojno primjereno i metodološki opravdano korištenje edukativnih resursa.

7.9. Praktične smjernice za integraciju platforme u školske aktivnosti

Integracija digitalne platforme INOVA SMART PREVENT u školski preventivni rad treba biti planski povezana s tematskim modulima kurikuluma i organizacijom neposrednih radionica.

Za školsku praksu preporučuje se organizacija digitalne podrške kroz tri međusobno povezana koraka.

Prije realizacije radionice, nastavnik ili drugi odgovorni realizator identificira digitalne sadržaje koji odgovaraju ciljevima planiranog modula, provjerava njihovu dostupnost i razumljivost te priprema kratke instrukcije za učenike. Potrebno je osigurati funkcionalnost internetske veze, uređaja i načina pristupa platformi, uz mogućnost alternativnog učešća učenika.

Tokom radionice, digitalna platforma može se koristiti za predstavljanje edukativnih funkcija, analizu interaktivnih scenarija i kratke zadatke povezane s obrađenom temom. Korištenje digitalnih sadržaja treba imati jasnu pedagošku svrhu i ne smije potisnuti neposrednu komunikaciju, iskustveno učenje i grupnu refleksiju.

Nakon radionice, učenicima se mogu preporučiti odgovarajuće digitalne lekcije, razvojni zadaci i interaktivni sadržaji za samostalno ponavljanje. Njihovo korištenje treba biti prilagođeno raspoloživim tehničkim mogućnostima, a aktivnosti koje uključuju osjetljive lične informacije ne smiju biti obavezne.

Tabela 7.2. Primjer povezivanja preventivnog kurikuluma i digitalne platforme

Kurikulumski modul	Predložena digitalna podrška
1. Razumijevanje ovisnosti i rizičnih ponašanja	Edukativne lekcije, osnovni pojmovi, interaktivne provjere razumijevanja
2. Emocionalna pismenost i samoregulacija	Digitalni sadržaji o emocijama i stresu, refleksivni zadaci
3. Vršnjački utjecaji i donošenje odluka	Interaktivni scenariji, vježbe asertivne komunikacije i odgovornog odlučivanja
4. Digitalni rizici i online klađenje	Analiza digitalnih poruka, edukativni zadaci o manipulaciji i rizicima
5. Zaštitni faktori i traženje podrške	Razvojni put, edukativni pregled zaštitnih resursa i informacije o pomoći

Napomena: Tabela predstavlja metodološki prijedlog povezivanja kurikulumskih modula s odgovarajućim digitalnim sadržajima, a ne tvrdnju da platforma sadrži pet potpuno istovjetnih digitalnih modula.

Za školskog koordinatora i realizatore posebno je važno provjeriti funkcionalnost planiranih sadržaja prije njihove upotrebe, dokumentirati eventualne tehničke poteškoće i prikupiti osnovne povratne informacije o razumljivosti i korisnosti digitalnih aktivnosti.

U evaluaciji treba razlikovati pokazatelje korištenja platforme od ostvarenosti preventivnih ishoda. Broj prijava, završenih digitalnih lekcija ili korištenih AI funkcija može ukazivati na prihvaćenost platforme, ali ne predstavlja dokaz smanjenja rizičnih ponašanja ili trajnog razvoja kompetencija.

U cjelini, digitalna platforma INOVA SMART PREVENT predstavlja dodatni metodološki i edukativni resurs za povezivanje školskog preventivnog rada, samostalnog učenja, podrške porodici i profesionalnog djelovanja. Njena institucionalna vrijednost zavisi od stvarne funkcionalnosti, odgovorne primjene, zaštite prava učenika i sistematske procjene doprinosa ostvarivanju ciljeva preventivnog modela.

8. RANA IDENTIFIKACIJA RIZIKA I SISTEM PODRŠKE UČENICIMA

Rana identifikacija rizika i pravovremeno pružanje podrške učenicima predstavljaju važne komponente savremenih, integriranih pristupa prevenciji ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja djece i mladih. Njihovo polazište jeste razumijevanje da se rizična ponašanja najčešće ne razvijaju izolovano, nego u međudjelovanju individualnih, porodičnih, vršnjačkih, školskih i širih društvenih okolnosti. Zbog toga efikasna prevencija podrazumijeva ne samo djelovanje na potencijalne rizike nego i sistematsko jačanje zaštitnih faktora, razvoj socioemocionalnih kompetencija i osiguravanje dostupne, pravovremene i odgovarajuće podrške.

Međunarodni standardi prevencije upotrebe droga naglašavaju značaj razvojno primjerenih, naučno utemeljenih i međusobno povezanih preventivnih intervencija koje obuhvataju različita životna okruženja djece i mladih (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018). U školskom kontekstu to podrazumijeva pristup u kojem se preventivna edukacija povezuje s prepoznavanjem potreba učenika, razvojem podržavajućih odnosa i uspostavljanjem funkcionalnih mehanizama stručne pomoći.

Škola u tom procesu ima posebno značajnu ulogu jer predstavlja jedno od osnovnih razvojnih i socijalizacijskih okruženja učenika. Svakodnevna interakcija nastavnika i stručnih saradnika s učenicima omogućava prepoznavanje promjena u njihovom obrazovnom, emocionalnom i socijalnom funkcionisanju. Međutim, takva pozicija ne podrazumijeva da škola treba preuzeti ulogu zdravstvenih ili drugih specijaliziranih institucija. Njena odgovornost prvenstveno se odnosi na stvaranje sigurnog i podržavajućeg okruženja, pravovremeno uočavanje potreba, pružanje pomoći u okviru profesionalnih kompetencija te uspostavljanje saradnje s nadležnim službama.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent rana identifikacija rizika razumijeva se kao sastavni dio šireg sistema prevencije i podrške učenicima, a ne kao izdvojena aktivnost usmjerena na otkrivanje problematičnih pojedinaca. Poseban značaj pridaje se povezivanju neposrednog pedagoškog rada, djelovanja školskih stručnih saradnika, saradnje s porodicom i mogućnosti digitalne podrške. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT u tom procesu ima dopunsku preventivnu i informativnu funkciju, uz jasno poštivanje granica digitalnih alata i profesionalne odgovornosti odraslih osoba.

Osnovno načelo ovog pristupa jeste da rana identifikacija mora voditi pravovremenoj i primjerenoj podršci, a ne etiketiranju, stigmatizaciji ili neopravdanom nadzoru učenika.

8.1. Rana identifikacija rizika u školskom kontekstu: mogućnosti i ograničenja

Rana identifikacija rizika u školskom kontekstu podrazumijeva pravovremeno prepoznavanje promjena, poteškoća i okolnosti koje mogu ukazivati na povećanu izloženost učenika nepovoljnim razvojnim utjecajima ili na potrebu za dodatnom podrškom. Njen osnovni cilj nije utvrđivanje postojanja ovisnosti, poremećaja mentalnog zdravlja ili drugih specifičnih problema, nego stvaranje uslova za odgovarajuće preventivno i podržavajuće djelovanje prije mogućeg produbljivanja poteškoća.

U teorijskom smislu, ovaj pristup zasniva se na ekološkom razumijevanju razvoja djece i mladih, prema kojem se razvojni ishodi oblikuju kroz međusobne odnose pojedinca i različitih sistema njegovog okruženja (Bronfenbrenner, 1979). U skladu s takvim razumijevanjem, poteškoće učenika nije opravdano posmatrati isključivo kao posljedicu individualnih karakteristika ili ličnih izbora. One mogu odražavati složeno djelovanje porodičnih odnosa, vršnjačkih utjecaja, školskih iskustava, životnih stresora i širih društvenih okolnosti.

Ovakvo polazište posebno je relevantno u prevenciji ovisnosti, gdje prepoznavanje mogućih rizika zahtijeva razumijevanje njihovih razvojnih i socijalnih determinanti. UNODC i WHO (2018) ističu da efikasni preventivni sistemi uključuju intervencije prilagođene razvojnoj dobi i različitim nivoima rizika, pri čemu se značajna pažnja posvećuje podržavajućim porodičnim i školskim okruženjima.

U praktičnom smislu, škola može prepoznati promjene u redovnosti pohađanja nastave, obrazovnim postignućima, socijalnim odnosima, emocionalnim reakcijama i učešću učenika u školskim aktivnostima. Takva opažanja mogu biti početna osnova za razgovor i razmatranje potrebe za podrškom. Njihova vrijednost, međutim, zavisi od sposobnosti nastavnika i stručnih saradnika da razlikuju uobičajene razvojne promjene od ponašanja koja zahtijevaju dodatnu profesionalnu pažnju.

Posebno je važno naglasiti da prisustvo određenog pokazatelja ne potvrđuje postojanje specifičnog rizika niti omogućava pouzdano zaključivanje o njegovom uzroku. Primjerice, slabiji školski uspjeh, povlačenje iz društva ili pojačana razdražljivost mogu biti povezani s različitim okolnostima, uključujući razvojne promjene, porodične teškoće, vršnjačke sukobe, zdravstvene poteškoće ili nepovoljna iskustva u školskom okruženju.

Zbog toga rana identifikacija mora biti zasnovana na tri međusobno povezana zahtjeva: razumijevanju konteksta, profesionalnoj razmjernosti i usmjerenosti na dobrobit učenika. Pojedinačna opažanja potrebno je razmatrati u odnosu na njihovo trajanje, intenzitet, učestalost i utjecaj na svakodnevno funkcionisanje, uz izbjegavanje preuranjenih zaključaka.

Važnu metodološku razliku predstavlja i odnos između univerzalne, selektivne i indicirane prevencije. Univerzalna prevencija obuhvata aktivnosti namijenjene svim učenicima, selektivna je usmjerena na grupe izložene određenim faktorima rizika, dok se indicirana prevencija odnosi na pojedince kod kojih postoje rani pokazatelji povećane ranjivosti ili problematičnog ponašanja, ali ne nužno i razvijen poremećaj (UNODC & WHO, 2018). Ova podjela ne predstavlja osnov za neformalno razvrstavanje učenika, nego konceptualni okvir za planiranje razmjernih preventivnih intervencija.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent rana identifikacija povezuje se s univerzalnim preventivnim djelovanjem škole, dok se individualizirana podrška organizira prema stvarnim potrebama učenika i profesionalnoj procjeni nadležnih stručnjaka. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može doprinijeti informisanju, samorefleksiji i lakšem pristupu preventivnim sadržajima, ali rezultati digitalnih aktivnosti ne predstavljaju samostalnu osnovu za utvrđivanje rizika.

Na taj način rana identifikacija dobija svoju punu preventivnu vrijednost tek kada je povezana s dostupnim, pouzdanim i institucionalno uređenim sistemom podrške.

8.2. Pokazatelji mogućih poteškoća i potreba za dodatnom podrškom

Prepoznavanje pokazatelja mogućih poteškoća predstavlja osjetljiv segment preventivnog djelovanja jer zahtijeva istovremeno uvažavanje razvojnih karakteristika učenika, njihove

individualnosti i kontekstualnih okolnosti. Promjene u ponašanju, emocionalnom reagovanju ili školskom funkcionisanju mogu predstavljati početni signal potrebe za podrškom, ali same po sebi ne omogućavaju pouzdano utvrđivanje postojanja ovisnosti ili drugih specifičnih problema.

U savremenim pristupima promociji mentalnog zdravlja i prevenciji rizičnih ponašanja naglašava se važnost prepoznavanja ranih znakova emocionalnih i ponašajnih poteškoća, uz istovremeno izbjegavanje njihove nepotrebne patologizacije (WHO, 2020). Takav pristup podrazumijeva da se pažnja usmjerava na promjene koje značajnije odstupaju od uobičajenog funkcionisanja konkretnog učenika, posebno kada traju duže, ponavljaju se ili utječu na njegov obrazovni i socijalni život.

U školskom kontekstu moguće je razlikovati nekoliko povezanih područja u kojima se takve promjene mogu manifestovati.

Obrazovno funkcionisanje obuhvata redovnost pohađanja nastave, izvršavanje školskih obaveza, koncentraciju, motivaciju i ostvarivanje obrazovnih postignuća. Izražen i neobjašnjiv pad školskog uspjeha, povećan broj izostanaka ili postupno povlačenje iz nastavnih aktivnosti mogu predstavljati povod za dodatnu pažnju. Pri tome je potrebno razlikovati povremene obrazovne teškoće od dugotrajnijih promjena koje narušavaju svakodnevno funkcionisanje.

Emocionalno funkcionisanje odnosi se na način na koji učenik doživljava, izražava i regulira emocije. Izražena zabrinutost, osjećaj bespomoćnosti, učestala razdražljivost ili povlačenje mogu ukazivati na potrebu za podrškom, posebno ako se javljaju istovremeno s drugim teškoćama. Međutim, emocionalne reakcije uvijek treba sagledavati u kontekstu razvojne dobi i konkretnih životnih iskustava.

Socijalno funkcionisanje uključuje kvalitet vršnjačkih odnosa, osjećaj pripadnosti školi, učešće u zajedničkim aktivnostima i mogućnost ostvarivanja podržavajućih odnosa. Izražena izolacija, dugotrajni sukobi, iskustva vršnjačkog nasilja ili nagle promjene u odnosima mogu biti relevantni pokazatelji potrebe za dodatnim razgovorom i podrškom.

Promjene u ponašanju mogu uključivati povećanu impulsivnost, učestalo kršenje pravila, izražene konflikte ili ponašanja koja narušavaju sigurnost učenika i drugih osoba. Važno je da se takva ponašanja ne tumače isključivo disciplinarno. U određenim okolnostima ona mogu predstavljati izraz nezadovoljenih potreba, emocionalne preopterećenosti ili nepovoljnih iskustava.

Promjene u svakodnevnom i digitalnom funkcionisanju mogu se očitovati kroz hronični umor, zanemarivanje osnovnih obaveza, izražene poteškoće u reguliranju vremena provedenog online ili probleme koji proizlaze iz digitalnih interakcija. Pri tome sama učestalost korištenja digitalnih tehnologija nije dovoljna za zaključivanje o problematičnoj upotrebi. Relevantniji su gubitak funkcionalne ravnoteže, negativne posljedice i značajno narušavanje školskih, porodičnih ili socijalnih aktivnosti.

Za pravilno razumijevanje navedenih pokazatelja posebno je važna razlika između prepoznavanja promjena i njihovog tumačenja. Nastavnik može pouzdano zabilježiti da učenik često izostaje, ne izvršava zadatke ili izbjegava ranije uobičajene socijalne aktivnosti. Međutim, zaključivanje da su takve promjene posljedica upotrebe psihoaktivnih supstanci ili određenog psihičkog poremećaja izlazi izvan granica običnog pedagoškog opažanja.

Jednako je značajno prepoznati zaštitne faktore, među kojima se izdvajaju kvalitetni odnosi s odraslim osobama, podržavajuće vršnjačko okruženje, osjećaj školske pripadnosti, razvijene socioemocionalne kompetencije i dostupnost pomoći. Njihovo jačanje predstavlja važan dio preventivnog djelovanja, jer se zaštita učenika ne ostvaruje samo smanjivanjem rizika nego i razvijanjem individualnih i socijalnih resursa.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent pokazatelji mogućih poteškoća služe prvenstveno kao orijentacija za razumijevanje potreba učenika i planiranje podrške. Samoprocjena dostupna putem digitalne platforme INOVA SMART PREVENT može imati dodatnu edukativnu i refleksivnu vrijednost, ali njene rezultate nije opravdano poistovjećivati s kliničkom, psihološkom ili socijalnom procjenom.

Posebno je važno da se učenicima omogući traženje pomoći i kada ne postoje prethodno uočeni pokazatelji rizika. Izostanak vidljivih poteškoća ne znači nužno i odsustvo potrebe za podrškom.

8.3. Razgovor s učenikom i principi podržavajućeg postupanja

Podržavajući razgovor s učenikom predstavlja jedan od najznačajnijih neposrednih oblika preventivnog djelovanja u školi. Njegova osnovna funkcija jeste uspostavljanje odnosa povjerenja, razumijevanje učenikovog iskustva i prepoznavanje mogućnosti za pružanje odgovarajuće podrške. Kvalitet takvog razgovora zavisi manje od formalne strukture postavljenih pitanja, a više od profesionalnog stava odrasle osobe, načina komunikacije i sigurnosti koju učenik doživljava.

Savremene smjernice za podršku mentalnom zdravlju učenika naglašavaju važnost sigurnog i uključivog školskog okruženja, pozitivnih odnosa, prepoznavanja znakova uznemirenosti i pravovremenog povezivanja učenika s odgovarajućom pomoći. Pri tome nastavnici imaju važnu, ali jasno ograničenu ulogu: njihov zadatak nije postavljanje dijagnoza ili provođenje specijaliziranog tretmana (UNESCO, UNICEF, & WHO, 2026).

Razgovor treba započeti u okolnostima koje omogućavaju diskreciju, uvažavanje dostojanstva i odsustvo nepotrebnog pritiska. Nastavnik ili stručni saradnik može ga otvoriti pozivanjem na konkretno opažanje, uz izražavanje zabrinutosti i spremnosti da sasluša učenika. Formulacije koje unaprijed sugeriraju određeni problem, poput optuživanja za upotrebu supstanci ili pretpostavljanja porodičnih teškoća, mogu izazvati otpor, osjećaj ugroženosti i dodatno narušiti povjerenje.

Podržavajući pristup podrazumijeva aktivno slušanje, otvorena i razvojno primjerena pitanja, uvažavanje emocionalnog iskustva i izbjegavanje moraliziranja. Učeniku treba omogućiti da govori vlastitim tempom, bez insistiranja na detaljima koji nisu nužni za razumijevanje njegove trenutne potrebe. Njegovo odbijanje razgovora ne treba automatski tumačiti kao nesaradnju, nego kao okolnost koja može zahtijevati drugačiji pristup i uključivanje stručnog saradnika.

Važan aspekt razgovora jeste uvažavanje učenika kao aktivnog učesnika u procesu podrške. To podrazumijeva pružanje razumljivih informacija o mogućnostima pomoći, objašnjavanje narednih koraka i uključivanje učenika u donošenje odluka u mjeri primjerenoj njegovoj dobi, zrelosti i sigurnosnim okolnostima.

Istovremeno, neophodno je jasno postaviti granice povjerljivosti. Odrasla osoba ne treba obećavati apsolutnu tajnost, jer određene informacije mogu zahtijevati uključivanje stručnih saradnika ili nadležnih službi radi zaštite učenika. Takva ograničenja potrebno je objasniti smireno i na razumljiv način, kako se postupanje ne bi doživjelo kao iznevjeravanje povjerenja.

U situacijama kada učenik iznese informacije o ozbiljnoj ugroženosti, nasilju ili zlostavljanju, razgovor ne treba pretvarati u detaljno ispitivanje. Prioritet je saslušati učenika, izbjeći sugestivna pitanja, procijeniti potrebu za neposrednom zaštitom u okviru vlastitih kompetencija i aktivirati odgovarajuće institucionalne postupke.

Za praktičnu primjenu preventivnog modela Inova Smart Prevent značajno je da podržavajuća komunikacija ne bude ograničena isključivo na situacije u kojima su poteškoće već izražene. Ona

treba predstavljati sastavni dio redovne školske kulture i preventivnog rada, čime se učenicima olakšava blagovremeno obraćanje za pomoć.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može doprinijeti informisanju učenika o načinima traženja pomoći i potaknuti ih na razgovor, ali ne može zamijeniti neposredan odnos povjerenja s nastavnikom, školskim stručnim saradnikom ili drugom odgovornom odraslom osobom.

8.4. Profesionalne odgovornosti i postupanje u situacijama zabrinutosti

Uspostavljanje djelotvornog sistema rane identifikacije rizika pretpostavlja jasno definiranje profesionalnih odgovornosti i institucionalnih postupaka. Pravovremeno prepoznavanje poteškoća može predstavljati početak procesa podrške, ali njegova uspješnost zavisi od toga postoje li u školi odgovarajući mehanizmi za razmatranje zabrinutosti, uključivanje stručnih saradnika i donošenje odluka o daljnjem postupanju.

Profesionalna odgovornost ne podrazumijeva da svaki nastavnik mora posjedovati specijalizirana znanja iz oblasti mentalnog zdravlja, ovisnosti ili socijalne zaštite. Naprotiv, funkcionalan preventivni sistem zasniva se na razlikovanju profesionalnih kompetencija, odgovarajućoj raspodjeli zadataka i saradnji između različitih aktera. U smjernicama UNESCO-a, UNICEF-a i WHO-a (2026) naglašava se upravo važnost osposobljavanja nastavnika za prepoznavanje potreba i pružanje osnovne podrške, uz očuvanje granica njihove profesionalne uloge.

U školskom okruženju nastavnik najčešće predstavlja prvu odraslu osobu koja može uočiti promjenu u ponašanju ili funkcionisanju učenika. Njegova odgovornost obuhvata pažljivo opažanje, ostvarivanje početnog podržavajućeg kontakta i pravovremeno informisanje nadležnog stručnog saradnika kada okolnosti to zahtijevaju. Nastavnik ne treba samostalno utvrđivati uzroke poteškoća, provoditi neformalne dijagnostičke postupke ili preuzimati odgovornost za intervencije koje zahtijevaju posebnu stručnu osposobljenost.

Školski stručni saradnici imaju ključnu ulogu u daljnjem razmatranju potreba učenika, planiranju odgovarajućih mjera i koordinaciji podrške. Njihovo postupanje zasniva se na profesionalnim kompetencijama, opisima poslova, raspoloživim resursima i relevantnim institucionalnim procedurama. Zavisno od organizacije škole, stručni tim može uključivati pedagoga, psihologa, socijalnog radnika i druge stručnjake.

Uprava škole odgovorna je za organizacijske pretpostavke funkcionisanja sistema podrške, uključujući uspostavljanje jasnih procedura, raspodjelu odgovornosti, osiguravanje uslova za profesionalnu saradnju i povezivanje škole s relevantnim institucijama. Poseban značaj ima stvaranje organizacijske kulture u kojoj se zabrinutost za dobrobit učenika razumije kao profesionalna obaveza, a ne kao pitanje individualne inicijative pojedinog zaposlenika.

Postupanje u situacijama zabrinutosti može se organizirati kao povezan proces koji uključuje prepoznavanje poteškoće, početni kontakt, konsultaciju sa stručnim saradnikom, razmatranje potrebe za podrškom, planiranje odgovarajućih aktivnosti i praćenje njihovih rezultata. Ovaj proces ne treba posmatrati kao krutu administrativnu proceduru, nego kao okvir profesionalnog djelovanja koji se prilagođava ozbiljnosti situacije i individualnim okolnostima učenika.

Posebno je važno razlikovati redovne preventivne situacije od okolnosti koje zahtijevaju hitno postupanje. Kada postoji neposredna prijetnja sigurnosti, ozbiljna sumnja na zlostavljanje ili drugi zakonom prepoznat razlog za aktiviranje zaštitnih mehanizama, redovni postupci konsultacija i planiranja ne smiju odgađati potrebnu intervenciju.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent profesionalne odgovornosti povezuju se s principom koordinirane podrške. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može predstavljati dodatni kanal informisanja i usmjeravanja učenika prema podršci, ali ne mijenja zakonske i profesionalne nadležnosti školskog osoblja. Eventualno korištenje digitalno prikupljenih informacija u postupcima podrške zahtijeva jasno utvrđenu svrhu, ovlaštenja za pristup, pravni osnov obrade i profesionalno tumačenje.

Za kvalitet institucionalnog postupanja posebno su važni kontinuitet i jasnoća odgovornosti. Nije dovoljno samo prepoznati potrebu ili uputiti učenika drugom stručnjaku; neophodno je osigurati da, u granicama nadležnosti škole i prava učenika, postoji odgovorna osoba koja prati realizaciju dogovorenih mjera podrške.

8.5. Saradnja s roditeljima i uključivanje školskih stručnih saradnika

Saradnja škole i porodice predstavlja jedan od osnovnih preduslova uspješnog preventivnog djelovanja i pravovremenog odgovora na razvojne potrebe učenika. Porodica i škola predstavljaju međusobno povezana razvojna okruženja, a kvalitet njihove komunikacije može značajno utjecati na mogućnost razumijevanja poteškoća, prepoznavanja raspoloživih resursa i osiguravanja kontinuiteta podrške.

U kontekstu prevencije ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja, saradnja s roditeljima ne treba biti ograničena na situacije u kojima su problemi već postali izraženi. Njena preventivna vrijednost ogleda se u razmjeni informacija, zajedničkom razumijevanju razvojnih izazova, jačanju roditeljskih kompetencija i usklađivanju podržavajućih postupaka u porodičnom i školskom okruženju. Međunarodni standardi prevencije prepoznaju značaj porodičnih intervencija i razvoja roditeljskih vještina kao važnih elemenata sveobuhvatnih preventivnih sistema (UNODC & WHO, 2018).

Kada škola prepozna potrebu za dodatnom podrškom učeniku, komunikacija s roditeljima treba biti zasnovana na partnerstvu, profesionalnoj diskreciji i jasnom predstavljanju konkretnih opažanja. Umjesto iznošenja neprovjerenih pretpostavki o uzrocima poteškoća, korisnije je zajednički razmotriti promjene koje su uočene, njihovo moguće značenje i raspoložive oblike pomoći.

Takav pristup posebno je značajan u situacijama kada roditelji doživljavaju zabrinutost škole kao kritiku vlastitih odgojnih postupaka ili kao potvrdu da njihovo dijete ima ozbiljan problem. Profesionalno vođen razgovor treba smanjiti mogućnost međusobnog optuživanja i usmjeriti pažnju na zajednički cilj — zaštitu dobrobiti učenika.

Pri tome je važno uvažavati različite porodične okolnosti, uključujući socioekonomske teškoće, ograničenu dostupnost usluga, različite obrasce komunikacije i iskustva porodice s obrazovnim ili drugim institucijama. Nedovoljna uključenost roditelja ne mora nužno predstavljati odsustvo interesa, nego može odražavati objektivne prepreke koje škola treba nastojati razumjeti.

Uloga školskih stručnih saradnika posebno je značajna kada potrebe učenika zahtijevaju koordinirano djelovanje. Stručni saradnici mogu, u skladu sa svojim kompetencijama, organizirati savjetodavni razgovor, pomoći u definiranju mjera podrške, koordinirati komunikaciju s roditeljima i predložiti uključivanje drugih nadležnih službi.

U složenijim situacijama korisno je izraditi individualizirani plan podrške koji jasno određuje potrebe učenika, predviđene aktivnosti, odgovorne osobe i način praćenja napretka. Takav plan treba biti razmjeran stvarnim potrebama i izrađen uz uvažavanje mišljenja učenika, njegove razvojne dobi i relevantnih porodičnih okolnosti.

Posebnu pažnju zahtijevaju situacije u kojima uključivanje roditelja može predstavljati dodatni rizik za sigurnost djeteta. Kada postoje saznanja ili osnovana sumnja na nasilje, zlostavljanje ili ozbiljno zanemarivanje u porodičnom okruženju, komunikacija s roditeljima ne smije se provoditi rutinski, bez prethodnog razmatranja sigurnosnih okolnosti i primjene propisanih postupaka zaštite djeteta.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent saradnja s roditeljima povezuje se s njihovom ulogom u preventivnoj edukaciji, razumijevanju potreba djece i jačanju zaštitnih faktora. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može osiguravati odgovarajuće informativne i edukativne sadržaje za roditelje, ali ne treba služiti kao sredstvo neopravdanog pristupa povjerljivim podacima učenika ili nadzora nad njihovim ličnim iskustvima.

Time se porodično-školska saradnja razvija kao partnerski odnos usmjeren na podršku, a ne kao mehanizam kontrole.

8.6. Upućivanje prema nadležnim stručnim službama i institucijama

Upućivanje učenika prema nadležnim stručnim službama predstavlja važan dio sistema podrške kada priroda, intenzitet ili složenost njegovih potreba prevazilaze profesionalne mogućnosti škole. Takvo upućivanje ne treba razumijevati kao izdvojenu administrativnu radnju ili završetak odgovornosti škole, nego kao proces povezivanja učenika i porodice s odgovarajućim resursima u zajednici.

Savremeni pristupi prevenciji i promociji mentalnog zdravlja naglašavaju potrebu međusektorske saradnje obrazovnih, zdravstvenih i socijalnih sistema. Smjernice WHO-a (2020) posebno ističu značaj koordiniranih preventivnih i psihosocijalnih intervencija koje odgovaraju različitim razvojnim potrebama adolescenata. Takva perspektiva upućuje na potrebu da škole unaprijed razvijaju funkcionalne odnose s institucijama koje mogu osigurati specijaliziranu procjenu, savjetovanje, tretman ili zaštitu.

U Bosni i Hercegovini konkretan sistem upućivanja zavisi od teritorijalne i institucionalne nadležnosti, organizacije zdravstvene i socijalne zaštite te važećih propisa. U zavisnosti od potreba učenika, relevantni partneri mogu uključivati domove zdravlja, centre za mentalno zdravlje, centre za socijalni rad, specijalizirane zdravstvene ustanove i druge nadležne službe.

Prije upućivanja, kada ne postoji neposredna opasnost koja zahtijeva hitno postupanje, potrebno je razmotriti svrhu uključivanja druge službe, mogućnosti podrške unutar škole i način informisanja učenika i roditelja. Upućivanje treba biti zasnovano na prepoznatoj potrebi i odgovarajućem stručnom razmatranju, a ne na pretpostavkama ili pokušaju da se škola oslobodi odgovornosti za zahtjevnu situaciju.

Efikasnost ovog procesa zavisi od nekoliko međusobno povezanih elemenata: jasnog određivanja nadležne službe, pravovremene komunikacije, zakonite i razmjerne razmjene informacija te kontinuiteta podrške nakon upućivanja. Posebno je značajno izbjeći situacije u kojima učenik i porodica ostaju bez potrebnih informacija o tome kome se mogu obratiti i šta mogu očekivati.

U okviru svojih nadležnosti škola treba nastaviti pružati odgovarajuću obrazovnu i psihosocijalnu podršku, bez preuzimanja stručnih zadataka vanjskih institucija. Kada je to zakonito i primjereno, komunikacija s nadležnom službom može doprinijeti usklađivanju školskih aktivnosti s potrebama učenika. Međutim, školi nisu automatski dostupni nalazi, dijagnoze ili druge povjerljive informacije koje nisu nužne za ostvarivanje njene obrazovne i zaštitne funkcije.

Za praktičnu primjenu preventivnog modela Inova Smart Prevent preporučuje se da svaka škola uspostavi ažuriran pregled relevantnih institucija i kontaktnih tačaka, uz definirane postupke upućivanja u redovnim i hitnim situacijama. Takav pregled može sadržavati osnovne informacije o nadležnostima, vrstama dostupne podrške, načinu ostvarivanja kontakta i odgovornim osobama unutar škole.

Posebno je važno da se upućivanje ne zasniva isključivo na neformalnim poznanstvima ili individualnoj snalažljivosti zaposlenih. Institucionalno uređeni mehanizmi saradnje omogućavaju veću predvidljivost postupanja i smanjuju rizik da učenik ostane bez odgovarajuće pomoći zbog organizacijskih prepreka.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može doprinijeti dostupnosti informacija o oblicima pomoći i mogućnostima obraćanja nadležnim službama. Međutim, takva funkcionalnost ne predstavlja formalno upućivanje niti potvrdu da je odgovarajuća institucija preuzela postupanje. Zbog toga je neophodno razlikovati digitalno informisanje o podršci od stvarnog uspostavljanja profesionalnog kontakta i institucionalne odgovornosti.

8.7. Povjerljivost, zaštita podataka i najbolji interes djeteta

Povjerljivost i zaštita ličnih podataka predstavljaju temeljne pretpostavke etički prihvatljive rane identifikacije rizika i pružanja podrške učenicima. Informacije koje se odnose na emocionalno stanje, zdravstvene poteškoće, porodične okolnosti, iskustva nasilja ili moguće rizično ponašanje mogu biti posebno osjetljive. Njihovo neopravdano prikupljanje, otkrivanje ili korištenje može narušiti dostojanstvo učenika, ugroziti odnos povjerenja i proizvesti dodatne oblike stigmatizacije.

Pravo djeteta na zaštitu privatnosti i obaveza postupanja u njegovom najboljem interesu proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta (United Nations, 1989). U okviru ovih principa posebno je važno razumjeti da zaštita djeteta ne podrazumijeva samo sprječavanje neposredne štete, nego i poštivanje njegovog dostojanstva, razvojne autonomije i prava na učešće u pitanjima koja ga se tiču.

U Bosni i Hercegovini relevantan pravni okvir obuhvata Zakon o zaštiti ličnih podataka („Službeni glasnik BiH“, broj 12/25), kao i odgovarajuće propise iz oblasti obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i zaštite djece.

Primjena ovih propisa u konkretnim školskim postupcima zahtijeva utvrđivanje zakonite svrhe i osnova obrade, odgovornosti institucija i pravila pristupa podacima.

Sa stanovišta praktične primjene, posebno su značajni principi zakonitosti, transparentnosti, ograničenja svrhe, smanjenja obima podataka, sigurnosti i odgovornosti za obradu. Njihova primjena znači da škola treba prikupljati i obrađivati samo one informacije koje su potrebne za jasno određenu, zakonitu i opravdanu svrhu, uz odgovarajuće organizacijske i tehničke mjere zaštite.

Povjerljivost, međutim, ne podrazumijeva apsolutnu zabranu dijeljenja informacija. U situacijama kada postoji zakonska obaveza prijavljivanja ili ozbiljna potreba za zaštitom života, zdravlja i sigurnosti učenika, određene informacije mogu se dostaviti ovlaštenim osobama i nadležnim institucijama. Takvo postupanje mora biti zakonito, razmjerno i ograničeno na informacije nužne za ostvarivanje zaštitne svrhe.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti digitalnoj obradi podataka. Funkcionalnosti digitalne platforme INOVA SMART PREVENT, uključujući korisničke profile, samoprocjenu i komunikaciju s AI mentorom, zahtijevaju jasno definirana pravila upravljanja podacima. Prije korištenja osjetljivih informacija u institucionalnim postupcima neophodno je utvrditi koje se kategorije podataka

obrađuju, ko ima pravo pristupa, u koju svrhu se koriste, koliko dugo se čuvaju i koje su mjere zaštite predviđene.

Posebno je važno da se eventualni rezultati samoprocjene ili digitalne komunikacije ne koriste za automatsko etiketiranje učenika, disciplinarno odlučivanje ili zaključivanje o njihovom zdravstvenom i psihosocijalnom statusu. Algoritamski izvedeni pokazatelji, ako se takve funkcionalnosti razvijaju, zahtijevaju dodatnu provjeru stručne opravdanosti, zakonitosti, pouzdanosti i mogućih štetnih posljedica.

Najbolji interes djeteta mora predstavljati primarni kriterij pri donošenju odluka, ali se ne može koristiti kao opće opravdanje za neograničeno prikupljanje ili dijeljenje podataka. Naprotiv, upravo zaštita najboljeg interesa zahtijeva razmjernost, profesionalnu odgovornost i razmatranje mogućih posljedica svakog postupka.

U preventivnom modelu Inova Smart Prevent povjerljivost i zaštita podataka zato se ne posmatraju samo kao tehničko-pravna pitanja, nego kao sastavni dio kvaliteta i etičke utemeljenosti podrške učenicima.

8.8. Postupanje u kriznim situacijama i granice digitalne podrške

Iako je preventivni model Inova Smart Prevent prvenstveno usmjeren na prevenciju, razvoj zaštitnih faktora i pravovremeno prepoznavanje potreba učenika, njegova primjena zahtijeva jasno razumijevanje granice između redovnog preventivnog djelovanja i situacija koje zahtijevaju hitnu stručnu ili institucionalnu intervenciju.

Krizne situacije mogu obuhvatati okolnosti u kojima postoji neposredna ili ozbiljna prijetnja životu, zdravlju ili sigurnosti učenika ili drugih osoba. To uključuje, između ostalog, sumnju na akutno trovanje, ozbiljne povrede, neposrednu opasnost od samopovređivanja, ozbiljne prijetnje nasiljem i druge situacije koje zahtijevaju neodložnu zaštitu.

U takvim okolnostima prioritet nije provođenje redovnih preventivnih aktivnosti, dodatne samoprocjene ili savjetodavnog razgovora, nego osiguravanje neposredne sigurnosti i aktiviranje odgovarajućih kriznih procedura. Postupanje uključuje pozivanje nadležnih hitnih službi kada je to potrebno, obavještavanje odgovornih osoba u školi i provođenje mjera zaštite u okviru profesionalnih kompetencija zaposlenih.

Posebno je važno izbjeći odgađanje potrebne intervencije zbog pokušaja da se situacija prethodno detaljno razjasni unutar škole. Kada postoje ozbiljni pokazatelji neposredne ugroženosti, sigurnosne mjere imaju prednost nad redovnim postupcima procjene i planiranja podrške.

Granice digitalne podrške u ovim situacijama imaju naročit značaj. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može pružati preventivne informacije, edukativne sadržaje i smjernice za traženje pomoći, ali nije služba hitne intervencije niti zamjena za direktan kontakt s odgovarajućim stručnjacima.

Sistemi zasnovani na umjetnoj inteligenciji, uključujući AI mentora, ne mogu se smatrati pouzdanim samostalnim mehanizmima za utvrđivanje hitnosti svih kriznih situacija. Njihovi odgovori mogu biti ograničeni nepotpunim informacijama, pogrešnim razumijevanjem konteksta ili nemogućnošću neposrednog djelovanja. Zbog toga nije opravdano da se odgovornost za kriznu procjenu, donošenje zaštitnih odluka ili aktiviranje hitnih intervencija prenosi na automatizirani sistem.

U praktičnoj primjeni neophodno je jasno informisati korisnike o svrsi i ograničenjima digitalne platforme INOVA SMART PREVENT. Učenici trebaju razumjeti da digitalni razgovor ne predstavlja zamjenu za pomoć odrasle osobe, školskog stručnog saradnika, zdravstvenog radnika ili druge nadležne službe. Jednako je važno da eventualne digitalne upute za krizne situacije budu razumljive, primjerene dobi i zasnovane na provjerenim institucionalnim kontaktima.

Ako se u budućem razvoju platforme razmatraju funkcionalnosti automatiziranog prepoznavanja kriznih sadržaja ili obavještavanja stručnih osoba, njihova primjena zahtijeva prethodno definiranje profesionalnih odgovornosti, sigurnosnih procedura, zakonitog osnova obrade podataka i stvarne organizacijske sposobnosti pravovremenog reagovanja. Sama tehnička mogućnost prepoznavanja određenih izraza ili obrazaca komunikacije nije dovoljna da se takva funkcionalnost smatra pouzdanim sistemom zaštite.

U tom smislu, digitalne tehnologije mogu imati važnu podržavajuću ulogu, ali osnovu postupanja u kriznim situacijama moraju činiti stručna procjena, odgovarajuća institucionalna intervencija i neposredna ljudska odgovornost.

Preventivni model Inova Smart Prevent zato polazi od načela da tehnološke mogućnosti imaju vrijednost samo kada doprinose dostupnosti, pravovremenosti i kvalitetu podrške, bez narušavanja sigurnosti, prava i dostojanstva učenika.

9. SARADNJA ŠKOLE, PORODICE I VRŠNJAČKIH MEDIJATORA

Uspješna prevencija ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja djece i mladih zahtijeva koordinirano djelovanje različitih aktera koji učestvuju u njihovom odgoju, obrazovanju i socijalnom razvoju. Škola, porodica, vršnjačko okruženje i institucije lokalne zajednice predstavljaju međusobno povezane sisteme čiji odnosi mogu značajno utjecati na razvoj zaštitnih faktora, kvalitet preventivnog djelovanja i pravovremenu dostupnost podrške. Zbog toga savremeni preventivni pristupi sve više naglašavaju potrebu za integriranim intervencijama koje nadilaze pojedinačne edukativne aktivnosti i uspostavljaju kontinuiranu saradnju između relevantnih aktera.

Međunarodni standardi prevencije upotrebe droga polaze od razumijevanja da se individualni rizici i zaštitni faktori oblikuju u interakciji s porodičnim, školskim, vršnjačkim i društvenim okruženjem. U skladu s tim, djelotvoran preventivni sistem podrazumijeva kombinovanje naučno utemeljenih intervencija, međusektorsku koordinaciju i osiguravanje kontinuiteta preventivnog djelovanja (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018). Ovakvo razumijevanje posebno je značajno u adolescenciji, razvojnom periodu u kojem vršnjački odnosi dobijaju na važnosti, dok porodica i škola zadržavaju ključne odgojne i zaštitne funkcije.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent saradnja škole, porodice i studenata edukatora i vršnjačkih medijatora predstavlja organizacijsku i metodološku pretpostavku povezivanja preventivne edukacije, razvoja životnih vještina, međuvršnjačke podrške i pravovremenog pristupa stručnim resursima. Model polazi od pristupa prema kojem prevencija nije odgovornost samo jednog nastavnika, stručnog saradnika ili institucije, nego rezultat zajedničkog djelovanja u jasno definiranom sistemu profesionalnih uloga i odgovornosti.

Posebnost ovog pristupa ogleda se u uključivanju studenata, prvenstveno iz relevantnih društvenih i humanističkih oblasti, koji uz odgovarajuću pripremu i mentorstvo mogu doprinijeti realizaciji edukativnih aktivnosti, facilitaciji grupnog rada, razvoju komunikacijskih i socijalnih vještina učenika te promoviranju pozitivnih vršnjačkih odnosa. Njihovo učešće povezuje visokoškolsko obrazovanje, studentsku praksu i neposredni preventivni rad u školama, uz istovremeno očuvanje profesionalnih nadležnosti nastavnika i stručnih saradnika.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT predstavlja dopunski element ovog sistema, omogućavajući povezivanje odgovarajućih preventivnih sadržaja, edukativnih resursa i informacija o dostupnoj podršci. Njena uloga nije zamjena neposrednih odnosa između učenika, porodice, nastavnika i studenata, nego podrška njihovoj kvalitetnijoj komunikaciji i informisanosti.

Osnovno polazište ovog poglavlja jeste da kvalitet prevencije zavisi ne samo od sadržaja pojedinačnih aktivnosti nego i od načina na koji su akteri povezani, njihove osposobljenosti, jasnoće odgovornosti i kontinuiteta zajedničkog djelovanja.

9.1. Partnerski pristup prevenciji u školskom i porodičnom okruženju

Partnerski pristup prevenciji zasniva se na razumijevanju škole i porodice kao komplementarnih, ali međusobno različitih razvojnih okruženja. Porodica ima primarnu ulogu u zadovoljavanju razvojnih i emocionalnih potreba djeteta, oblikovanju vrijednosti, uspostavljanju odnosa povjerenja i pružanju svakodnevne podrške. Škola, s druge strane, predstavlja organizirano obrazovno i socijalizacijsko

okruženje u kojem učenici razvijaju znanja, kompetencije, socijalne odnose i iskustva pripadnosti zajednici.

Teorijsko uporište ovakvog pristupa moguće je prepoznati u ekološkoj teoriji ljudskog razvoja, prema kojoj se razvoj pojedinca oblikuje kroz međudjelovanje različitih sistema, uključujući njihove međusobne odnose (Bronfenbrenner, 1979). Posebno je značajan odnos porodice i škole, jer usklađenost njihovih odgojnih poruka, očekivanja i oblika podrške može doprinijeti stvaranju stabilnijeg razvojnog okruženja.

U oblasti prevencije ovisnosti partnerska saradnja podrazumijeva usklađivanje preventivnih ciljeva, razmjenu relevantnih informacija i zajedničko razvijanje uslova koji doprinose smanjenju rizičnih i jačanju zaštitnih faktora. Pri tome se odgovornost ne smije svesti na jednostrano prenošenje preporuka iz škole prema roditeljima, nego zahtijeva dvosmjernu komunikaciju i uvažavanje različitih iskustava, mogućnosti i potreba porodica.

Značaj ovog pristupa potvrđuju međunarodni standardi prevencije koji naglašavaju vrijednost porodičnih intervencija usmjerenih na razvoj roditeljskih kompetencija, kvalitet komunikacije i uspostavljanje podržavajućih odnosa (UNODC & WHO, 2018). Istovremeno, UNESCO, UNICEF i WHO (2026) prepoznaju saradnju s porodicama i širom zajednicom kao važnu pretpostavku promocije mentalnog zdravlja i psihosocijalne dobrobiti učenika.

Partnerski pristup u praktičnom smislu zahtijeva da škola razvija dostupne i kontinuirane oblike saradnje s roditeljima, koji nisu ograničeni na roditeljske sastanke, disciplinske situacije ili pojedinačne obrazovne poteškoće. Preventivna saradnja treba obuhvatati zajedničko informisanje o razvojnim izazovima adolescencije, razumijevanje savremenih oblika ovisnosti i rizičnih ponašanja, razvoj komunikacijskih vještina te promociju zdravih i sigurnih životnih izbora.

Važno je naglasiti da partnerski odnos ne podrazumijeva potpunu podudarnost stavova škole i roditelja. Različita očekivanja, odgojni stilovi i iskustva mogu predstavljati izazov, ali i polazište za dijalog. Profesionalna odgovornost škole jeste osigurati da saradnja ostane usmjerena na dobrobit učenika, uz izbjegavanje moraliziranja, stigmatizacije i pripisivanja odgovornosti porodici bez utemeljenog razumijevanja konkretnih okolnosti.

U preventivnom modelu Inova Smart Prevent partnerski pristup ostvaruje se povezivanjem preventivnih aktivnosti namijenjenih učenicima s edukativnim i informativnim sadržajima za roditelje, stručnim kapacitetima škole i podrškom studenata edukatora. Time se stvaraju pretpostavke da poruke i kompetencije razvijane tokom radionica dobiju odgovarajuću podršku i u svakodnevnom porodičnom i školskom životu.

Međutim, saradnja škole i porodice mora poštivati pravo učenika na privatnost i razvojnu autonomiju. Partnerski pristup ne može predstavljati opravdanje za nekontrolisanu razmjenu povjerljivih informacija, nego zahtijeva jasno razlikovanje opće preventivne saradnje od individualnih postupaka podrške koji podliježu posebnim profesionalnim i pravnim pravilima.

9.2. Uključivanje roditelja u preventivnu edukaciju i podršku

Uključivanje roditelja u preventivnu edukaciju predstavlja važan segment razvoja porodičnih zaštitnih faktora i unapređenja kontinuiteta preventivnog djelovanja. Roditelji imaju značajnu ulogu u oblikovanju stavova i ponašanja djece, uspostavljanju komunikacijskih obrazaca, razvijanju odgovornosti i postavljanju razvojno primjerenih granica. Njihova informisanost o karakteristikama

adolescencije, savremenim rizičnim ponašanjima i mogućnostima podrške može doprinijeti kvalitetnijem odgovoru na razvojne izazove.

Ipak, roditeljsko uključivanje ne treba poistovjećivati s jednostavnim prenošenjem informacija o štetnim posljedicama psihoaktivnih supstanci. Takav pristup, ukoliko ostane ograničen na upozoravanje i zastrašivanje, ne osigurava nužno razvoj praktičnih kompetencija potrebnih za svakodnevno odgojno djelovanje. Naučno utemeljeni pristupi porodičnoj prevenciji naglašavaju značaj komunikacije, emocionalne podrške, pozitivnog roditeljstva, dosljednosti i razvijanja porodičnih odnosa (UNODC & WHO, 2018).

Preventivna edukacija roditelja zato treba biti usmjerena na razumijevanje razvojnih potreba adolescenata i jačanje njihove sposobnosti da prepoznaju promjene u funkcionisanju djeteta, uspostavljaju otvorenu komunikaciju i odgovaraju na izazovne situacije bez nepotrebnog kažnjavanja ili narušavanja odnosa povjerenja.

Posebno značajna područja roditeljske edukacije obuhvataju razumijevanje utjecaja vršnjačke grupe, razvoj emocionalne pismenosti, postavljanje granica, prepoznavanje rizičnih situacija i podršku odgovornom korištenju digitalnih tehnologija. U savremenom porodičnom okruženju digitalna sigurnost zahtijeva dodatnu pažnju, naročito zbog izloženosti djece različitim online sadržajima, komercijalnim utjecajima, digitalnom nasilju i drugim oblicima potencijalno štetnih iskustava.

U tom kontekstu, roditelje je potrebno osposobljavati za dijalog i zajedničko dogovaranje pravila digitalnog ponašanja, umjesto oslanjanja isključivo na zabrane i nadzor. Razvoj samoregulacije, kritičkog mišljenja i odgovornog odlučivanja predstavlja dugoročno značajniji preventivni cilj od kratkotrajnog ograničavanja pojedinih aktivnosti.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent roditelji se uključuju kroz odgovarajuće informativne i edukativne aktivnosti, upoznavanje s ciljevima preventivnog rada i mogućnostima korištenja digitalne platforme INOVA SMART PREVENT. Takvo uključivanje treba omogućiti bolje razumijevanje preventivnih sadržaja koje učenici obrađuju tokom radionica, kao i njihovu primjenu u svakodnevnom porodičnom životu.

Digitalna platforma može predstavljati dodatni izvor informacija o prevenciji, životnim vještinama, komunikaciji s adolescentima i dostupnim oblicima podrške. Međutim, njeno korištenje ne smije stvarati pretpostavku da roditelji imaju neograničen pristup individualnim odgovorima, samoprocjenama ili drugim povjerljivim podacima učenika.

Prilikom organiziranja roditeljskih edukacija posebno je važno voditi računa o dostupnosti i inkluzivnosti. Različite radne obaveze, porodične okolnosti, digitalne kompetencije i prethodna iskustva roditelja mogu utjecati na njihovu mogućnost učešća. Zbog toga škole trebaju kombinovati neposredne i, kada je primjereno, digitalne oblike informisanja i edukacije.

Važno je i da se učestvovanje roditelja ne posmatra isključivo kroz broj prisutnih na edukativnim susretima. Kvalitet uključivanja treba razmatrati kroz razumijevanje sadržaja, mogućnosti njegove primjene, zadovoljstvo roditelja i ostvarivanje kontinuirane saradnje sa školom.

Time roditeljska edukacija dobija širu preventivnu funkciju: ne predstavlja jednokratno prenošenje znanja, nego proces razvoja porodičnih kompetencija i jačanja saradnje koja doprinosi dobrobiti učenika.

9.3. Uloga studenata edukatora i vršnjačkih medijatora

Uključivanje studenata u preventivne aktivnosti predstavlja mogućnost povezivanja visokoškolskog obrazovanja, stručne prakse i društveno odgovornog djelovanja u zajednici. U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent studenti imaju ulogu dodatnih edukativnih i facilitatorskih resursa koji mogu doprinijeti kvalitetu preventivnih aktivnosti, posebno kroz interaktivne metode rada, komunikaciju s mladima i podsticanje njihove aktivne participacije.

Ovakav pristup zasniva se na razumijevanju značaja vršnjačkih i generacijski bliskih odnosa u procesu socijalnog učenja. Socijalno-kognitivna teorija naglašava da se ponašanja, stavovi i očekivanja razvijaju i kroz posmatranje drugih, modeliranje i socijalnu interakciju (Bandura, 1986). U preventivnom kontekstu to omogućava korištenje pozitivnih modela ponašanja i iskustava koja mogu biti razumljiva i relevantna adolescentima.

Ipak, potrebno je razlikovati nekoliko pojmova koji se u praktičnom radu često koriste kao sinonimi. Student edukator prvenstveno učestvuje u realizaciji strukturiranih edukativnih sadržaja, dok vršnjački medijator, u užem stručnom značenju, učestvuje u facilitaciji dijaloga i mirnog rješavanja sukoba među vršnjacima, pod uslovom da je za tu ulogu posebno osposobljen. U okviru projekta INOVA SMART PREVENT naziv student vršnjački medijator koristi se kao projektno određenje uloge studenata uključenih u preventivne i podržavajuće aktivnosti. Njihove konkretne odgovornosti moraju biti definirane programom osposobljavanja i ne mogu se automatski poistovjećivati s formalnim postupkom vršnjačke medijacije.

Ova razlika posebno je važna jer su studenti najčešće stariji od učenika i ne pripadaju nužno istoj vršnjačkoj grupi. Njihova potencijalna prednost ne proizlazi samo iz dobne bliskosti nego i iz kombinacije savremenih znanja, komunikacijskih kompetencija, razumijevanja iskustava mladih i sposobnosti facilitacije grupnog učenja.

U preventivnom modelu Inova Smart Prevent uloga studenata može obuhvatati pripremu i sufacilitaciju radionica, podsticanje učenika na aktivno učešće, vođenje strukturiranih diskusija, primjenu edukativnih metoda i pružanje osnovnih informacija o dostupnoj podršci. Studenti također mogu doprinijeti razvoju pozitivne grupne dinamike i stvaranju okruženja u kojem učenici slobodnije izražavaju stavove i razmatraju svakodnevne izazove.

Međutim, kvalitet vršnjački orijentiranih preventivnih pristupa ne treba podrazumijevati unaprijed. Evropska agencija za droge (EUDA) u pregledu dokaza navodi da vršnjački vođeni pristupi mogu biti korisni u školskim preventivnim programima, ali da se određeni pozitivni efekti u pregledanim istraživanjima nisu održali tokom dužeg praćenja. Stoga se njihova vrijednost mora razmatrati u odnosu na kvalitet programa, pripremu edukatora, stručnu podršku i evaluaciju ishoda.

The European Union Drugs Agency (EUDA)+1

Učešće studenata zato mora biti zasnovano na strukturiranoj pripremi koja uključuje razumijevanje preventivnog modela, osnove razvoja adolescenata, komunikacijske i facilitatorske vještine, etička načela i postupanje u situacijama zabrinutosti. Posebno je značajno da studenti budu osposobljeni za razlikovanje preventivne edukacije od individualnog savjetovanja i drugih stručnih intervencija.

Za kvalitet rada važno je da studenti ne nastupaju kao autoritet koji učenicima prenosi gotova rješenja, nego kao facilitatori učenja koji podstiču kritičko mišljenje, refleksiju, samostalno odlučivanje i razvoj odgovornosti. Takva uloga podrazumijeva izbjegavanje moraliziranja, stigmatizirajućih poruka i neprovjerenih informacija.

Uključivanje studenata treba imati i jasno definiran obrazovni cilj. Kroz strukturiranu praksu oni mogu razvijati kompetencije timskog rada, profesionalne komunikacije, planiranja preventivnih

aktivnosti, etičkog prosuđivanja i refleksije o vlastitoj ulozi. Time se preventivni model Inova Smart Prevent istovremeno povezuje s iskustvenim učenjem i razvojem budućih stručnjaka.

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može studentima omogućiti pristup odgovarajućim edukativnim resursima i materijalima za rad, u skladu s dodijeljenim korisničkim ovlaštenjima. Njihova eventualna digitalna komunikacija s učenicima mora biti organizirana unutar jasno definiranih i nadziranih profesionalnih pravila, bez samostalnog preuzimanja individualnih savjetodavnih ili kriznih uloga.

Prema tome, doprinos studenata preventivnom radu ne proizlazi iz njihove sposobnosti da zamijene nastavnike i stručne saradnike, nego iz mogućnosti da, kao pripremljeni i mentorirani saradnici, unaprijede participativnost, komunikaciju i iskustveno učenje učenika.

9.4. Saradnja nastavnika i stručnih saradnika sa studentima

Saradnja nastavnika, školskih stručnih saradnika i studenata predstavlja važnu organizacijsku pretpostavku kvalitetne realizacije preventivnog modela Inova Smart Prevent. Njena svrha nije samo raspodjela zadataka tokom edukativnih aktivnosti nego uspostavljanje zajedničkog pristupa u kojem se pedagoško iskustvo nastavnika, stručne kompetencije školskih saradnika i participativni potencijal studenata povezuju u funkcionalnu cjelinu.

Kvalitet ovakve saradnje zavisi od jasnoće ciljeva, prethodnog planiranja i međusobnog razumijevanja profesionalnih uloga. Nastavnici raspolažu neposrednim poznavanjem odgojno-obrazovnog konteksta, karakteristika odjeljenja i nastavne dinamike, dok stručni saradnici doprinose razumijevanju razvojnih i psihosocijalnih potreba učenika. Studenti, uz odgovarajuću pripremu, mogu unaprijediti interaktivnost, facilitirati grupni rad i doprinijeti primjeni savremenih edukativnih metoda.

U tom smislu, saradnju je potrebno razvijati kao proces zajedničkog planiranja, realizacije i evaluacije, a ne kao povremeno angažiranje studenata radi samostalnog izvođenja pojedinih radionica.

Priprema preventivnih aktivnosti podrazumijeva usaglašavanje ciljeva radionice, sadržaja, metoda rada i očekivanih ishoda učenja. Nastavnik i stručni saradnik trebaju studentima pružiti relevantne informacije o organizaciji odjeljenja, primjerenosti planiranih aktivnosti i eventualnim prilagodbama koje su potrebne za uključivanje svih učenika. Pri tome se ne podrazumijeva dijeljenje povjerljivih individualnih podataka koji nisu nužni za realizaciju edukativne aktivnosti.

Realizacija radionica treba biti zasnovana na prethodno dogovorenoj raspodjeli odgovornosti. Studenti mogu preuzeti facilitaciju pojedinih aktivnosti, moderiranje diskusije ili vođenje grupnih zadataka, dok nastavnik i nadležni stručni saradnik zadržavaju odgovornost za pedagoški okvir, sigurnost učenika i primjenu školskih pravila. Stepen samostalnosti studenata treba biti prilagođen njihovoj osposobljenosti, prethodnom iskustvu i složenosti aktivnosti.

Zajednička refleksija i evaluacija omogućavaju razmatranje kvaliteta realiziranih aktivnosti, nivoa učešća učenika, primjerenosti metoda i mogućnosti unapređenja narednih radionica. Posebno je važno razlikovati evaluaciju realizacije aktivnosti od procjene individualnog psihosocijalnog statusa učenika. Studenti mogu učestvovati u prikupljanju i obradi odgovarajućih evaluacijskih podataka, ali samo uz prethodno definiranu svrhu, ovlaštenja i odgovarajuće mjere zaštite podataka.

U organizacijskom smislu preporučuje se definiranje zajedničkog operativnog okvira koji obuhvata plan aktivnosti, kontaktne osobe, pravila komunikacije, postupke u nepredviđenim situacijama i

način izvještavanja. Time se izbjegava preklapanje odgovornosti i smanjuje mogućnost da studenti budu dovedeni u situacije za koje nisu profesionalno osposobljeni.

Posebnu vrijednost ovakve saradnje predstavlja njena obrazovna dimenzija. Učešće studenata u stvarnom školskom okruženju omogućava povezivanje teorijskih znanja s praksom, razvijanje profesionalne odgovornosti i razumijevanje interdisciplinarnog karaktera prevencije. Istovremeno, nastavnici i stručni saradnici mogu kroz zajednički rad razmjenjivati iskustva i unapređivati metode preventivne edukacije.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent takva saradnja uspostavlja vezu između škole, visokoškolske ustanove i stručne prakse. Ona posebno dolazi do izražaja kroz uključivanje studenata Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli u preventivne aktivnosti, uz mentorstvo i saradnju sa školskim osobljem.

Za dugoročnu održivost modela važno je da se saradnja ne zasniva isključivo na individualnoj motivaciji pojedinih nastavnika ili studenata, nego da bude podržana odgovarajućim institucionalnim dogovorima, kontinuitetom mentorstva i jasnim standardima kvaliteta.

9.5. Mentorstvo, supervizija i granice odgovornosti vršnjačkih medijatora

Mentorstvo i supervizijska podrška predstavljaju ključne uslove profesionalno odgovornog uključivanja studenata u preventivne aktivnosti s djecom i mladima. Njihova osnovna funkcija jeste osigurati kvalitet edukativnog rada, zaštititi dobrobit učenika i omogućiti studentima da razvijaju profesionalne kompetencije u sigurnom i strukturiranom okruženju.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent mentorstvo se može razumjeti kao kontinuiran proces stručnog usmjeravanja, podrške i praćenja rada studenata, dok supervizija podrazumijeva strukturirano razmatranje profesionalnih iskustava, etičkih pitanja, izazovnih situacija i granica vlastitog djelovanja. Iako se ova dva procesa međusobno nadopunjuju, nisu istovjetna. Mentorstvo je prvenstveno usmjereno na razvoj kompetencija i kvalitet izvršavanja zadataka, dok supervizijski pristup omogućava dublju profesionalnu refleksiju i odgovorno upravljanje situacijama koje mogu izazvati nesigurnost ili emocionalno opterećenje.

U praktičnoj primjeni mentorstvo treba obuhvatati pripremu studenata prije ulaska u školu, podršku tokom realizacije aktivnosti i zajedničku refleksiju nakon njihovog završetka. Mentor treba biti upoznat sa sadržajem radionica, metodama koje studenti koriste, njihovim zadacima i eventualnim poteškoćama u radu.

Posebno je važno da studenti prije uključivanja u aktivnosti razumiju granice svoje uloge. Participativna komunikacija s učenicima može doprinijeti povjerenju, ali istovremeno može dovesti do situacija u kojima učenik studentu povjeri osjetljive informacije ili od njega očekuje savjetovanje i pomoć izvan predviđenih kompetencija.

Takve okolnosti zahtijevaju unaprijed utvrđena pravila profesionalnog postupanja. Student treba znati kako pružiti osnovnu podržavajuću reakciju, kome prenijeti zabrinutost i na koji način zaštititi privatnost učenika. Nije primjereno da samostalno procjenjuje ozbiljnost psihosocijalnih poteškoća, provodi individualne terapijske intervencije ili preuzima odgovornost za rješavanje kriznih situacija.

U tom smislu posebno je važno razlikovati podržavajuću komunikaciju od profesionalnog savjetovanja. Student može saslušati učenika, pokazati razumijevanje i uputiti ga na odgovarajućeg

nastavnika ili stručnog saradnika, ali ne treba preuzimati ulogu psihologa, pedagoga, socijalnog radnika ili zdravstvenog stručnjaka.

Pored toga, neophodno je jasno definirati granice interpersonalnih i digitalnih odnosa. Kontakt između studenata i maloljetnih učenika treba se odvijati unutar odobrenih obrazovnih aktivnosti i komunikacijskih kanala. Privatna komunikacija putem ličnih profila, neformalno dogovaranje individualnih susreta i stvaranje odnosa zavisnosti nisu primjereni oblici preventivne podrške.

Poseban izazov predstavlja mogućnost emocionalnog opterećenja studenata koji tokom edukativnog rada mogu biti suočeni s iskustvima nasilja, porodičnih teškoća ili drugih ozbiljnih životnih okolnosti učenika. Zbog toga mentorska i supervizijska podrška treba omogućiti siguran prostor za profesionalnu refleksiju, uz zaštitu identiteta i povjerljivosti podataka učenika.

U skladu s tim, granice odgovornosti mogu se sažeto prikazati na sljedeći način.

Područje djelovanja	Primjerena uloga studenta	Izvan samostalne odgovornosti studenta
Preventivna edukacija	Facilitacija radionica i grupnih aktivnosti	Samostalno mijenjanje stručnog programa bez odobrenja
Komunikacija s učenicima	Aktivno slušanje i osnovna podržavajuća komunikacija	Psihoterapija, kliničko savjetovanje i dijagnostika
Prepoznavanje zabrinutosti	Uočavanje i prenošenje relevantnih informacija mentoru	Samostalna procjena rizika i odlučivanje o intervencijama
Vršnjački odnosi	Podsticanje dijaloga i konstruktivnog rješavanja neslaganja	Formalna medijacija ozbiljnog nasilja ili odnosa prisile
Digitalna podrška	Korištenje odobrenih edukativnih funkcionalnosti	Neovlašten pristup povjerljivim podacima ili privatno savjetovanje
Evaluacija	Učešće u odobrenim evaluacijskim aktivnostima	Neovlašteno prikupljanje, čuvanje ili objavljivanje ličnih podataka

Naročito je važno naglasiti da se medijacija ne smije primjenjivati mehanički u situacijama u kojima postoji ozbiljna neravnoteža moći, nasilje, zastrašivanje ili zlostavljanje. Takve okolnosti zahtijevaju zaštitno postupanje i odgovornost nadležnih odraslih osoba, a ne očekivanje da učenici ili studenti samostalno posreduju između uključenih strana.

Mentorstvo i supervizija imaju i važnu funkciju unapređenja kvaliteta preventivnog programa. Kroz strukturiranu refleksiju mogu se identificirati izazovi u primjeni metoda rada, potrebe za dodatnom edukacijom i mogućnosti prilagođavanja aktivnosti različitim grupama učenika.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent preporučuje se da mentorski okvir obuhvati početnu edukaciju studenata, jasno definirane zadatke, stručnu podršku tokom aktivnosti, refleksivne susrete i završnu evaluaciju stečenih kompetencija. Zahtjevnije slučajeve i pitanja profesionalne odgovornosti potrebno je razmatrati uz uključivanje odgovarajuće osposobljenih stručnjaka.

Na taj način studentsko uključivanje dobija obilježja kvalitetne, etički odgovorne stručne prakse, dok učenici ostaju zaštićeni od neprimjerenog prenošenja profesionalnih odgovornosti na osobe koje su još u procesu obrazovanja.

9.6. Povezivanje vršnjačke, porodične, školske i digitalne podrške

Jedan od ključnih izazova savremenih preventivnih programa predstavlja njihova fragmentiranost, odnosno nedovoljna povezanost pojedinačnih aktivnosti, aktera i dostupnih oblika podrške. Edukativne radionice, roditeljski sastanci, savjetodavni rad, vršnjačke aktivnosti i digitalni resursi često se realiziraju kao odvojeni sadržaji, bez jasno razvijenih mehanizama međusobnog povezivanja. Posljedica takvog pristupa može biti ograničen kontinuitet preventivnog djelovanja i nedovoljna iskorištenost postojećih institucionalnih kapaciteta.

Preventivni model Inova Smart Prevent nastoji prevazići ovu fragmentiranost povezivanjem različitih oblika podrške u jedinstven metodološki okvir. Njegovo polazište jeste da se preventivni utjecaji ostvaruju kroz međusobno povezane odnose i iskustva učenika, zbog čega pojedinačne intervencije trebaju biti sadržajno usklađene i organizacijski koordinirane.

Vršnjačka podrška može doprinijeti osjećaju pripadnosti, socijalnoj uključenosti i razvoju pozitivnih obrazaca ponašanja. Posebnu vrijednost imaju aktivnosti koje učenicima omogućavaju međusobnu saradnju, razmjenu iskustava i aktivno učešće u rješavanju razvojno primjerenih problema. Uloga studenata edukatora i vršnjačkih medijatora jeste podsticanje takvih procesa, uz jasno definirane granice odgovornosti.

Porodična podrška doprinosi kontinuitetu preventivnih poruka, emocionalnoj sigurnosti i razvoju pozitivnih obrazaca komunikacije. Usklađivanje preventivnih aktivnosti škole s odgovarajućom roditeljskom edukacijom omogućava da se znanja i vještine razvijane tokom radionica dodatno učvršćuju u svakodnevnom životu.

Školska podrška osigurava institucionalni kontinuitet, profesionalnu odgovornost i pristup odgovarajućim pedagoškim i stručnim resursima. Nastavnici i stručni saradnici imaju važnu ulogu u povezivanju edukativnih sadržaja s odgojno-obrazovnim procesom, školskom klimom i potrebama učenika.

Digitalna podrška predstavlja dopunski kanal pristupa informacijama, preventivnim sadržajima i mogućnostima traženja pomoći. Njena posebna vrijednost ogleda se u dostupnosti edukativnih resursa i mogućnosti samostalnog korištenja razvojno primjerenih sadržaja. Međutim, digitalna podrška mora biti zasnovana na jasnoj svrsi, zaštiti privatnosti i razumijevanju ograničenja automatizirane komunikacije.

Povezivanje navedenih komponenti ne podrazumijeva stvaranje jedinstvenog sistema neograničene razmjene informacija o učenicima. Naprotiv, integracija treba prvenstveno značiti usklađenost preventivnih ciljeva, jasnoću profesionalnih uloga i dostupnost odgovarajućih puteva podrške, uz poštivanje prava učenika i načela zaštite podataka.

Primjer takvog povezivanja može se prepoznati u realizaciji preventivne radionice o vršnjačkom pritisku i odgovornom donošenju odluka. Tokom radionice studenti, uz podršku nastavnika, facilitiraju interaktivne aktivnosti i podstiču učenike na razmatranje svakodnevnih situacija. Roditeljima se mogu ponuditi odgovarajući edukativni materijali o komunikaciji s adolescentima, dok školski stručni saradnici osiguravaju mogućnost dodatnog razgovora za učenike koji iskažu potrebu za podrškom. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT može omogućiti pristup povezanim edukativnim sadržajima i informacijama o tome kome se učenik može obratiti.

U ovom primjeru različite komponente imaju zajednički preventivni cilj, ali različite funkcije i profesionalne odgovornosti. Njihova povezanost ne zasniva se na prenošenju individualnih informacija između svih uključenih aktera, nego na sadržajnoj i organizacijskoj usklađenosti.

Za kvalitet ovakvog pristupa posebno je važna participacija učenika. UNICEF-ove smjernice o učešću adolescenata naglašavaju potrebu za smislenim i uključivim oblicima participacije koji mladima omogućavaju da doprinesu planiranju, realizaciji i evaluaciji aktivnosti koje ih se neposredno tiču (UNICEF, 2020).

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent to podrazumijeva da učenici ne budu isključivo primaoci preventivnih sadržaja, nego aktivni učesnici u učenju, izražavanju potreba i unapređenju školskog preventivnog okruženja.

Istovremeno, važno je osigurati da se digitalna participacija ne poistovjećuje s obavezom korištenja svih funkcionalnosti platforme. Učenici koji imaju ograničen pristup digitalnim uređajima, slabije digitalne kompetencije ili druge prepreke ne smiju biti isključeni iz preventivnih aktivnosti i dostupnih oblika podrške. Neposredni oblici komunikacije i pomoći moraju ostati dostupni nezavisno od korištenja digitalne platforme.

Time integrirani pristup omogućava povezivanje obrazovnih, porodičnih, vršnjačkih i digitalnih resursa u funkcionalan sistem podrške, pri čemu se očuvanje neposrednih ljudskih odnosa i profesionalne odgovornosti postavlja kao osnovni uslov njegove kvalitete.

9.7. Međuinstitucionalna saradnja i razvoj mreže podrške

Međuinstitucionalna saradnja predstavlja važnu pretpostavku dugoročne održivosti preventivnih programa, posebno kada se njihovi ciljevi odnose na složena pitanja razvoja djece i mladih, prevenciju ovisnosti, promociju mentalnog zdravlja i unapređenje dostupnosti podrške. Takva pitanja prevazilaze nadležnosti pojedinačnih institucija i zahtijevaju povezivanje obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih, akademskih i drugih relevantnih resursa zajednice.

Međunarodni standardi prevencije naglašavaju da se održivi preventivni sistemi ne zasnivaju isključivo na kvalitetu pojedinačnih intervencija, nego i na koordinaciji sektora, stručnom osposobljavanju, institucionalnoj podršci i kontinuiranom vrednovanju rezultata (UNODC & WHO, 2018). U skladu s tim, razvoj mreže podrške treba razumjeti kao proces uspostavljanja funkcionalnih odnosa i zajedničkih odgovornosti, a ne samo kao formalno zaključivanje sporazuma o saradnji.

U školskom kontekstu mreža podrške može uključivati osnovne i srednje škole, visokoškolske ustanove, centre za socijalni rad, zdravstvene ustanove, centre za mentalno zdravlje, relevantne organizacije civilnog društva i druge institucije koje djeluju u oblasti zaštite, obrazovanja i razvoja djece i mladih. Konkretan sastav mreže zavisi od lokalnih potreba, raspoloživih kapaciteta i institucionalnih nadležnosti.

Za preventivni model Inova Smart Prevent posebno je značajna saradnja Centra za socijalne inovacije, Centra za socijalnu politiku i socijalne inovacije (CeSPI) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli i školskih ustanova uključenih u njegovu primjenu. Kroz SocInova Lab – Laboratoriju socijalnih inovacija – otvara se prostor za povezivanje naučnih spoznaja, stručnih kompetencija, studentske prakse i razvoja inovativnih preventivnih rješenja.

Takva saradnja omogućava da preventivni rad ne ostane ograničen na pojedinačne projektne aktivnosti, nego da se razvija kao proces organizacijskog učenja, stručnog unapređenja i razmjene iskustava. Visokoškolska ustanova može doprinijeti razvoju metodoloških materijala, stručnoj pripremi studenata, istraživanju i evaluaciji, dok škole pružaju neposredan odgojno-obrazovni kontekst za primjenu i prilagođavanje preventivnih aktivnosti.

Uloga organizacija civilnog društva može biti posebno značajna u povezivanju različitih sektora, razvijanju inovativnih pristupa i mobilizaciji resursa zajednice. Međutim, njihovo učešće, kao i učešće drugih partnerskih organizacija, mora biti zasnovano na jasno utvrđenim nadležnostima, standardima zaštite djece i odgovornosti za kvalitet aktivnosti.

U praktičnom smislu, razvoj mreže podrške zahtijeva definiranje zajedničkih preventivnih ciljeva, odgovornosti partnerskih institucija, komunikacijskih mehanizama i mogućnosti zajedničkog djelovanja. Posebno je važno razlikovati međuinstitucionalnu saradnju u realizaciji univerzalnih preventivnih aktivnosti od saradnje koja se odnosi na individualnu zaštitu i podršku konkretnom učeniku.

Prva obuhvata planiranje edukacija, stručnu razmjenu, razvoj materijala i evaluaciju preventivnih programa. Druga zahtijeva postupanje prema posebnim profesionalnim i pravnim pravilima, uključujući odgovarajuću zaštitu povjerljivih podataka i poštivanje nadležnosti institucija.

Za održivost mreže posebno je značajno da se saradnja razvija i nakon završetka pojedinačnih projektnih ciklusa. To podrazumijeva mogućnost periodičnog planiranja zajedničkih aktivnosti, kontinuiranog stručnog osposobljavanja, razmjene iskustava i unapređenja preventivnih programa na osnovu evaluacijskih nalaza.

Istovremeno, potrebno je izbjeći pretpostavku da veći broj formalnih partnera automatski znači i kvalitetniji sistem podrške. Funkcionalnost mreže treba procjenjivati kroz jasnoću uloga, kvalitet komunikacije, dostupnost resursa, kontinuitet aktivnosti i stvarne mogućnosti odgovora na potrebe učenika.

U tom kontekstu, preventivni model Inova Smart Prevent može predstavljati osnovu za razvoj i povezivanje školskih i međuinstitucionalnih kapaciteta, uz mogućnost daljnjeg prilagođavanja različitim obrazovnim ustanovama i lokalnim zajednicama. Njegova održivost zavisit će od stepena institucionalnog prihvatanja, dostupnosti stručnih i organizacijskih resursa te spremnosti partnera na kontinuirano unapređenje preventivnog djelovanja.

Razvoj mreže podrške zato nije samo pitanje organizacijske saradnje nego i važan pokazatelj prelaska s povremenih, projektno zasnovanih preventivnih aktivnosti prema sistematičnijem i dugoročno održivom pristupu zaštiti i unapređenju dobrobiti djece i mladih.

10. PRAĆENJE, EVALUACIJA I ODRŽIVOST PREVENTIVNOG MODELA

Praćenje, evaluacija i osiguravanje održivosti predstavljaju ključne pretpostavke kvaliteta, djelotvornosti i dugoročne primjenjivosti preventivnih programa usmjerenih na sprečavanje ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja djece i mladih. Njihov značaj proizlazi iz potrebe da se preventivno djelovanje ne zasniva isključivo na realizaciji planiranih aktivnosti i pretpostavkama o njihovoj korisnosti, nego na sistematskom prikupljanju, analizi i odgovornom korištenju podataka koji omogućavaju razumijevanje načina provedbe, ostvarenih rezultata i mogućnosti daljnjeg unapređenja.

Savremeni pristupi prevenciji naglašavaju da kvalitet programa ne određuju samo naučna utemeljenost njegovih sadržaja i primijenjene metode nego i dosljednost implementacije, primjerenost potrebama ciljne populacije, kompetencije realizatora te sposobnost prilagođavanja institucionalnom i društvenom kontekstu. Međunarodni standardi prevencije upotrebe droga posebno ističu važnost kontinuiranog praćenja, evaluacije, stručnog osposobljavanja i dugoročnog institucionalnog ulaganja kao elemenata djelotvornog preventivnog sistema (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018).

U tom kontekstu, evaluaciju nije opravdano posmatrati samo kao završnu aktivnost kojom se potvrđuje ispunjenost projektnih obaveza. Njena osnovna funkcija jeste razvijanje pouzdanih saznanja o tome u kojoj mjeri preventivne aktivnosti odgovaraju prepoznatim potrebama, kako se realiziraju, koje neposredne promjene mogu biti povezane s njihovom provedbom i na koji način se program može unaprijediti. Evaluacija tako postaje sastavni dio upravljanja kvalitetom i organizacijskog učenja.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent praćenje i evaluacija obuhvataju međusobno povezane komponente: realizaciju preventivnih radionica, osposobljavanje nastavnika i stručnih saradnika, uključivanje studenata edukatora i vršnjačkih medijatora, saradnju s roditeljima, korištenje digitalne platforme INOVA SMART PREVENT te funkcionisanje uspostavljenih oblika podrške učenicima.

Poseban metodološki izazov predstavlja razlikovanje ostvarenih aktivnosti od njihovih ishoda. Broj održanih radionica, uključenih učenika ili korisnika digitalne platforme može pružiti važne informacije o obimu implementacije, ali sam po sebi ne dokazuje da su se promijenili stavovi, kompetencije ili ponašanja učenika. Slično tome, pozitivne ocjene učesnika predstavljaju važan pokazatelj prihvatljivosti programa, ali nisu dovoljan dokaz njegove preventivne djelotvornosti.

Zbog toga se u ovom poglavlju polazi od konceptualnog razlikovanja praćenja realizacije, evaluacije kvaliteta provedbe, procjene neposrednih ishoda i istraživanja dugoročnih učinaka. Takav pristup odgovara savremenim metodološkim okvirima evaluacije javnozdravstvenih i preventivnih programa, koji naglašavaju relevantnost, naučnu rigoroznost, transparentnost, etičnost i korištenje evaluacijskih nalaza za donošenje odluka (Centers for Disease Control and Prevention [CDC], 2024).

Osnovni cilj praćenja i evaluacije preventivnog modela Inova Smart Prevent jeste uspostavljanje kontinuiranog ciklusa planiranja, implementacije, vrednovanja i unapređenja, čime se stvaraju pretpostavke za njegovu kvalitetnu primjenu, institucionalnu održivost i postupnu naučnu valorizaciju.

10.1. Značaj praćenja i evaluacije preventivnih intervencija

Praćenje i evaluacija predstavljaju međusobno povezane, ali metodološki različite procese. Praćenje podrazumijeva kontinuirano i organizirano prikupljanje informacija o realizaciji aktivnosti, korištenju resursa i napredovanju prema planiranim ciljevima. Njegova osnovna funkcija jeste omogućiti pravovremeno prepoznavanje odstupanja, organizacijskih poteškoća i potreba za prilagođavanjem tokom implementacije.

Evaluacija, s druge strane, predstavlja sistematsko i metodološki utemeljeno razmatranje relevantnosti, kvaliteta, rezultata i vrijednosti preventivne intervencije. Ona podrazumijeva postavljanje evaluacijskih pitanja, određivanje pokazatelja, odabir odgovarajućih metoda prikupljanja podataka i interpretaciju nalaza u odnosu na ciljeve programa, njegov kontekst i ograničenja primijenjenog istraživačkog dizajna.

Prema evaluacijskom okviru CDC-a (2024), proces evaluacije uključuje razumijevanje konteksta, opis programa, definiranje evaluacijskih pitanja, prikupljanje vjerodostojnih dokaza, izvođenje zaključaka i korištenje nalaza za unapređenje prakse. Posebno se naglašava da kvalitetna evaluacija ne završava izradom izvještaja, nego podrazumijeva primjenu stečenih saznanja u budućem djelovanju.

Za preventivne programe koji se realiziraju u školskom okruženju korisno je razlikovati tri osnovna nivoa evaluacijskog razmatranja.

Evaluacija procesa i implementacije usmjerena je na pitanje kako je program realiziran. Obuhvata praćenje obima aktivnosti, uključenosti učesnika, primjene predviđenih metoda, kvaliteta organizacije i dosljednosti implementacije. Ovakva evaluacija omogućava razumijevanje okolnosti u kojima su određeni rezultati ostvareni ili izostali.

Evaluacija neposrednih ishoda razmatra promjene koje se mogu uočiti tokom realizacije programa ili neposredno nakon njegovog završetka. U školskim preventivnim intervencijama one se mogu odnositi na znanje, razumijevanje rizičnih situacija, određene stavove, percepciju vlastitih kompetencija i sposobnost prepoznavanja dostupnih izvora podrške. Međutim, utvrđivanje promjene nakon aktivnosti ne znači automatski i dokazivanje da ju je upravo program izazvao.

Evaluacija dugoročnih učinaka odnosi se na razmatranje trajnijih promjena u ponašanju, psihosocijalnom funkcionisanju ili učestalosti određenih rizičnih ponašanja. Takva evaluacija zahtijeva vremenski duže praćenje, metodološki zahtjevniji istraživački dizajn i odgovarajuće postupke kontrole drugih faktora koji mogu utjecati na rezultate.

Ovo razlikovanje posebno je važno u preventivnom radu s djecom i mladima, jer se pozitivni efekti edukativnih intervencija ne moraju neposredno manifestovati kroz mjerljive promjene ponašanja. Razvoj znanja, socijalnih kompetencija i sposobnosti kritičkog odlučivanja može predstavljati važan neposredni cilj, dok eventualni utjecaj na dugoročnu prevenciju ovisnosti zavisi od brojnih dodatnih individualnih i kontekstualnih faktora.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent praćenje i evaluacija trebaju biti integrirani u planiranje aktivnosti od samog početka. To podrazumijeva jasno definiranje ciljeva, očekivanih rezultata, relevantnih pokazatelja, izvora podataka i odgovornosti za njihovo prikupljanje i analizu.

Jednako je značajno osigurati da evaluacija bude razmjerna prirodi preventivnih aktivnosti i kapacitetima škole. Pretjerano administrativno opterećenje nastavnika, učenika ili stručnih saradnika može umanjiti praktičnu vrijednost evaluacijskog procesa. Zbog toga je potrebno odabrati ograničen skup metodološki opravdanih pokazatelja koji omogućavaju razumijevanje ključnih aspekata implementacije i neposrednih rezultata.

Evaluacija u ovom kontekstu nema primarno kontrolnu ili sankcijsku funkciju. Njena svrha jeste unapređenje kvaliteta preventivnog rada i razvoj zajedničke odgovornosti za ostvarivanje ciljeva programa. Takav pristup doprinosi institucionalnoj kulturi u kojoj se odstupanja i poteškoće ne prikrivaju, nego razmatraju kao izvor informacija za prilagođavanje i daljnji razvoj modela.

10.2. Praćenje kvaliteta i dosljednosti implementacije modela

Kvalitet implementacije predstavlja jedan od ključnih faktora koji utječu na mogućnost ostvarivanja planiranih ishoda preventivnih intervencija. Čak i kada je program zasnovan na naučno utemeljenim principima, odstupanja u njegovoj primjeni, nedovoljna priprema realizatora ili neodgovarajući organizacijski uslovi mogu ograničiti njegovu djelotvornost.

Dosljednost implementacije odnosi se na stepen u kojem su aktivnosti realizirane u skladu s predviđenim ciljevima, sadržajima, metodama i ključnim principima programa. U međunarodnoj literaturi ovaj koncept najčešće se povezuje s pojmom implementation fidelity, koji obuhvata vjernost osnovnim komponentama intervencije, uz prepoznavanje potrebe za opravdanim prilagođavanjima konkretnom kontekstu (Carroll et al., 2007).

U primjeni preventivnog modela Inova Smart Prevent praćenje kvaliteta implementacije treba obuhvatiti nekoliko međusobno povezanih dimenzija.

Prva se odnosi na sadržajnu dosljednost, odnosno usklađenost realiziranih aktivnosti s ciljevima preventivnog modela i predviđenim edukativnim sadržajima. To podrazumijeva provjeru jesu li tokom radionica zastupljene ključne teme, razvojno primjerene metode i planirani elementi iskustvenog i participativnog učenja.

Druga dimenzija obuhvata kvalitet pedagoške realizacije, koji se ogleda u načinu facilitacije aktivnosti, primjerenosti komunikacije, aktivnom uključivanju učenika i stvaranju sigurnog, podržavajućeg okruženja. Formalno provođenje radionice ne mora značiti i kvalitetnu realizaciju ako učenici nemaju priliku učestvovati, postavljati pitanja ili razvijati praktične kompetencije.

Treća dimenzija odnosi se na organizacionu dosljednost, uključujući poštivanje planirane dinamike, trajanja aktivnosti, pripremljenost realizatora, dostupnost potrebnih materijala i odgovarajuću saradnju između nastavnika, stručnih saradnika i studenata.

Četvrta dimenzija obuhvata prihvatljivost i uključenost učesnika. Ona podrazumijeva razmatranje u kojoj mjeri su aktivnosti razumljive, razvojno primjerene, pristupačne i relevantne za učenike, uključujući one koji imaju različite obrazovne, socijalne ili druge potrebe.

Praćenje dosljednosti implementacije ne treba poistovjećivati s krutom primjenom unaprijed definiranih aktivnosti. Školski konteksti mogu se razlikovati prema uzrastu učenika, organizaciji nastave, raspoloživim resursima i prepoznatim potrebama. Zbog toga je opravdano određeno prilagođavanje aktivnosti, pod uslovom da se njime ne narušavaju ključni preventivni principi i očekivani mehanizmi djelovanja.

Posebno je značajno razlikovati prilagođavanje načina realizacije od izmjene osnovnog sadržaja modela. Promjena primjera, trajanja pojedinog grupnog zadatka ili načina predstavljanja edukativnog materijala može biti pedagoški opravdana, dok izostavljanje ključnih sadržaja, zamjena interaktivnog rada isključivo predavanjem ili korištenje stigmatizirajućih metoda može narušiti kvalitet preventivnog pristupa.

U praktičnom smislu, kvalitet implementacije može se pratiti korištenjem kratkih strukturiranih obrazaca za realizatore, evidencija provedenih aktivnosti, evaluacijskih upitnika i periodičnih refleksivnih sastanaka. Kada je primjereno, dodatne informacije mogu se dobiti posmatranjem radionica prema unaprijed definiranim kriterijima, uz odgovarajuće informisanje učesnika i poštivanje pravila zaštite podataka.

Za preventivni model Inova Smart Prevent posebno je preporučljivo da se nakon realizacije planiranog ciklusa aktivnosti provedu zajedničke konsultacije nastavnika, stručnih saradnika i studentskih mentora. Takve konsultacije omogućavaju prepoznavanje elemenata koji su uspješno realizirani, poteškoća u implementaciji i mogućnosti unapređenja narednih ciklusa.

Na ovaj način praćenje kvaliteta implementacije predstavlja instrument profesionalnog učenja i osiguravanja dosljednosti modela, a ne samo postupak provjere izvršenja planiranih aktivnosti.

10.3. Pokazatelji realizacije aktivnosti i neposrednih ishoda

Definiranje odgovarajućih pokazatelja predstavlja osnovu sistematskog praćenja i evaluacije preventivnog modela. Pokazatelji omogućavaju operacionalizaciju programskih ciljeva, odnosno njihovo povezivanje s konkretnim i mjerljivim obilježjima realizacije i rezultata. Njihov izbor treba proizlaziti iz sadržaja i očekivanih mehanizama djelovanja preventivnog modela, a ne isključivo iz dostupnosti podataka ili administrativnih zahtjeva.

U evaluacijskoj metodologiji posebno je važno razlikovati pokazatelje uloženih resursa, realiziranih aktivnosti, neposrednih rezultata i ishoda. Ovakvo razlikovanje omogućava izradu logičkog modela intervencije, kojim se prikazuje pretpostavljena povezanost između raspoloživih resursa, planiranih aktivnosti i očekivanih promjena (CDC, 2024).

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent pokazatelje je potrebno povezati s njegovim osnovnim komponentama: preventivnim radionicama za učenike, stručnim osposobljavanjem nastavnika i saradnika, uključivanjem studenata, roditeljskom edukacijom, digitalnom podrškom i institucionalnom saradnjom.

Pokazatelji realizacije aktivnosti prvenstveno pružaju informacije o obimu, obuhvatu i organizacijskoj uspješnosti implementacije. Oni mogu obuhvatati broj realiziranih radionica, broj uključenih učenika, broj educiranih nastavnika i stručnih saradnika, broj angažiranih studenata te obim realiziranih aktivnosti namijenjenih roditeljima.

Međutim, takvi pokazatelji nemaju istu evaluacijsku vrijednost kao pokazatelji neposrednih ishoda. Primjerice, broj učenika koji su učestvovali na radionici omogućava procjenu njenog obuhvata, ali ne pruža neposredne informacije o tome jesu li učenici razvili predviđena znanja ili kompetencije.

Pokazatelji neposrednih ishoda zato trebaju biti usmjereni na promjene koje su razumno povezane s ciljevima preventivne edukacije i koje je moguće procijeniti odgovarajućim metodama. To mogu biti razumijevanje faktora rizika i zaštite, prepoznavanje nepovoljnih vršnjačkih utjecaja, poznavanje strategija odgovornog odlučivanja, sposobnost identificiranja dostupnih izvora pomoći ili razumijevanje načina postupanja u određenim svakodnevnim situacijama.

U svrhu praktičnog planiranja predlaže se sljedeći okvir pokazatelja.

Područje praćenja	Primjeri pokazatelja	Mogući izvori podataka
Realizacija preventivnih aktivnosti	Broj i udio realiziranih radionica, trajanje i obuhvat	Evidencije aktivnosti i izvještaji realizatora
Uključenost učenika	Broj učesnika, redovnost učešća i dostupnost aktivnosti	Zbirne evidencije i evaluacijski obrasci
Neposredni obrazovni ishodi	Promjene u znanju i razumijevanju preventivnih sadržaja	Kratki upitnici i zadaci prije i poslije aktivnosti
Razvoj životnih vještina	Pokazana sposobnost prepoznavanja rizičnih situacija i izbora odgovarajućih strategija	Strukturirani situacijski zadaci i evaluacijski instrumenti
Osposobljavanje školskog osoblja	Obuhvat edukacijom, procjena relevantnosti i primjenjivosti sadržaja	Evaluacije edukacije i refleksivni izvještaji
Uključivanje studenata	Realizirani zadaci, kvalitet facilitacije i ostvareni obrazovni ciljevi	Mentorski obrasci i refleksivni izvještaji
Saradnja s roditeljima	Obuhvat, prihvatljivost i korisnost edukativnih sadržaja	Zbirne evidencije i anonimne povratne informacije
Digitalna podrška	Korištenje edukativnih funkcionalnosti, dostupnost i tehnička pouzdanost	Odobreni agregirani podaci platforme
Institucionalna saradnja	Realizirane zajedničke aktivnosti i funkcionalnost dogovorenih oblika saradnje	Izvještaji partnera i institucionalna dokumentacija

Navedeni pokazatelji predstavljaju preporučeni evaluacijski okvir, a ne unaprijed utvrđenu obavezu prikupljanja svih podataka. Njihov konačan izbor treba prilagoditi ciljevima konkretnog ciklusa implementacije, raspoloživim kapacitetima i pravilima zaštite podataka.

Za metodološku dosljednost posebno je važno da svaki pokazatelj bude povezan s jasno definiranim načinom mjerenja. Primjerice, promjena u znanju može se procjenjivati poređenjem rezultata kratkih, sadržajno usklađenih zadataka prije i nakon edukacije, dok se prihvatljivost radionice može razmatrati kroz anonimne procjene relevantnosti, razumljivosti i korisnosti.

Pri tome je potrebno razlikovati subjektivnu procjenu kompetencije od stvarno pokazane kompetencije. Učenikovo uvjerenje da bolje razumije vršnjački pritisak predstavlja koristan evaluacijski podatak, ali nije istovjetno demonstriranju sposobnosti da u simuliranoj situaciji prepozna pritisak i odabere odgovarajuću strategiju.

Slično tome, promjena na samoprocjenskoj skali ne mora nužno značiti stabilnu promjenu ponašanja u svakodnevnom životu. Kvalitetni pokazatelji trebaju biti relevantni, razumljivi, dovoljno osjetljivi na očekivane promjene i ostvarivi u konkretnim uslovima. Njihova primjena mora biti proporcionalna svrsi evaluacije, naročito kada se podaci prikupljaju od maloljetnih učenika.

Za preventivni model Inova Smart Prevent preporučuje se definiranje manjeg broja osnovnih pokazatelja koji će se dosljedno koristiti kroz različite cikluse implementacije. Takva standardizacija omogućava uporedivost rezultata, dok se dodatni pokazatelji mogu uvoditi prema specifičnim istraživačkim ili organizacijskim potrebama.

Važno je da se projektni pokazatelji uspješnosti ne poistovjećuju s dokazima preventivne djelotvornosti. Ostvarivanje planiranog broja radionica i uključenih učesnika potvrđuje realizaciju aktivnosti, dok dokazivanje utjecaja na pojavu ili smanjenje rizičnih ponašanja zahtijeva drugačiji, metodološki zahtjevniji pristup.

10.4. Evaluacija preventivnih radionica i iskustava učesnika

Preventivne radionice predstavljaju jednu od osnovnih neposrednih komponenti preventivnog modela Inova Smart Prevent. Njihova evaluacija treba omogućiti razumijevanje kvaliteta realizacije, iskustava učenika i ostvarenosti predviđenih obrazovnih ishoda, uz istovremeno prepoznavanje mogućnosti za unapređenje sadržaja i metoda rada.

Poseban značaj evaluacije radionica proizlazi iz činjenice da njihova uspješnost ne zavisi samo od tematske relevantnosti, nego i od načina facilitacije, grupne dinamike, aktivnog učešća učenika i mogućnosti povezivanja obrađenih sadržaja sa svakodnevnim iskustvima.

Evaluacijski pristup zato treba objediniti razmatranje procesa realizacije i procjenu neposrednih ishoda učenja.

Procesna evaluacija radionica usmjerena je na razumljivost sadržaja, primjerenost korištenih metoda, mogućnosti aktivnog učešća, kvalitet komunikacije i osjećaj sigurnosti učenika tokom aktivnosti. Ovakva evaluacija može pomoći u prepoznavanju razlika između planiranog i stvarno ostvarenog iskustva učenja.

Evaluacija neposrednih ishoda razmatra u kojoj mjeri su učenici usvojili ili unaprijedili znanja i vještine povezane s ciljevima radionice. U zavisnosti od sadržaja, to može uključivati razumijevanje vršnjačkog pritiska, prepoznavanje zaštitnih faktora, poznavanje strategija donošenja odluka i sposobnost identificiranja odgovarajućih oblika podrške.

U metodološkom smislu korisno je kombinovati kratke strukturirane upitnike, problemske zadatke i kvalitativne povratne informacije učesnika. Odabir instrumenata treba prilagoditi uzrastu učenika, ciljevima aktivnosti i predviđenom trajanju evaluacije.

Posebno je važno da evaluacija ne narušava participativni karakter radionice. Opsežni upitnici, prevelik broj pitanja i pretjerano insistiranje na individualnim odgovorima mogu stvoriti dodatno opterećenje i umanjiti kvalitet iskustva učenika. Zbog toga prednost treba dati kratkim, jasnim i sadržajno relevantnim instrumentima.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent evaluacija radionica može se organizirati kroz nekoliko povezanih postupaka.

Prije realizacije, kada je opravdano i izvodljivo, može se provesti kratka početna procjena znanja ili razumijevanja tematskog područja. Nakon radionice moguće je primijeniti odgovarajuća pitanja ili zadatke usklađene s početnom procjenom. Time se mogu identificirati neposredne promjene u određenim obrazovnim ishodima, uz metodološki oprez pri njihovom tumačenju.

Povratne informacije učenika mogu obuhvatati procjenu razumljivosti sadržaja, korisnosti aktivnosti, mogućnosti aktivnog učešća i relevantnosti obrađenih situacija. Za dodatno razumijevanje iskustava mogu se koristiti otvorena pitanja koja učenicima omogućavaju da navedu šta su smatrali najkorisnijim i koje bi elemente trebalo unaprijediti.

Posebnu vrijednost predstavljaju refleksivna zapažanja realizatora. Nastavnici, stručni saradnici i studenti edukatori mogu nakon radionice razmotriti kvalitet grupne dinamike, primjerenost metoda, organizacijske izazove i eventualna odstupanja od planiranog sadržaja. Takva zapažanja treba sistematizirati na nivou aktivnosti, bez nepotrebnog identificiranja pojedinačnih učenika.

U interpretaciji evaluacijskih rezultata potrebno je uvažiti mogućnost socijalno poželjnih odgovora. Učenici mogu pozitivno ocijeniti radionicu zbog odnosa prema realizatorima, očekivanja nastavnika ili osjećaja da se od njih traži određena vrsta odgovora. Zbog toga je preporučljivo osigurati

anonimnost evaluacije gdje je to moguće, jasno naglasiti da odgovori neće utjecati na ocjenjivanje i koristiti neutralno formulirana pitanja.

Jednako je važno da evaluacijski instrumenti ne potiču nepotrebno otkrivanje osjetljivih ličnih iskustava. Za procjenu obrazovnih ishoda nije nužno prikupljati informacije o ličnoj upotrebi psihoaktivnih supstanci, porodičnim poteškoćama ili drugim osjetljivim okolnostima učenika. Ako se u zasebnom istraživačkom postupku planira prikupljanje takvih podataka, potrebna je posebna etička i pravna procjena.

Evaluacija radionica treba biti povezana s njihovim unapređenjem. Nalazi koji ukazuju na nedovoljnu razumljivost pojedinih sadržaja, ograničenu participaciju ili teškoće u primjeni određene metode trebaju poslužiti kao osnova za prilagođavanje narednih aktivnosti.

U tom smislu, kvalitet evaluacije ne određuje samo količina prikupljenih podataka nego i sposobnost da se iz njih izvedu opravdani zaključci i konkretne preporuke za unapređenje preventivnog rada.

10.5. Praćenje korištenja digitalne platforme uz zaštitu privatnosti

Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT predstavlja posebnu komponentu preventivnog modela, zbog čega je njeno korištenje potrebno pratiti kroz odgovarajuće pokazatelje dostupnosti, funkcionalnosti, prihvatljivosti i edukativne korisnosti. Međutim, digitalno praćenje zahtijeva dodatnu metodološku i etičku pažnju, naročito zato što se platforma koristi u kontekstu preventivnog rada s djecom i mladima.

Osnovna svrha praćenja digitalne platforme treba biti unapređenje kvaliteta korisničkog iskustva, tehničke pouzdanosti i dostupnosti preventivnih sadržaja, a ne individualno nadziranje učenika ili stvaranje detaljnih profila njihovog ponašanja.

U praktičnom smislu, evaluacija korištenja platforme može obuhvatati informacije o dostupnosti pojedinih funkcionalnosti, učestalosti korištenja edukativnih resursa, uspješnosti izvršavanja određenih tehničkih zadataka i prijavljenim poteškoćama u radu. Kada je opravdano, moguće je razmatrati i agregirane pokazatelje korištenja različitih kategorija preventivnih sadržaja.

Takvi podaci mogu pružiti korisne informacije za razvoj platforme, ali njihovo značenje treba tumačiti oprezno. Veći broj prijava ili duže vrijeme provedeno na platformi ne mora predstavljati kvalitetnije učenje ili snažniji preventivni učinak. Digitalna angažiranost može zavisiti od brojnih okolnosti, uključujući dostupnost uređaja, digitalne kompetencije, raspored aktivnosti i individualne preferencije učenika. Zbog toga je potrebno jasno razlikovati pokazatelje korištenja tehnologije od obrazovnih i preventivnih ishoda.

Za evaluaciju digitalne komponente mogu se razmatrati sljedeće dimenzije:

Dimenzija	Primjeri evaluacijskih pitanja
Dostupnost	Mogu li predviđene korisničke grupe pristupiti potrebnim sadržajima?
Upotrebljivost	Jesu li navigacija, upute i funkcionalnosti razumljive i razvojno primjerene?
Edukativna relevantnost	Odgovaraju li sadržaji ciljevima preventivnog modela i potrebama korisnika?
Tehnička pouzdanost	Postoje li poteškoće koje ometaju korištenje ključnih funkcionalnosti?
Inkluzivnost	Mogu li platformu koristiti osobe s različitim digitalnim kompetencijama i potrebama pristupačnosti?
Sigurnost i privatnost	Jesu li obrada podataka i korisnička ovlaštenja usklađeni s definiranim pravilima zaštite?

Posebnu pažnju zahtijevaju funkcionalnosti samoprocjene i komunikacije s AI mentorom. Njihovo korištenje ne smije se automatski tumačiti kao pokazatelj postojanja ili intenziteta rizika. Samoprocjena predstavlja specifičan oblik digitalne aktivnosti čija se interpretacija mora zasnivati na jasno definiranoj svrsi, stručnoj opravdanosti i ograničenjima primijenjenog instrumenta.

Slično tome, sadržaji komunikacije učenika s AI mentorom ne bi trebali biti rutinski korišteni za evaluacijske analize, profiliranje ili izradu individualnih zaključaka. Eventualna obrada takvih podataka zahtijevala bi posebno utvrđen pravni osnov, opravdanu svrhu i odgovarajuće zaštitne mjere.

U Bosni i Hercegovini obradu ličnih podataka potrebno je uskladiti sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka („Službeni glasnik BiH“, broj 12/25), uključujući načela ograničenja svrhe, smanjenja obima podataka, transparentnosti i sigurnosti obrade.

Za preventivni model Inova Smart Prevent preporučuje se pristup u kojem se evaluacija digitalne komponente prvenstveno zasniva na agregiranim i, gdje je izvodljivo, anonimiziranim pokazateljima. Važno je naglasiti da pseudonimizirani podaci nisu istovjetni anonimnim podacima te da i dalje mogu podlijegati pravilima zaštite ličnih podataka.

U manjim školskim grupama posebno postoji mogućnost posrednog prepoznavanja pojedinačnih učenika čak i kada se njihova imena ne prikazuju. Zbog toga se rezultati ne trebaju predstavljati kroz pretjerano detaljne podgrupe ili kombinacije obilježja koje omogućavaju identifikaciju.

Pored tehničkih i organizacijskih mjera, važna je i transparentna komunikacija s korisnicima. Učenici, roditelji i školsko osoblje trebaju dobiti razumljive informacije o tome koja se vrsta podataka obrađuje, u koju svrhu, ko im može pristupiti i koja su njihova prava.

Praćenje digitalne platforme treba ostati razmjerno postavljenim evaluacijskim ciljevima. Nije opravdano prikupljati dodatne podatke samo zato što to tehnička arhitektura omogućava.

Time se digitalna evaluacija usmjerava na unapređenje kvaliteta preventivnih resursa, uz očuvanje privatnosti i dostojanstva korisnika kao sastavnih elemenata odgovorne primjene tehnologije.

10.6. Analiza rezultata i identifikacija mogućnosti unapređenja

Prikupljanje evaluacijskih podataka predstavlja početni, ali ne i završni korak u procesu unapređenja preventivnog modela. Njihova stvarna vrijednost proizlazi iz sistematske analize, metodološki opravdane interpretacije i povezivanja nalaza s konkretnim odlukama o budućoj implementaciji.

Analiza rezultata treba biti usklađena s prethodno definiranim evaluacijskim pitanjima, vrstom prikupljenih podataka i karakteristikama primijenjenih instrumenata. U zavisnosti od evaluacijskog dizajna, ona može uključivati deskriptivnu statističku analizu, poređenje rezultata prije i nakon aktivnosti, analizu kvalitativnih odgovora ili kombinovanje različitih izvora informacija.

Za redovno praćenje preventivnog modela Inova Smart Prevent posebno je značajna deskriptivna analiza, koja omogućava prikaz obima implementacije, strukture učešća, zadovoljstva realiziranim aktivnostima i osnovnih obilježja neposrednih ishoda. Takva analiza može predstavljati dovoljno metodološko uporište za donošenje određenih organizacijskih i pedagoških odluka.

Kada se koriste početna i završna mjerenja, moguće je razmatrati promjene u znanju, razumijevanju ili drugim unaprijed definiranim ishodima. Međutim, bez odgovarajuće poredbene grupe i kontrole relevantnih faktora nije opravdano zaključiti da su promjene nastale isključivo kao posljedica preventivne intervencije.

Ovo ograničenje posebno je važno jer se učenici istovremeno razvijaju i uče pod utjecajem porodice, nastavnih sadržaja, vršnjaka, medija i drugih životnih iskustava. Zbog toga vremenska povezanost između realizacije radionica i određenog pozitivnog rezultata ne predstavlja sama po sebi dokaz uzročno-posljedične veze.

U interpretaciji rezultata potrebno je razmotriti i druga metodološka ograničenja, poput malog broja učesnika, neujednačenog prisustva radionicama, nedostajućih odgovora, mogućnosti socijalno poželjnih procjena i razlika u kvalitetu realizacije aktivnosti.

Posebno je značajno uključiti kvalitativne nalaze koji mogu pomoći u razumijevanju okolnosti iza kvantitativnih rezultata. Primjerice, niža procjena razumljivosti određene radionice može biti povezana s previše složenim sadržajem, neprimjerenim metodama, nedovoljnim vremenom ili specifičnostima grupne dinamike. Sam numerički pokazatelj ne omogućava uvijek razlikovanje tih okolnosti.

Zbog toga se preporučuje korištenje različitih, međusobno dopunjujućih izvora informacija. Povratne informacije učenika mogu se razmatrati zajedno s refleksijama nastavnika, stručnih saradnika i studenata, uz uvažavanje različitih perspektiva i mogućih odstupanja između njih.

Međutim, kombinovanje izvora podataka ne treba poistovjećivati s njihovom automatskom saglasnošću. Različite perspektive mogu proizvesti različite nalaze, što također može biti značajno za razumijevanje kvaliteta preventivnog rada.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent analizu rezultata potrebno je povezati s procesom kontinuiranog unapređenja. To podrazumijeva sistematsko razmatranje nalaza, definiranje prioriteta, planiranje prilagođavanja i ponovnu procjenu njihove primjerenosti u narednim ciklusima implementacije.

Posebno je važno razlikovati promjene koje se odnose na organizaciju i način realizacije aktivnosti od promjena koje zahvataju temeljne sadržaje i metodološke principe modela. Prve mogu biti rezultat redovne pedagoške refleksije, dok druge zahtijevaju dodatno stručno razmatranje i provjeru njihove usklađenosti s naučnim osnovama preventivnog pristupa.

Za praktično unapređenje preporučuje se jednostavan ciklus koji uključuje identifikaciju problema, razmatranje mogućih uzroka, odabir odgovarajuće mjere, njenu primjenu i ponovno praćenje rezultata. Ovaj postupak omogućava da evaluacijski nalazi budu povezani s konkretnim odlukama i odgovornostima.

Primjerice, ako evaluacija pokaže da učenici razumiju osnovne informacije o vršnjačkom pritisku, ali imaju poteškoće u primjeni strategija odgovornog odlučivanja, opravdano je razmotriti povećanje zastupljenosti situacijskih zadataka, simulacija i grupne refleksije. Ako se, pak, utvrdi da su digitalni sadržaji korisni, ali nedovoljno dostupni određenim grupama, prioritet može biti prilagođavanje pristupačnosti i osiguravanje alternativnih načina korištenja edukativnih materijala.

U tom smislu, evaluacija ima i važnu funkciju odgovornog upravljanja inovacijom. Ona omogućava da se razvoj preventivnog modela zasniva na dokumentiranim iskustvima i provjerljivim nalazima, umjesto na pretpostavci da je svaka nova metoda ili tehnološka funkcionalnost nužno kvalitetnija od postojeće.

10.7. Institucionalna održivost i integracija modela u preventivni rad škole

Održivost preventivnog modela predstavlja sposobnost da se njegovi ključni sadržaji, organizacijski mehanizmi i korisne prakse nastave primjenjivati i nakon završetka početnih projektnih aktivnosti. Ona ne podrazumijeva nužno očuvanje svih izvornih aktivnosti u nepromijenjenom obliku, nego uspostavljanje institucionalnih, stručnih i organizacijskih uslova za kontinuitet kvalitetnog preventivnog djelovanja.

U savremenim pristupima prevenciji održivost se povezuje s dugoročnim ulaganjem, kontinuiranim osposobljavanjem realizatora, redovnim praćenjem i evaluacijom te mogućnošću prilagođavanja preventivnih aktivnosti promjenama u potrebama i društvenom okruženju. UNODC i WHO (2018) posebno naglašavaju važnost srednjoročnog i dugoročnog planiranja te institucionalne podrške kao sastavnih elemenata djelotvornog preventivnog sistema.

Za preventivni model Inova Smart Prevent institucionalna održivost podrazumijeva mogućnost da škole postupno integrišu njegove primjenjive komponente u postojeće oblike odgojno-obrazovnog, preventivnog i savjetodavnog rada.

Takva integracija ne zahtijeva nužno uvođenje posebnog nastavnog predmeta ili značajno povećanje administrativnih obaveza. Preventivni sadržaji mogu se, u skladu s nastavnim planovima, školskim programima i raspoloživim resursima, povezivati s odjeljenskom zajednicom, radionicama, projektima, radom stručnih saradnika i drugim odgojno-obrazovnim aktivnostima.

Posebno je važno da škola prepozna preventivni model kao mogući resurs za ostvarivanje vlastitih odgojnih i razvojnih ciljeva, a ne isključivo kao vanjski projekt koji se realizira u ograničenom vremenskom periodu.

U institucionalnom smislu, održivost zavisi od nekoliko povezanih pretpostavki.

Organizacijska održivost podrazumijeva jasno definiranje odgovornih osoba, uključivanje preventivnih aktivnosti u odgovarajuće školske planove i osiguravanje kontinuiteta njihove realizacije. Time se smanjuje zavisnost od pojedinačnih inicijativa i omogućava stabilnije planiranje.

Stručna održivost odnosi se na očuvanje i razvoj kompetencija nastavnika, stručnih saradnika i drugih realizatora. Posebno je značajno da znanja i iskustva stečena tokom početne implementacije budu dostupna i drugim zaposlenicima, uključujući one koji se naknadno uključuju u preventivni rad.

Materijalna i tehnička održivost obuhvata dostupnost edukativnih materijala, odgovarajućih prostornih i tehničkih uslova te mogućnost održavanja digitalnih resursa. U slučaju digitalne platforme INOVA SMART PREVENT to podrazumijeva jasno definiranu odgovornost za tehničko održavanje, sigurnosna ažuriranja, korisničku podršku i zaštitu podataka.

Partnerska održivost odnosi se na očuvanje funkcionalne saradnje između škole, porodice, visokoškolskih ustanova i drugih relevantnih institucija. Posebno je značajno da se postojeća partnerstva razvijaju kroz kontinuiranu razmjenu znanja, podršku realizatorima i zajedničko razmatranje rezultata.

Finansijska održivost zahtijeva realističnu procjenu troškova primjene modela, uključujući edukacije, materijale, mentorstvo, evaluaciju i održavanje digitalne infrastrukture. Održivost se ne može zasnivati isključivo na pretpostavci da će sve aktivnosti biti moguće provoditi bez dodatnih resursa.

U okviru preventivnog modela Inova Smart Prevent posebno je značajno razlikovati održivost samog preventivnog pristupa od održivosti njegove digitalne komponente. Iako digitalna platforma može

unaprijediti dostupnost resursa i podršku realizaciji aktivnosti, temeljni preventivni sadržaji trebaju ostati primjenjivi i u okolnostima ograničenog pristupa tehnologiji.

Takav pristup smanjuje tehnološku zavisnost i doprinosi većoj prilagodljivosti modela različitim školskim okruženjima.

Integracija u školski rad treba se odvijati postupno, na osnovu evaluacijskih nalaza, institucionalnih potreba i raspoloživih kapaciteta. Pri tome nije neophodno da sve škole primjenjuju identičan organizacijski model, ali je važno očuvati njegove ključne principe: naučnu utemeljenost, razvojnu primjerenost, participativne metode, profesionalnu odgovornost, zaštitu učenika i kontinuirano unapređenje.

Za dugoročnu održivost posebno je značajna uloga institucionalnih partnera koji mogu pružati stručnu, metodološku i istraživačku podršku. U tom kontekstu saradnja Centra za socijalne inovacije, Centra za socijalnu politiku i socijalne inovacije (CeSPI) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli i školskih ustanova predstavlja potencijalnu osnovu za kontinuirano osposobljavanje realizatora, razvoj edukativnih materijala i unapređenje modela na osnovu iskustava njegove primjene.

Održivost se, prema tome, ne ostvaruje samim završetkom uspješno realiziranog projekta, nego postupnim institucionalnim preuzimanjem odgovornosti za one preventivne prakse čija su primjenjivost, kvalitet i korisnost odgovarajuće dokumentirani.

10.8. Preporuke za daljnji razvoj i naučnu valorizaciju modela

Daljnji razvoj preventivnog modela Inova Smart Prevent treba biti zasnovan na sistematskom povezivanju iskustava implementacije, evaluacijskih nalaza, savremenih naučnih spoznaja i potreba školske prakse. Takav pristup omogućava da se model razvija kao metodološki utemeljena i prilagodljiva preventivna inovacija, a ne kao skup nepromjenjivih edukativnih aktivnosti.

Posebno značajno područje budućeg razvoja predstavlja standardizacija njegovih osnovnih komponenti. To podrazumijeva jasnije definiranje ključnih preventivnih sadržaja, očekivanih ishoda, profesionalnih uloga, minimalnih uslova implementacije i odgovarajućih evaluacijskih postupaka. Standardizacija treba osigurati prepoznatljivost modela i uporedivost primjene, uz očuvanje mogućnosti prilagođavanja različitim školskim i društvenim kontekstima.

Drugo važno područje odnosi se na unapređenje instrumenata praćenja i evaluacije. Za kvalitetnu naučnu valorizaciju potrebno je razvijati ili odabrati odgovarajuće mjerne instrumente, uz provjeru njihove sadržajne primjerenosti, pouzdanosti i valjanosti za populaciju i kontekst u kojem se primjenjuju. Posebnu pažnju treba posvetiti razvojnoj primjerenosti pitanja, razumljivosti formulacija i zaštiti prava maloljetnih učesnika.

Treće područje obuhvata razvoj istraživačkog dizajna koji omogućava pouzdanije razmatranje ishoda preventivnih aktivnosti. Početna implementacija modela može pružiti vrijedne informacije o izvodljivosti, prihvatljivosti, kvalitetu provedbe i neposrednim obrazovnim ishodima. Međutim, takvi nalazi ne predstavljaju automatski dokaz njegove dugoročne preventivne djelotvornosti.

Za pouzdaniju procjenu učinaka potrebno je razmotriti metodološki zahtjevnija istraživanja, uključujući longitudinalno praćenje, odgovarajuće poredbene grupe i, kada je etički i organizacijski opravdano, kontrolirane evaluacijske dizajne. Odabir istraživačkog pristupa treba zavisiti od zrelosti modela, dostupnih resursa i precizno definiranih istraživačkih pitanja.

U ovom kontekstu značajna je razlika između evaluacije izvedivosti, evaluacije neposrednih ishoda i evaluacije učinaka. Prva omogućava utvrđivanje može li se model primijeniti u stvarnim školskim uslovima, druga razmatra ostvarivanje očekivanih promjena, dok treća zahtijeva metodološki osnov za procjenu doprinosa intervencije određenim rezultatima.

Četvrto područje odnosi se na naučno razmatranje digitalne komponente modela. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT otvara mogućnosti istraživanja prihvatljivosti digitalnih preventivnih sadržaja, korisničkog iskustva, dostupnosti resursa i pedagoške primjenjivosti odgovarajućih funkcionalnosti. Međutim, istraživanje digitalne podrške mora jasno razlikovati tehničku funkcionalnost, korisničko zadovoljstvo i stvarne obrazovne ili preventivne ishode.

Posebnu pažnju zahtijeva eventualna evaluacija AI mentora. Njegov kvalitet ne može se procjenjivati samo na osnovu broja interakcija ili subjektivnog zadovoljstva korisnika. Potrebno je razmatrati tačnost i primjerenost pruženih informacija, razvojnu osjetljivost komunikacije, sigurnosna ograničenja, mogućnost neodgovarajućih odgovora i usklađenost s profesionalnim i etičkim standardima.

Naučna valorizacija modela treba obuhvatiti i razmatranje njegove prenosivosti u različita školska okruženja. Primjena u jednoj školi ili ograničenom broju odjeljenja može pružiti vrijedne početne nalaze, ali ne omogućava automatsko generaliziranje rezultata na druge obrazovne ustanove ili populacije učenika. Daljnja istraživanja zato trebaju razmatrati utjecaj kontekstualnih razlika, organizacijskih uslova i raspoloživih stručnih kapaciteta.

U institucionalnom smislu, naučna valorizacija može se razvijati kroz saradnju Centra za socijalne inovacije, CeSPI-ja Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, školskih ustanova i drugih relevantnih istraživačkih partnera. Takva saradnja može obuhvatati razvoj evaluacijskih instrumenata, analizu podataka, stručne i naučne publikacije te predstavljanje metodoloških i praktičnih iskustava na odgovarajućim skupovima.

Pri tome naučna valorizacija mora biti zasnovana na istraživačkom integritetu, transparentnom izvještavanju i jasnom razlikovanju potvrđenih nalaza od pretpostavki, očekivanja ili razvojnih potencijala modela. Pozitivni rezultati trebaju se predstavljati zajedno s odgovarajućim metodološkim ograničenjima, dok eventualni neočekivani ili nepovoljni nalazi moraju biti uključeni u proces stručnog razmatranja.

Za budući razvoj posebno je značajno uspostavljanje kontinuiteta između naučnih nalaza i praktične implementacije. Istraživanje ne treba imati isključivo funkciju akademske publikacije, nego treba doprinositi unapređenju preventivnih sadržaja, metoda rada, profesionalnog osposobljavanja i dostupnosti podrške učenicima.

Na taj način preventivni model Inova Smart Prevent može se razvijati kroz povezivanje socijalnih inovacija, digitalnih tehnologija, obrazovnih intervencija i naučno utemeljenog vrednovanja, pri čemu se njegove razvojne mogućnosti razmatraju kritički, odgovorno i u skladu s raspoloživim dokazima.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Prevencija ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja djece i mladih predstavlja složen i kontinuiran proces koji zahtijeva naučno utemeljeno, razvojno primjereno i institucionalno koordinirano djelovanje. Savremeni društveni, obrazovni i tehnološki kontekst dodatno naglašava potrebu za unapređenjem tradicionalnih preventivnih pristupa i razvojem modela koji povezuju obrazovanje, psihosocijalnu podršku, jačanje životnih vještina i odgovornu primjenu digitalnih tehnologija. U tom smislu, djelotvorna prevencija ne može se svesti na povremene edukativne aktivnosti ili prenošenje informacija o štetnim posljedicama rizičnih ponašanja, nego podrazumijeva sistematsko stvaranje uslova koji podržavaju zdrav razvoj, socijalnu uključenost, sigurnost i dobrobit djece i mladih.

Priručnik INOVA SMART PREVENT – Priručnik za škole razvijen je s ciljem predstavljanja teorijskih, metodoloških i praktičnih osnova za primjenu preventivnog modela Inova Smart Prevent u školskom okruženju. Njegovo osnovno polazište jeste razumijevanje prevencije kao integriranog procesa u kojem se naučno utemeljeni preventivni sadržaji, razvoj socioemocionalnih kompetencija, aktivno učešće učenika, profesionalna podrška i digitalne mogućnosti povezuju u koherentan okvir djelovanja. Takav pristup usmjeren je na prevazilaženje fragmentiranosti preventivnih aktivnosti i jačanje kapaciteta škole da preventivno djeluje kontinuirano, planski i u skladu s razvojnim potrebama učenika.

Posebna vrijednost preventivnog modela Inova Smart Prevent ogleda se u njegovoj usmjerenosti na razvoj zaštitnih faktora, a ne isključivo na prepoznavanje i smanjivanje rizika. Razvijanje kritičkog mišljenja, odgovornog odlučivanja, emocionalne pismenosti, komunikacijskih i socijalnih vještina, sposobnosti suočavanja s vršnjačkim pritiskom i spremnosti na traženje pomoći predstavlja važnu osnovu preventivnog djelovanja. Time se učenici ne posmatraju kao pasivni primaoci informacija ili potencijalni nosioci rizičnih ponašanja, nego kao aktivni učesnici vlastitog razvoja, sposobni da, uz odgovarajuću podršku, jačaju kompetencije potrebne za suočavanje sa svakodnevnim izazovima.

Ovakvo razumijevanje prevencije u skladu je sa savremenim međunarodnim standardima koji naglašavaju značaj razvojno primjerenih, interaktivnih i naučno utemeljenih intervencija, kao i međusobnu povezanost individualnih, porodičnih, školskih i društvenih faktora (United Nations Office on Drugs and Crime [UNODC] & World Health Organization [WHO], 2018). U skladu s tim, preventivni model Inova Smart Prevent nastoji povezati univerzalnu preventivnu edukaciju sa stvaranjem podržavajućeg školskog okruženja, pravovremenim prepoznavanjem potreba učenika i dostupnošću odgovarajućih oblika pomoći.

Značajna metodološka karakteristika modela jeste primjena participativnih i iskustvenih metoda učenja. Preventivne radionice zamišljene su kao strukturirano obrazovno iskustvo koje učenicima omogućava aktivno razmatranje svakodnevnih situacija, razmjenu mišljenja, zajedničko rješavanje problema i praktičnu primjenu stečenih znanja. Na taj način naglasak se pomjera s jednostranog prenošenja informacija na razvoj kompetencija koje učenici mogu koristiti u stvarnim životnim okolnostima. Istovremeno, uspješnost takvog pristupa zavisi od stručne pripremljenosti realizatora, razvojne primjerenosti sadržaja, kvaliteta komunikacije i dosljednosti implementacije.

Posebnu dimenziju preventivnog modela predstavlja integracija digitalnih tehnologija i mogućnosti umjetne inteligencije u preventivnu edukaciju i podršku. Digitalna platforma INOVA SMART PREVENT osmišljena je kao dopunski resurs koji povezuje preventivne sadržaje, informisanje, samoprocjenu i mogućnosti usmjeravanja prema odgovarajućim oblicima podrške. Njena primjena otvara prostor za unapređenje dostupnosti edukativnih resursa, podsticanje samostalnog učenja i razvoj novih oblika komunikacije prilagođenih savremenom digitalnom okruženju djece i mladih.

Međutim, tehnološka inovativnost sama po sebi ne predstavlja dokaz preventivne djelotvornosti. Vrijednost digitalnih alata potrebno je procjenjivati u odnosu na njihovu pedagošku opravdanost, stručnu pouzdanost, sigurnost, dostupnost i stvarni doprinos ostvarivanju preventivnih ciljeva. Posebno je važno jasno razlikovati edukativnu i informativnu funkciju digitalne platforme od stručne procjene, savjetovanja i kriznog postupanja. U tom smislu, AI mentor i druge digitalne funkcionalnosti ne mogu zamijeniti neposredan odnos povjerenja između učenika i odgovornih odraslih osoba niti preuzeti profesionalne nadležnosti školskih stručnih saradnika i drugih ovlaštenih stručnjaka.

Humanocentrična primjena umjetne inteligencije zato predstavlja jedno od temeljnih načela modela. Ona podrazumijeva da se tehnološka rješenja razvijaju i koriste radi podrške ljudskom djelovanju, uz očuvanje profesionalne odgovornosti, zaštitu privatnosti, transparentnost i poštivanje najboljeg interesa djeteta. Posebna pažnja mora biti usmjerena na zaštitu ličnih podataka maloljetnih korisnika, ograničavanje svrhe njihove obrade i sprječavanje automatiziranog etiketiranja ili neopravdanog zaključivanja o individualnim rizicima. Digitalna podrška ima preventivnu vrijednost samo ukoliko doprinosi sigurnijem i dostupnijem okruženju za učenje i traženje pomoći.

Jednako važnu komponentu modela predstavlja razvoj kapaciteta nastavnika i stručnih saradnika. Njihova uloga nadilazi realizaciju pojedinačnih radionica i obuhvata stvaranje podržavajuće školske klime, prepoznavanje potreba učenika, razvoj odnosa povjerenja i povezivanje preventivnih aktivnosti s redovnim odgojno-obrazovnim radom. Zbog toga stručno osposobljavanje treba posmatrati kao kontinuiran proces profesionalnog razvoja, a ne kao jednokratnu projektnu aktivnost. Kvalitet preventivnog djelovanja u značajnoj mjeri zavisi od mogućnosti da nastavnici i stručni saradnici stečena znanja i vještine primjenjuju u svakodnevnoj praksi.

U tom kontekstu, rana identifikacija rizika i uspostavljanje sistema podrške učenicima predstavljaju važnu poveznicu između univerzalne prevencije i individualiziranog odgovora na prepoznate potrebe. Pravovremeno uočavanje promjena u funkcionisanju učenika ima smisla samo ukoliko je povezano s podržavajućom komunikacijom, jasnim profesionalnim odgovornostima i dostupnošću odgovarajućih stručnih službi. Pri tome rana identifikacija ne smije prerasti u neformalno dijagnosticiranje, stigmatizaciju ili neopravdani nadzor. Njena osnovna svrha ostaje razumijevanje potreba učenika i omogućavanje pravovremene, primjerene i profesionalno odgovorne pomoći.

Cjelovitost preventivnog pristupa dodatno se ostvaruje kroz saradnju škole, porodice, studenata edukatora i vršnjačkih medijatora te drugih relevantnih aktera zajednice. Prevencija ovisnosti i rizičnih ponašanja ne može biti isključiva odgovornost škole jer se razvojni izazovi djece i mladih oblikuju u različitim, međusobno povezanim životnim okruženjima. Uključivanje roditelja, jačanje porodičnih zaštitnih faktora i razvijanje partnerskog odnosa sa školom doprinose kontinuitetu preventivnih poruka i podrške. Istovremeno, uključivanje studenata, uz odgovarajuću edukaciju, mentorstvo i superviziju, omogućava povezivanje akademskog obrazovanja, stručne prakse i participativnih oblika rada s mladima.

Posebna razvojna mogućnost modela ogleda se upravo u povezivanju obrazovnih ustanova, akademske zajednice i organizacija koje djeluju u oblasti socijalnih inovacija. Saradnja Centra za socijalne inovacije, Centra za socijalnu politiku i socijalne inovacije (CeSPI) Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, njegove laboratorije SocInova Lab i partnerskih škola predstavlja organizacijsku osnovu za razvoj, primjenu i daljnje unapređenje ovog preventivnog pristupa. Takvo povezivanje omogućava razmjenu naučnih i stručnih znanja, razvoj praktičnih kompetencija, uključivanje studenata i stvaranje prostora za istraživanje inovativnih rješenja u oblasti prevencije.

Pri tome je važno naglasiti da socijalna inovacija ne proizlazi isključivo iz korištenja novih tehnologija ili uvođenja novih organizacijskih oblika. Njena vrijednost ogleda se u sposobnosti da na drugačiji i potencijalno kvalitetniji način odgovori na prepoznate društvene potrebe, mobilizira postojeće resurse i unaprijedi saradnju između različitih aktera. U tom smislu, inovativni potencijal preventivnog modela Inova Smart Prevent proizlazi iz povezivanja preventivne edukacije, profesionalne podrške, digitalnih mogućnosti i međuinstitucionalne saradnje u funkcionalan okvir usmjeren na dobrobit učenika. U kojoj će mjeri takav pristup ostvariti očekivane rezultate, potrebno je utvrđivati kroz njegovu sistematsku primjenu i evaluaciju.

Zbog toga praćenje, evaluacija i naučna valorizacija predstavljaju sastavne elemente daljnjeg razvoja modela. Realizacija planiranih aktivnosti, broj uključenih učesnika i pozitivna iskustva korisnika pružaju važne informacije o obimu, prihvatljivosti i kvalitetu implementacije, ali sami po sebi ne dokazuju dugoročnu preventivnu djelotvornost. Pouzdanije zaključivanje o promjenama u znanju, kompetencijama i ponašanju zahtijeva primjenu odgovarajućih evaluacijskih instrumenata, a istraživanje dugoročnih učinaka metodološki zahtjevnije istraživačke pristupe.

Naučna valorizacija modela zato treba biti zasnovana na postepenom prikupljanju i kritičkoj analizi empirijskih podataka, dokumentiranju iskustava implementacije i transparentnom predstavljanju rezultata, uključujući metodološka ograničenja. Takav pristup omogućava da se daljnji razvoj modela temelji na provjerljivim nalazima, a ne isključivo na očekivanjima ili subjektivnim procjenama njegove korisnosti. Istovremeno, povezivanje istraživanja i školske prakse doprinosi razvoju kulture evaluacije i kontinuiranog profesionalnog unapređenja.

Dugoročna održivost predstavlja dodatni izazov i važan razvojni cilj. Preventivni model može ostvariti trajniju institucionalnu vrijednost samo ukoliko njegove primjenjive komponente postanu dio kontinuiranog preventivnog djelovanja škole, uz odgovarajuću podršku nastavnicima, stručnim saradnicima i drugim realizatorima. Održivost podrazumijeva dostupnost edukativnih materijala, razvoj stručnih kompetencija, jasno definirane organizacijske odgovornosti, funkcionalna partnerstva i realističnu procjenu resursa potrebnih za održavanje digitalne infrastrukture.

Pri tome je važno očuvati prilagodljivost modela različitim školskim kontekstima. Razlike u organizacijskim kapacitetima, dostupnosti stručnih službi, digitalnoj opremljenosti i potrebama učenika zahtijevaju odgovarajuća prilagođavanja načina implementacije, uz očuvanje njegovih temeljnih preventivnih i etičkih principa. Takva fleksibilnost može doprinijeti njegovoj široj primjenjivosti, ali zahtijeva kontinuirano praćenje kvaliteta i pažljivo razlikovanje opravdanih prilagođavanja od promjena koje mogu narušiti osnovne ciljeve modela.

U konačnici, preventivni model Inova Smart Prevent predstavlja konceptualni i metodološki okvir koji nastoji povezati savremene naučne spoznaje o prevenciji ovisnosti i rizičnih ponašanja s mogućnostima socijalnih inovacija, digitalnih tehnologija i međuinstitucionalne saradnje. Njegova osnovna vrijednost nije u pojedinačnoj edukativnoj aktivnosti, digitalnoj funkcionalnosti ili organizacijskom rješenju, nego u njihovoj međusobnoj povezanosti i usmjerenosti na razvoj podržavajućeg, sigurnog i inkluzivnog školskog okruženja.

Ovaj priručnik stoga treba razumjeti kao stručnu i metodološku osnovu za primjenu, kritičko preispitivanje i daljnji razvoj preventivnog modela, a ne kao konačan i nepromjenjiv skup postupaka. Njegova praktična vrijednost ostvarivat će se kroz kvalitetnu implementaciju, profesionalnu saradnju, uvažavanje iskustava učenika i kontinuirano unapređenje na osnovu evaluacijskih nalaza.

Temeljno polazište preventivnog modela Inova Smart Prevent jeste da prevencija ovisnosti i drugih rizičnih ponašanja ne znači samo sprečavanje potencijalno štetnih ishoda, nego i sistematsko stvaranje uslova u kojima djeca i mladi mogu razvijati znanja, kompetencije, odgovornost, otpornost i povjerenje u dostupne oblike podrške. U tom smislu, inovacije, uključujući digitalne tehnologije i

umjetnu inteligenciju, imaju opravdanu ulogu samo kada doprinose jačanju ljudskih kapaciteta, profesionalne odgovornosti i kvaliteta odnosa koji podržavaju zdrav razvoj.

Upravo takvo razumijevanje prevencije predstavlja osnovu za daljnje razvijanje preventivnog modela Inova Smart Prevent kao naučno utemeljenog, humanocentričnog i institucionalno održivog pristupa, usmjerenog na unapređenje dobrobiti djece i mladih i jačanje preventivne uloge škole u savremenom društvu.

LITERATURA

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.

Bandura, A. (1986). Social foundations of thought and action: A social cognitive theory. Prentice-Hall.

Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist, 32*(7), 513–531. https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513

Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Harvard University Press.

Carroll, C., Patterson, M., Wood, S., Booth, A., Rick, J., & Balain, S. (2007). A conceptual framework for implementation fidelity. Implementation Science, 2, Article 40. https://doi.org/10.1186/1748-5908-2-40

Catalano, R. F., Kosterman, R., Hawkins, J. D., Newcomb, M. D., & Abbott, R. D. (1996). Modeling the etiology of adolescent substance use: A test of the social development model. *Journal of Drug Issues, 26*(2), 429–455. https://doi.org/10.1177/002204269602600207

Centers for Disease Control and Prevention. (2024). CDC program evaluation framework, 2024. MMWR Recommendations and Reports, 73(6), 1–37. https://doi.org/10.15585/mmwr.rr7306a1

Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. (2020). *CASEL's SEL framework: What are the core competence areas and where are they promoted?* https://casel.org/casel-sel-framework-11-2020/

Cuijpers, P. (2002). Peer-led and adult-led school drug prevention: A meta-analytic comparison. *Journal of Drug Education, 32*(2), 107–119. https://doi.org/10.2190/LPN9-KBDC-HPVB-JPTM

Durlak, J. A., & DuPre, E. P. (2008). Implementation matters: A review of research on the influence of implementation on program outcomes and the factors affecting implementation. *American Journal of Community Psychology, 41*(3–4), 327–350. https://doi.org/10.1007/s10464-008-9165-0

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development, 82*(1), 405–432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x

Durlak, J. A., Weissberg, R. P., Dymnicki, A. B., Taylor, R. D., & Schellinger, K. B. (2011). The impact of enhancing students' social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions. *Child Development, 82*(1), 405–432. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2010.01564.x

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. (2019). *European prevention curriculum: A handbook for decision-makers, opinion-makers and policy-makers in science-based prevention of substance use*. Publications Office of the European Union. https://www.euda.europa.eu/publications/manuals/european-prevention-curriculum_en

Gilligan, C., Wolfenden, L., Foxcroft, D. R., Williams, A. J., Kingsland, M., Hodder, R. K., Stockings, E., McFadyen, T.-R., Tindall, J., Sherker, S., Rae, J., & Wiggers, J. (2019). Family-based prevention programmes for alcohol use in young people. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (3), Article CD012287. https://doi.org/10.1002/14651858.CD012287.pub2

Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin, 112*(1), 64–105. https://doi.org/10.1037/0033-2909.112.1.64

International Federation of Social Workers. (2018). *Global social work statement of ethical principles*. https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/

Moore, G. F., Audrey, S., Barker, M., Bond, L., Bonell, C., Hardeman, W., Moore, L., O'Cathain, A., Tinati, T., Wight, D., & Baird, J. (2015). Process evaluation of complex interventions: Medical Research Council guidance. *BMJ, 350*, h1258. https://doi.org/10.1136/bmj.h1258

Nawi, A. M., Ismail, R., Ibrahim, F., Hassan, M. R., Manaf, M. R. A., Amit, N., Ibrahim, N., & Shafurdin, N. S. (2021). Risk and protective factors of drug abuse among adolescents: A systematic review. *BMC Public Health, 21*, Article 2088. https://doi.org/10.1186/s12889-021-11906-2

Onrust, S. A., Otten, R., Lammers, J., & Smit, F. (2016). School-based programmes to reduce and prevent substance use in different age groups: What works for whom? Systematic review and meta-regression analysis. *Clinical Psychology Review, 44*, 45–59. https://doi.org/10.1016/j.cpr.2015.11.002

Proctor, E., Silmere, H., Raghavan, R., Hovmand, P., Aarons, G., Bunger, A., Griffey, R., & Hensley, M. (2011). Outcomes for implementation research: Conceptual distinctions, measurement challenges, and research agenda. Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research, 38, 65–76. https://doi.org/10.1007/s10488-010-0319-7

Purba, A. K., Thomson, R. M., Henery, P. M., Pearce, A., Henderson, M., & Katikireddi, S. V. (2023). Social media use and health risk behaviours in young people: Systematic review and meta-analysis. *BMJ, 383*, e073552. https://doi.org/10.1136/bmj-2022-073552

Rose, I. D., Lesesne, C. A., Sun, J., Johns, M. M., Zhang, X., & Hertz, M. (2024). The relationship of school connectedness to adolescents' engagement in co-occurring health risks: A meta-analytic review. *The Journal of School Nursing, 40*(1), 58–73. https://doi.org/10.1177/10598405221096802

Skivington, K., Matthews, L., Simpson, S. A., Craig, P., Baird, J., Blazeby, J. M., Boyd, K. A., Craig, N., French, D. P., McIntosh, E., Petticrew, M., Rycroft-Malone, J., White, M., & Moore, L. (2021). A new framework for developing and evaluating complex interventions: Update of Medical Research Council guidance. *BMJ, 374*, n2061. https://doi.org/10.1136/bmj.n2061

United Nations Children's Fund. (2020). COVID-19: Integration of child protection in return to school: Template for child protection referral pathway between schools and child protection authorities and other services. Dokument UNICEF-a

United Nations Children's Fund. (2025). *Guidance on AI and children: Version 3.0—Recommendations for AI policies and systems that uphold child rights*. UNICEF Innocenti. https://www.unicef.org/innocenti/reports/policy-guidance-ai-children

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, United Nations Children's Fund, & World Health Organization. (2026). Teaching with care: A practical guide for teachers to support mental health and well-being in schools. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789240124912

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2024). *AI competency framework for teachers*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2023). *Guidance for generative AI in education and research*. UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693

United Nations Office on Drugs and Crime, & World Health Organization. (2018). International standards on drug use prevention (2nd updated ed.). United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.who.int/publications/i/item/international-standards-for-drug-use-prevention-second-edition-2018

United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child

World Health Organization, & United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2021). *Making every school a health-promoting school: Global standards and indicators*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789240025059

World Health Organization. (2020). Guidelines on mental health promotive and preventive interventions for adolescents: Helping adolescents thrive. https://www.who.int/publications/i/item/guidelines-on-mental-health-promotive-and-preventive-interventions-for-adolescents

World Health Organization. (2021). *Youth-centred digital health interventions: A framework for planning, developing and implementing solutions with and for young people*. World Health Organization. https://www.who.int/publications/i/item/9789240011717

World Health Organization. (2025). Mental health of adolescents. Publikacija WHO-a

Zakon o zaštiti ličnih podataka. (2025). Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 12/25. https://bhas.gov.ba/data/Dokumenti/pdf/Zakon_o_zastiti_licnih_podataka_12-25_BS.pdf

PRILOZI – PRAKTIČNI INSTRUMENTI ZA ŠKOLE

Operativni obrasci za planiranje, provedbu, praćenje i evaluaciju preventivnog modela Inova Smart Prevent. Instrumente treba prilagoditi važećim školskim procedurama i pravilima zaštite djece i ličnih podataka.

Prilog 1. Kontrolna lista organizacijske pripremljenosti škole za implementaciju modela

Svrha instrumenta: Procjena organizacijskih, stručnih i sigurnosnih pretpostavki prije početka aktivnosti.
Naziv škole: _____
Datum procjene: _____
Odgovorna osoba / tim: _____

Uputstvo: označiti status svake stavke; djelimično ispunjene i neispunjene uslove razmotriti prije implementacije.

Kriterij	Da	Djelimično	Ne
A. Organizacijska pripremljenost			
Uprava škole upoznata je s ciljevima modela.	☐	☐	☐
Određena je odgovorna osoba ili koordinacijski tim.	☐	☐	☐
Definirani su period i dinamika aktivnosti.	☐	☐	☐
Osigurani su prostorni i organizacijski uslovi.	☐	☐	☐
B. Kadrovska i stručna pripremljenost			
Određeni su nastavnici i stručni saradnici.	☐	☐	☐
Realizatori su upoznati sa sadržajem radionica.	☐	☐	☐
Definirani su mentorstvo i saradnja sa studentima.	☐	☐	☐
Utvrđene su procedure za situacije zabrinutosti.	☐	☐	☐
C. Saradnja i uključivanje			
Definiran je način informisanja učenika i roditelja.	☐	☐	☐
Dogovorena je saradnja s partnerima.	☐	☐	☐
Predviđeno je razvojno primjereno i dobrovoljno učešće.	☐	☐	☐
D. Digitalna i sigurnosna pripremljenost			
Provjereni su tehnički uslovi za digitalne aktivnosti.	☐	☐	☐
Objašnjene su granice digitalne podrške.	☐	☐	☐
Definirana su pravila pristupa i zaštite podataka.	☐	☐	☐
Predviđene su alternative bez digitalnih uređaja.	☐	☐	☐
E. Praćenje i evaluacija			
Određeni su pokazatelji realizacije.	☐	☐	☐
Pripremljeni su evidencijski i evaluacijski obrasci.	☐	☐	☐
Određeni su odgovorni za analizu i izvještavanje.	☐	☐	☐

Utvrđene potrebe i prioritetne aktivnosti

_____

_____

Zaključak: ☐ Spremna za početak ☐ Potrebne dopune ☐ Odgoditi početak
Odgovorna osoba / datum: _____

NAPOMENA Ovaj instrument ne zamjenjuje provjeru zakonskih, sigurnosnih i institucionalnih uslova.

Prilog 2. Obrazac školskog plana implementacije preventivnog modela

Svrha instrumenta: Strukturirano planiranje aktivnosti, dinamike, nosilaca i potrebnih resursa.

Naziv škole: _____
Školska godina: _____
Period implementacije: _____
Koordinator / tim: _____
Partnerske ustanove: _____

1. Cilj implementacije

_____

_____

2. Planirane aktivnosti

Aktivnost	Ciljna grupa	Period	Odgovorni
Organizacijska priprema			
Edukacija nastavnika i stručnih saradnika			
Priprema studenata edukatora i medijatora			
Preventivne radionice za učenike			
Edukacija i informisanje roditelja			
Upoznavanje s digitalnom platformom			
Praćenje i evaluacija			
Završna analiza i izvještavanje			

3. Potrebni resursi

Ljudski resursi: _____
Prostor i oprema: _____
Edukativni materijali: _____
Digitalni resursi: _____

4. Organizacija sigurnosti i podrške

Odgovorni stručni saradnik: _____
Saradnja s roditeljima: _____
Postupak pri zabrinutosti za učenika: _____
Nadležne službe: _____

5. Praćenje i evaluacija

Pokazatelji realizacije: _____
Instrumenti evaluacije: _____
Odgovorni za izvještavanje: _____
Plan pripremio/la / datum: _____

NAPOMENA Škola utvrđuje realističan obim i dinamiku u skladu s planom i nadležnostima.

Prilog 3. Matrica uloga i odgovornosti učesnika u implementaciji

Svrha instrumenta: Razgraničenje edukativnih, koordinacijskih, stručnih i tehničkih uloga.

Učesnik	Osnovne odgovornosti	Granice odgovornosti
Uprava škole	Institucionalna podrška, uslovi i odobravanje	Ne zamjenjuje stručnu procjenu
Školski koordinator	Planiranje, komunikacija i praćenje	Ne preuzima nadležnosti stručnjaka
Nastavnici / razrednici	Radionice, pedagoška podrška, opažanje	Bez dijagnostike i specijaliziranog tretmana
Stručni saradnici	Stručna podrška, koordinacija i upućivanje	Unutar vlastitih kompetencija
Studenti edukatori / medijatori	Facilitacija i grupno učenje	Bez samostalne procjene i kriznih intervencija
Mentori studenata	Priprema, praćenje i refleksija	Ne zamjenjuju službe zaštite
Roditelji / staratelji	Podrška, saradnja i zaštitni faktori	Bez automatskog uvida u povjerljive podatke
Administrator platforme	Odobrene korisničke i tehničke aktivnosti	Bez dijagnostičkog tumačenja podataka
Vanjske stručne službe	Podrška u okviru nadležnosti	Postupanje prema formalnim procedurama

Imenovane odgovorne osobe

Funkcija	Osoba / ustanova	Službeni kontakt
Školski koordinator		
Odgovorni stručni saradnik		
Koordinator radionica		
Mentor studenata		
Odgovorni za zaštitu podataka		
Tehnička kontakt-osoba		
Kontakt za saradnju		

Datum usaglašavanja i potvrda: _____

NAPOMENA Konačne nadležnosti utvrđuju se u skladu s propisima, opisima poslova i sporazumima.

Prilog 4. Obrazac evidencije realizacije preventivnih radionica

Svrha instrumenta: Dosljedno dokumentiranje realizacije i osnovnih podataka bez individualnih osjetljivih informacija.

Naziv škole: _____
Redni broj radionice: _____
Naziv / tema: _____
Datum: _____
Razred / odjeljenje: _____
Trajanje: _____
Realizatori: _____
Odgovorni nastavnik / saradnik: _____
Broj prisutnih učenika: _____

1. Ciljevi, sadržaji i metode

_____
_____
_____

2. Procjena realizacije

Kriterij	U potpunosti	Djelimično	Nije ostvareno
Ključni sadržaji su realizirani.	☐	☐	☐
Učenici su imali mogućnost aktivnog učešća.	☐	☐	☐
Metode su bile primjerene uzrastu.	☐	☐	☐
Komunikacija je bila podržavajuća.	☐	☐	☐
Poštovan je organizacijski okvir.	☐	☐	☐

3. Zapažanja realizatora

Uspješni elementi: _____

Metodički i organizacijski izazovi: _____

Preporuke za naredne radionice: _____

Evidentirao/la / datum / potvrda: _____

NAPOMENA Povjerljive informacije o učenicima ne unose se u obrazac evidencije radionice.

Prilog 5. Smjernice za postupanje u situacijama zabrinutosti za dobrobit učenika

Svrha instrumenta: Orijentacijski okvir za podržavajuće postupanje i uključivanje nadležnih osoba.

1. Prepoznavanje zabrinutosti

- Razlikovati opažanja i pretpostavke.
- Izbjegavati javno komentarisanje, etiketiranje i neformalno ispitivanje.
- Provjeriti postoji li potreba za neposrednom zaštitom.

2. Podržavajući razgovor

- Razgovarati smireno, diskretno i bez osuđivanja.
- Postavljati otvorena, neutralna pitanja i saslušati učenika.
- Ne obećavati apsolutnu tajnost.

3. Uključivanje stručnog saradnika

- Pravovremeno obavijestiti nadležnog školskog stručnog saradnika.
- Studenti ne provode samostalnu procjenu rizika.

4. Organizacija podrške

- Nadležni stručni saradnik razmatra mjere u okviru kompetencija.
- Roditelje uključiti kada je primjereno i sigurno; prema potrebi povezati službe.

5. Hitne situacije

- Odmah primijeniti školske krizne procedure i kontaktirati hitne službe.
- Osigurati neposrednu sigurnost i odgovarajući nadzor učenika.
- Ne odgađati pomoć radi popunjavanja obrazaca ili digitalne samoprocjene.

6. Povjerljivost

- Podatke dijeliti samo ovlaštenim osobama, zakonito i razmjerno.

Kontakti za postupanje

Odgovorni stručni saradnik: _____

Zamjenska osoba: _____

Hitna služba: _____

Centar za socijalni rad / zaštitna služba: _____

Druga relevantna institucija: _____

Datum provjere kontakata: _____

NAPOMENA Smjernice ne zamjenjuju zakonski obavezne protokole prijavljivanja i zaštite djece.

Prilog 6. Kontrolna lista sigurnog i odgovornog korištenja digitalne platforme

Svrha instrumenta: Provjera pedagoških, tehničkih, etičkih i sigurnosnih preduslova korištenja.

Naziv škole: _____
Odgovorna osoba: _____
Datum provjere: _____

Kriterij	Da	Ne	N/P
A. Informisanje i pedagoška primjena			
Korisnici upoznati sa svrhom platforme.	☐	☐	☐
Razjašnjena razlika edukacije i stručnog savjetovanja.	☐	☐	☐
Funkcionalnosti objašnjene razvojno primjereno.	☐	☐	☐
Dostupne alternative bez platforme.	☐	☐	☐
B. Korisnička sigurnost			
Provjerena korisnička ovlaštenja.	☐	☐	☐
Poznata pravila zaštite pristupnih podataka.	☐	☐	☐
Postoji kanal prijave sigurnosnih poteškoća.	☐	☐	☐
C. Privatnost			
Utvrđeni svrha i pravni osnov obrade.	☐	☐	☐
Dostupno obavještenje o obradi.	☐	☐	☐
Pristup ograničen prema ovlaštenjima.	☐	☐	☐
Definirana pravila čuvanja podataka.	☐	☐	☐
D. AI mentor i samoprocjena			
AI mentor nije predstavljen kao stručnjak.	☐	☐	☐
Samoprocjena nije predstavljena kao dijagnostika.	☐	☐	☐
Objašnjena ograničenja automatiziranih odgovora.	☐	☐	☐
Dostupne upute za ljudsku i hitnu podršku.	☐	☐	☐
E. Kvalitet			
Postoji način prijave neodgovarajućih odgovora.	☐	☐	☐
Utvrđeno postupanje po prijavama.	☐	☐	☐
Evaluacija podataka je opravdana i zakonita.	☐	☐	☐

Nedostaci i mjere

_____
_____

Odgovorna osoba za otklanjanje: _____
Rok ponovne provjere: _____
Zaključak: ☐ Uslovi provjereni ☐ Potrebne korekcije ☐ Odgoditi određene funkcionalnosti
Potpis: _____

NAPOMENA Lista nije zamjena za pravnu ili tehničku sigurnosnu provjeru stvarne verzije platforme.

Prilog 7. Obrazac evaluacije preventivnih aktivnosti

Svrha instrumenta: Anonimna procjena iskustava, razumljivosti i korisnosti preventivnih aktivnosti.

Naziv / tema aktivnosti: _____
Datum: _____

Uputstvo za učenike: označite odgovor koji najbolje opisuje vaše iskustvo. Odgovori su anonimni i ne utječu na ocjene.

1 – Uopće se ne slažem | 2 – Uglavnom se ne slažem | 3 – Niti se slažem niti se ne slažem | 4 – Uglavnom se slažem | 5 – U potpunosti se slažem

Tvrdnja	1	2	3	4	5
Sadržaj radionice bio mi je razumljiv.	☐	☐	☐	☐	☐
Tema je važna za svakodnevni život mladih.	☐	☐	☐	☐	☐
Imao/la sam mogućnost aktivnog učešća.	☐	☐	☐	☐	☐
Tokom radionice osjećao/la sam se uvaženo i sigurno.	☐	☐	☐	☐	☐
Radionica mi je pomogla bolje razumjeti temu.	☐	☐	☐	☐	☐
Naučeno mogu povezati sa svakodnevnim situacijama.	☐	☐	☐	☐	☐
Jasnije mi je kome se obratiti za podršku.	☐	☐	☐	☐	☐
Način rada i aktivnosti bili su mi korisni.	☐	☐	☐	☐	☐

Otvorena pitanja

Šta ti je bilo najkorisnije?
_____
_____

Šta bi trebalo promijeniti ili unaprijediti?
_____
_____

Koju bi temu želio/željela dodatno obraditi?
_____
_____

Hvala na učešću!

NAPOMENA Upitnik mjeri percepciju i iskustvo, ne dokazuje promjene ponašanja niti predstavlja validiranu psihometrijsku skalu.

Prilog 8. Obrazac završnog izvještaja škole o implementaciji modela

Svrha instrumenta: Sistematičan prikaz realizacije, evaluacijskih nalaza, izazova i preporuka.
Naziv škole: _____
Školska godina: _____
Period implementacije: _____
Koordinator: _____
Datum izvještaja: _____

1. Kratak pregled implementacije

_____
_____

2. Pregled aktivnosti

Aktivnost	Planirano	Realizirano	Napomena
Radionice za učenike			
Edukacije nastavnika i stručnih saradnika			
Mentorske aktivnosti za studente			
Aktivnosti za roditelje			
Aktivnosti povezane s digitalnom platformom			
Koordinacijski i evaluacijski sastanci			

3. Obuhvat učesnika

Broj jedinstvenih učenika: _____
Broj nastavnika i stručnih saradnika: _____
Broj studenata: _____
Broj roditelja: _____
Način brojanja / napomena: _____

4. Kvalitet implementacije

Najuspješnije komponente: _____
Odstupanja i razlozi: _____
Saradnja aktera: _____

5. Osnovni evaluacijski nalazi

Korišteni instrumenti: _____
Ključni rezultati: _____
Ograničenja podataka: _____

6. Digitalna komponenta

Realizirane aktivnosti: _____
Tehnički i organizacijski izazovi: _____
Moguća unapređenja: _____

7. Izazovi i naučene lekcije

Ključni izazovi: _____

Način rješavanja: _____
Pouke za naredni ciklus: _____

8. Preporuke i održivost

Unapređenje radionica: _____
Saradnja s roditeljima i partnerima: _____
Mogućnosti nastavka: _____
Potrebna dodatna podrška: _____

9. Završna procjena

☐ U potpunosti realizirana ☐ Pretežno realizirana ☐ Djelimično realizirana ☐ U značajnoj mjeri nerealizirana

Obrazloženje:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Izvještaj pripremio/la: _____

Datum: _____

Potvrda škole: _____

NAPOMENA Zaključci se ograničavaju na ono što podaci omogućavaju. Ne navoditi identifikacijske podatke učenika ni sadržaje povjerljivih razgovora.